

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Psikoloji Anabilim Dalı

Genel Psikoloji Bilim Dalı

**DUYGU SOSYALLEŞTİRME DAVRANIŞLARI VE GELİŞİMSEL
ÇOCUK SONUÇLARI: KUŞAKLARARASI BİR İNCELEME**

Zeynep ÇAKMAK

Doktora Tezi

Ankara, 2022

DUYGU SOSYALLEŞTİRME DAVRANIŞLARI VE GELİŞİMSEL ÇOCUK
SONUÇLARI: KUŞAKLARARASI BİR İNCELEME

Zeynep ÇAKMAK

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Psikoloji Anabilim Dalı

Genel Psikoloji Bilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2022

KABUL VE ONAY

Zeynep akmak tarafından hazırlanan "Duygu Sosyalleştirme Davranışları ve Gelişimsel ocuk Sonuçları: Kuşaklararası Bir İnceleme" başlıklı bu çalışma, 17.08.2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ayşen Güre (Başkan)

Dr. Öğretim Üyesi A. Berna Aytaç (Danışman)

Prof. Dr. Zehra Uçanok (Üye)

Prof. Dr. Sibel Kazak Berument (Üye)

Doç. Dr. Dilek Sarıtaş Atalar (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof.Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŐEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarında (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ..... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

12/09/2022

Zeynep ÇAKMAK

¹“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.**

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Dr. Öğretim Üyesi A. Berna AYTAÇ** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Zeynep ÇAKMAK

TEŞEKKÜR

Başta değerli hocam Dr. Öğretim Üyesi Arife Berna Aytaç'a bana öğrettikleri, deneyim ve bilgi birikimi ile bana yol gösterdiği için teşekkür ederim.

Doktora öğrenimim her aşamasında bana öğrettikleri, yapıcı geri bildirimleri, desteği ve katkıları için Prof. Dr. Zehra Uçanok'a,

Lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimlerim boyunca tüm akademik yaşamımda benden desteğini esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Dilek Sarıtaş Atalar'a,

Doktora tez savunmamda yer alarak verdikleri gei bildirimler için Prof. Dr. Ayşen Güre ve Prof. Dr. Sibel Kazak Berument'e,

Daha doktora sürecimin başında beni cesaretlendirip makale yazmamı sağlayan değerli hocam Prof. Dr. İhsan Dağ'a,

Doktora sürecimin her şeyden önce çok eğlenceli olmasını sağlayan, her biri alanlarında uzman, ülkemizin yetiştirdiği en iyi psikologlardan olan canım arkadaşlarım Ayşe Vildan Acar Bayraktar, Şule Selçuk, Esin Şener, Ezgi Trak, Ayşe Tuna, Banu Çiçek Akbaş, Fatmatüzzehra Pehlivan, İlgün Bilekli, Rumeysa Günay Öge, Damla Tufan, Begüm Boyvatlı ve Battal Göktürk Gök'e,

Doktora tez savunmamı yaptığım gün desteklerini benden esirgemeyen arkadaşlarım İsmail İnan ve Dolunay Cemre Durmuş'a,

Veri toplama sürecim boyunca bana katılımcı desteği sağlayan başta annem hemşire Kıymet Şahin olmak üzere tüm Samsun Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi personeline,

Çalışmama katılan tüm anneanne, anne ve çocuklara,

Tüm yaşamım boyunca verdikleri destek için annem Kıymet, babam Süleyman ve kardeşim Şura'ya,

Ömrümün yarısından çoğunu birlikte geçirdiğim, yürüdüğüm yolu kolaylaştıran, tüm sıkıntıları benimle çeken, çözümler üreten, sevgisini hep kalbimde hissettiğim yol arkadaşım canım eşim İsmail Çakmak'a,

Bir gelişim psikoloğu olarak alana başka bir açıdan bakmamı sağlayan, beni anne yapan, gülen, gözlemleyen, yerinde durmayan, bana her gün yeni bir şey öğreten canımın içi oğlum Kaan'a,

Çok çok teşekkür ederim. Hepiniz iyi ki varsınız, şu an olduğum Zeynep olmamı sağladınız.

ÖZET

ÇAKMAK, Zeynep. *Duygu Sosyalleştirme Davranışları ve Gelişimsel Çocuk Sonuçları: Kuşaklararası Bir İnceleme*, Doktora Tezi, Ankara, 2022.

Araştırmanın temel amacı okul öncesi dönemde duygu sosyalleştirme sürecinin derinlemesine incelenmesidir. Bu amaç kapsamında iki çalışma yürütülmüştür. Birinci çalışmada, annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayan bireysel ve büyüdükleri ortama ilişkin özellikleri araştırılmıştır. İkinci çalışmada, annelerin duygu sosyalleştirme davranışları ile çocukların olumlu sosyal ve problem davranışları arasındaki ilişkide anne-çocuk ilişkisi ve çocukların duygu düzenleme becerilerinin rolü incelenmiştir.

Birinci çalışmaya 76 aneane (Ort. = 58.66, SS = 6.49) ve anne (Ort. = 34.39, SS = 3.99) katılmıştır. Birinci çalışmanın bulgularına göre, annenin duyguları göz ardı edici üst duygu felsefesi ve nevrozizm düzeyi destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarını negatif yönde, destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarını ise pozitif yönde; bastırma düzeyi destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarını pozitif yönde ve destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarını negatif yönde yordamıştır. Bununla birlikte, anneannenin destekleyici duygu sosyalleştirme davranışları annenin destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarını; anneannenin destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışları annenin destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarını pozitif yönde yordamıştır. Son olarak annelerin bastırma düzeyi didaktik duygu sosyalleştirme davranışlarını negatif yönde yordamıştır. İkinci çalışmaya 172 anne (Ort. = 34.41, SS = 4.51) ve çocuk (Ort. = 50.91, SS = 9.26) katılmıştır. İkinci çalışmanın bulgularına göre, eğitim düzeyi düşük annelerin küçümseyici ve sosyal normları anlatma davranışları anne-çocuk çatışmasını negatif yönde yordayarak çocukların duygu düzenleme becerilerinde artışı yordamıştır ve bu da çocukların olumlu sosyal davranışlarında artışı problem davranışlarında ise azalmayı yordamıştır. Buna ek olarak, eğitim düzeyi yüksek annelerin çözüm önerme davranışları anne-çocuk iş birliğini pozitif yönde yordayarak çocukların duygu düzenleme becerilerinde artışı yordamıştır ve bu da olumlu sosyal davranışlarda artışı, içe yönelim ve dışa yönelim problemlerinde azalışı yordamıştır.

Mevcut çalışma, duygu sosyalleştirme davranışlarının kuşaklararası aktarımının incelendiği ilk çalışma olması ve okul öncesi dönemde duygu sosyalleştirme davranışlarının gelişimsel çocuk sonuçları arasındaki ilişkileri ortaya koyması açısından ilgili alanyazına önemli katkı sağlamıştır. Yürütülen iki çalışmanın bulguları, eğitim düzeyinin duygu sosyalleştirme davranışları açısından önemli bir belirleyici olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Sözcükler (*Duygu sosyalleştirme, kuşaklararası aktarım, anne-çocuk ilişkisi, problem davranışlar, olumlu sosyal davranışlar*)

ABSTRACT

ÇAKMAK, Zeynep. *Emotion Socialization Behaviors and Child Outcomes: An Examination across Generations*, PhD Thesis, Ankara, 2022.

The main purpose of this research is to examine the emotion socialization process in depth in the preschool period. Two studies were conducted for this purpose. In Study 1, environmental characteristics in which mothers' grew up and individual characteristics that predict emotional socialization behaviors were investigated. In Study 2, the role of mother-child relationship and children's emotion regulation skills in the relationship between mothers' emotional socialization behaviors and children's prosocial and problem behaviors were investigated.

76 grandmothers (Mean = 58.66, SD = 6.49) and mothers (Mean = 34.39, SD = 3.99) participated to Study 1. Study 1 showed that mother's dismissing meta-emotional philosophy and neuroticism predicted supportive emotion socialization behaviors negatively, non-supportive emotion socialization behaviors positively; suppression predicted supportive emotion socialization behaviors positively and nonsupportive emotion socialization behaviors negatively. Grandmothers' supportive emotion socialization behaviors positively predicted mothers' supportive emotion socialization behaviors. Grandmother's nonsupportive emotional socialization behaviors positively predicted mothers' nonsupportive emotion socialization behaviors. Finally, level of suppression negatively predicted mothers' didactic emotional socialization behaviors.

172 mothers (Mean = 34.41, SD = 4.51) and children (Mean = 50.91, SD = 4.51) = 9.26) participated to Study 2. Study 2 indicated that mothers' with low education minimizing and explaining social norms behaviors decreased mother-child conflict and which in turn increased children's emotion regulation skills, and this increased prosocial and decreased problem behaviors of children. In addition, solution-offering behaviors of mothers with high education increased mother-child cooperation and this increased children's emotion regulation skills, and which in turn increase prosocial and decrease internalizing and externalizing problems of children.

The present study contributed to the literature in terms of being the first study to examine intergenerational transmission of emotion socialization behaviors. The findings of two studies revealed that education level is an important determinant of emotion socialization behaviors.

Keywords (*Emotion socialization, intergenerational transmission, mother-child relationship, problem behaviors, prosocial behaviors*)

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: ÇALIŞMA 1: DUYGU SOSYALLEŞTİRME DAVRANIŞLARININ KUŞAKLARARASI AKTARIMI	13
1.1. GİRİŞ	13
1.1.1. Bağlamsal Faktörler	14
1.1.2. Bireysel Faktörler.....	20
1.1.3. Çalışmanın Amacı ve Hipotezleri	25
1.2. YÖNTEM	28
1.2.1. Örneklem	28
1.2.2. Veri Toplama Araçları	29
1.2.3. İşlem.....	34
1.3. BULGULAR	36
1.3.1. Veri Temizleme ve Temel İstatistiksel Sayıtların İncelenmesi	36
1.3.2. Araştırmanın Betimsel Analizlerinden Elde Edilen Bulgular.....	36
1.3.3. Anneanne ve Annenin Duygu Sosyalleştirme Davranışları Arasındaki İlişkiler	39
1.3.4. Değişkenler Arasındaki Korelasyonel İlişkiler.....	42
1.3.5. Temel Hipotezlerin Sınanması.....	47
1.4. TARTIŞMA	53
1.4.1. Araştırmanın Temel Hipotezlerine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	53
BÖLÜM 2: ÇALIŞMA 2: ANNENİN DUYGU SOSYALLEŞTİRME DAVRANIŞLARI İLE GELİŞİMSEL ÇOCUK SONUÇLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ: ARACI VE DÜZENLEYİCİ FAKTÖRLER	65
2.1. GİRİŞ	65

2.1.1. Çocuğun Olumlu Sosyal ve Problem Davranışları	68
2.1.2. Anne-Çocuk Çatışması ve İş Birliği	68
2.1.3. Çocuğun Duygu Düzenleme Becerileri	70
2.2. YÖNTEM	74
2.2.1. Örneklem	74
2.2.2. Veri Toplama Araçları	75
2.2.3. İşlem.....	78
2.3. BULGULAR	80
2.3.1. Veri Temizleme ve Temel İstatistiksel Sayıtların İncelenmesi	80
2.3.2. Araştırmanın Betimsel Analizlerinden Elde Edilen Bulgular.....	80
2.3.3. Değişkenler Arasındaki Korelasyonel İlişkiler.....	83
2.3.4. Temel Hipotezlerin Sınanması.....	88
2.4. TARTIŞMA	91
2.4.1. Araştırmanın Betimsel Analizlerinden Elde Edilen Bulguların Değerlendirilmesi.....	91
2.4.2. Araştırmanın Temel Hipotezlerine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	92
2.4.3. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Gelecek Çalışmalar İçin Öneriler	100
SONUÇ	103
KAYNAKÇA	108
EK 1. Orijinallik Raporu	121
EK 2. Etik Kurul/Komisyon İzni ya da Muafiyet Formu	122

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Anneanne ve annelere ilişkin demografik bilgiler	28
Tablo 2. Çalışmada ele alınan değişkenlerin betimsel değerleri	37
Tablo 3. Anne ve anneannenin duygu sosyalleştirme davranışlarının ortalama değerleri ve aralarındaki ilişkiye ait korelasyon değerleri (N = 74)	41
Tablo 4. Çalışmada ele alınan değişkenler arasındaki korelasyon değerleri (N =76, † p < .10, * p < .05, ** p < .01, *** p < .001)	43
Tablo 5. Anneannenin eğitim düzeyi ve annenin eğitim düzeyi ve çalışma durumu kontrol edildikten sonra hesaplanan korelasyon değerleri (N = 76, † p < .10, * p < .05, ** p < .01, *** p < .001).....	46
Tablo 6. Annelerin destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayan bireysel faktörler	49
Tablo 7. Annelerin didaktik duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayan bireysel faktörler	50
Tablo 8. Annelerin destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayan bireysel faktörler	51
Tablo 9. Annelerin demografik özellikleri	74
Tablo 10. Çalışmada ele alınan ölçümlerin betimsel değerleri (N = 172)	81
Tablo 11. Eğitim düzeyi düşük annelere ilişkin korelasyon değerleri (N _{düşük eğitim} = 62)	86
Tablo 12. Eğitim düzeyi yüksek annelere ilişkin korelasyon değerleri (N _{yüksek eğitim} = 110)	87

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayan faktörler.....	14
Şekil 2. Annelerin destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayan faktörler	49
Şekil 3. Annelerin didaktik duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayan faktörler.....	50
Şekil 4. Annelerin destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayan faktörler.....	52
Şekil 5. Duygu Sosyalleştirme Davranışları ile Gelişimsel Çocuk Sonuçları Arasındaki İlişkiler	66
Şekil 6. Destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışları (Düşük eğitim grubu)	89
Şekil 7. Didaktik duygu sosyalleştirme davranışları (Düşük eğitim grubu).....	89
Şekil 8. Olumsuz duygulara ilişkin destekleyici duygu sosyalleştirme davranışları (Yüksek eğitim grubu)	90

GİRİŞ

Ebeveyn davranışları ile çocuğa ait gelişimsel sonuçlar arasındaki ilişkiler uzun yıllardır çalışmalara konu olmaktadır. Ebeveynlerin duygu özelinde sergiledikleri davranışları inceleyen çalışmalar ise son 20 yılda artış kazanmıştır (örn. Corapci ve ark., 2012; Spinrad ve ark., 2007; Valiente ve ark., 2004; Wong ve ark., 2009). Duygu ile ilgili ebeveynlik davranışları, duygu sosyalleştirme davranışları olarak ifade edilmektedir (Eisenberg ve ark., 1998). Yürütülen çok sayıdaki çalışma, ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışlarının çocuklarının duygu düzenleme becerileri, sosyal yetkinlik düzeyleri ya da problem davranışları gibi davranışsal ve amigdala aktivite düzeyi gibi bilişsel belirteçlere kadar birçok faktörü yordadığını göstermiştir (örn. Chen ve ark., 2020; Corapci ve ark., 2012; Denham ve ark., 2007). Bu açıdan bakıldığında gelişimsel çocuk sonuçları açısından önemli bir yordayıcı olduğu görülen duygu sosyalleştirme davranışlarının derinlemesine incelenmesi büyük önem taşımaktadır. Buradan yola çıkarak bu kapsamda mevcut tez çalışmasında iki çalışma yürütülmüştür. Bu bölümde öncelikle duygu sosyalleştirme davranışları, kuşaklararası aktarım ve duygu sosyalleştirme davranışlarının gelişimsel çocuk sonuçları açısından öneminden bahsedilecek ve sonrasında sırasıyla birinci ve ikinci çalışma anlatılacaktır.

DUYGU SOSYALLEŞTİRME DAVRANIŞLARI

Duygu sosyalleştirme, ebeveynlerin çocukların duygularına verdikleri tepkileri, çocukların duyguları anlama, düzenleme, ifade etme ve deneyimleme süreçlerinin sosyalleştirilmesi şeklinde tanımlanabilir (Eisenberg ve ark., 1998). İlgili alanyazında duygu sosyalleştirme davranışları, doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir. Çocukların duygularını ifade ettikleri anlarda ebeveynlerin verdikleri tepkiler, doğrudan; ebeveynlerin kendi duygularını ifade ederken çocuklarına model olmaları ve çocuklarıyla duygular hakkında konuşmaları dolaylı duygu sosyalleştirme davranışları olarak nitelendirilmektedir (Eisenberg ve ark., 1998). Bu tez çalışması kapsamında ise doğrudan duygu sosyalleştirme davranışları değerlendirilecektir. Doğrudan duygu sosyalleştirme davranışları, destekleyici ve destekleyici olmayan duygu

sosyalleştirme davranışları olarak ikiye ayrılmaktadır. Problem odaklı, duygu odaklı ve duygu ifadesini destekleyici davranışlar destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarıdır. Problem odaklı davranan ebeveyn, çocuğun olumsuz duygusunun sebebi olan sorunu çözmeye çalışır, örneğin, oyuncacı kırıldığı için üzülen çocuğuna tamir etmeyi teklif eder. Duygu odaklı davranan ebeveyn ise, üzülen çocuğunu kucağına alır, sarılır, “ben buradayım” mesajı verir ya da çocuğun dikkatini başka yöne çeker. Duygu ifadesini destekleyici davranışlar sergileyen ebeveyn, çocuğun duygusunu kabul eder, bunun normal olduğunu bilir ve çocuğun duygusunu yaşaması için alan açar. Diğer yandan, küçümseyici, cezalandırıcı ve teslim olma davranışları ve sıkıntı tepkileri ise destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarıdır. Küçümseyici davranan ebeveyn çocuğun duygusunu önemsemez, dikkate almaz ya da küçümser, örneğin oyuncacı kırılıp üzülen çocuğuna bunda üzülecek bir şey olmadığını söyler. Cezalandırıcı davranan ebeveyn, çocuk duygusunu ifade ettiği anda ona kızar, bağırır; örneğin yanında ağlamamasını odasına gidip ağlamasını söyler. Sıkıntı tepkileri gösteren ebeveyn, çocuğu bir duygu sergilediğinde ondan utanır, rahatsız olur, sinirlenir, örneğin çocuk kaydırdıktan kaymaktan korktuğunda arkada bekleyen başka çocuklar olduğu için gerilir. Son olarak teslim olma davranışları sergileyen ebeveyn, çocuğu üzüldüğünde hemen telafi etmeye çalışır; örneğin oyuncacı kırılıp ağlayan çocuğuna hemen yenisini alacağını söyler. Görüldüğü gibi, destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışları sergileyen ebeveynler çocuklarının duygularını ifade etmesine izin vermezler, bastırırlar, bir an önce duygudan çıkması için çaba gösterirler. Bahsedilen altı duygu sosyalleştirme davranışına ek olarak, bireyci kültürlerden çok toplulukçu kültürlerde gözlenen didaktik duygu sosyalleştirme davranışları bulunmaktadır. Didaktik duygu sosyalleştirme davranışları, daha çok Türkiye (Atay, 2009; Aydın, 2010) ve Çin (Wang, 2001) gibi toplulukçu kültürel değerlerin yaygın şekilde gözlendiği toplumlarda yaşayan ebeveynlerde gözlenmektedir. Didaktik duygu sosyalleştirme davranışları, çocuğun durumu anlamasını sağlamak için nedensel açıklamalar yapma ve çocuğa sosyal normları, beklentileri ve ahlaki değerleri öğretme davranışları olarak iki başlık altında incelenmektedir. Örneğin, nedensel açıklamalar yapan ebeveyn çocuk çizgi film izlerken canavar görüp korktuğunda onun gerçek olmadığını veya bilgisayarda yapıldığını söyler. Sosyal normları anlatan ebeveyn ise, misafirlige gelen çocuğa sinirlenip bağırarak çocuğuna, onların misafir olduğunu böyle davranmaması gerektiğini söyler.

İlgili alanyazında duygu sosyalleştirme davranışlarını inceleyen araştırmalara bakıldığında, sıklıkla sadece olumsuz duyguların sosyalleştirme sürecinin incelendiği, olumlu duyguları inceleyen araştırmaların ise (örn. Gentzler ve ark., 2015; Katz ve ark., 2014; Shewark ve Blandon, 2015; Yap ve ark., 2008) kısıtlı olduğu dikkat çekmektedir. Ancak son yıllarda pozitif psikoloji akımıyla birlikte bireylerin zayıf yönlerine odaklanmak yerine, “Bireylerin güçlü yönlerini nasıl daha güçlü hale getirebiliriz?” sorusuna cevap aranmaya başlanmıştır. Bu bakış açısıyla, çocukların olumlu duygularına verilen tepkilerin de incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir; çünkü çocukların mutlu oldukları anlarda ebeveynlerin verdikleri tepkiler bu olumlu duygu anından çocukların elde ettikleri faydayı belirlemektedir. Buradan hareketle, duygu sosyalleştirme kavramı hem olumlu hem de olumsuz duyguların sosyalleştirilmesini içermektedir (Denham, 1998). Çocuklar olumlu duygu deneyimlerinden duygusal fayda elde etmektedir; ancak ebeveynlerin olumsuz tepkileri çocukların bu deneyimden yararlanmasını engellemektedir (Gentzler ve ark., 2015; Katz ve ark., 2014; Shewark ve Blandon, 2015). Çocuğun olumsuz duygu ifadeleri bir kriz anıdır ve anneler açısından yönetilmesi gereken bir durum içermektedir. Bunun aksine çocukların mutluluk ifadeleri bir kriz anını yansıtmamakla birlikte yine de sosyalleştirilmesi gereken bir durumu içermektedir. Buradan hareketle mevcut çalışma kapsamında, annelerin çocuklarının hem olumlu hem de olumsuz duygularına verdikleri tepkiler bir arada değerlendirilecektir. Böylece hem olumlu hem olumsuz duyguların sosyalleştirilmesini içeren genel bir eğilim elde edilecek olmasının ilgili alanyazına önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

İlgili alanyazında duygu sosyalleştirme davranışlarını konu alan çalışmaların çoğu, Eisenberg ve arkadaşları (1998) tarafından öne sürülen kapsamlı duygu sosyalleştirme modelinden yola çıkılarak yürütülmüştür. Eisenberg ve arkadaşlarının (1998) duygu sosyalleştirme modeli ebeveynlerin duygu özelinde sergiledikleri davranışlarının yordayıcıları, sonuçları, düzenleyici ve dolaylı faktörlerin bir arada incelenmesini sağlayan geniş kapsamlı bir modeldir. Modele göre çocuğun özellikleri (çocuğun yaşı, cinsiyeti ve mizacı), ebeveynin özellikleri (cinsiyeti, kişiliği, genel ebeveynlik stili, duygu ile ilgili inanışları), kültürel faktörler (duyguyla ilgili kurallar ve değerler, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları) ve duygunun yoğunluğu ve birine zarar verme olasılığı ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışlarını yordamaktadır. Duygu sosyalleştirme

davranışları, çocuğun duygularını deneyimleme, sergileme, anlama ve düzenleme gibi becerilerini ve ebeveyn-çocuk ilişki kalitesi, benlik, ilişkiler ya da dünya ile ilgili şemaları yordamaktadır. Duygu sosyalleştirme ile gelişimsel sonuçlar arasındaki ilişkide ise, çocuğun duygularının tipi ve yoğunluğu, ebeveynin duygularının tipi ve yoğunluğu, ebeveynin duygu ve davranışlarının bağlama uygunluğu, çocuğun mizacı, gelişimsel düzeyi ve cinsiyeti, ebeveyn davranışının çeşitliliği ve tutarlılığı ve ebeveyn davranışının çocuğun gelişimsel düzeyine uygunluğu gibi faktörler düzenleyici rol oynamaktadır. Model, duygu sosyalleştirme davranışlarının olası yordayıcılarını ebeveynlerin bireysel özellikleri, bağlamsal faktörler ve çocuğun özellikleri gibi birçok açıdan değerlendirmesi açısından oldukça önemlidir. Bunun yanı sıra, duygu sosyalleştirme davranışlarının gelişimsel çocuk sonuçları ile doğrudan ve dolaylı ilişkileri, bu ilişkide rol oynayan düzenleyici değişkenlerin bir arada görülmesini sağlamaktadır.

KUŞAKLARARASI AKTARIM

Ebeveynlerin davranışları ile gelişimsel sonuç davranışları arasındaki ilişkiler birçok çalışmaya konu olmuştur. Birçok farklı kültürde ve yaş gruplarında yürütülen çalışmalarda, ebeveyn davranışları ile çocuk sonuçları arasındaki ilişkiye dair anlamlı bulgular elde edilmiştir. Son yıllarda ise, ebeveyn davranışlarının yordayıcıları incelenmeye başlanmıştır. Bu noktada, ebeveyn davranışlarının yordayıcılarından birinin bireylerin kendi ebeveynlerinin davranışları olabileceği üzerinde durulmuştur. Ebeveynliğin kuşaklararası aktarımı, ebeveynlerin bir çocuk olarak deneyimledikleri çocuk yetiştirme uygulamaları ve tutumlarının kendi ebeveynlik davranışlarına olan etkisini göstermektedir (Van Ijzendoorn, 1992). Ebeveynlik davranışlarının kuşaklararası aktarımının incelendiği çalışmalarda elde edilen bulgular, Sosyal Öğrenme Kuramı'na dayandırılmıştır. Sosyal Öğrenme Kuramı'na göre çocuklar aynı cinsten ebeveynleri ile kendilerini özdeşleştirir ve ebeveynlerinden büyük ölçüde gözlem yoluyla birçok şeyi öğrenirler (Miller, 2017). Ebeveyn olurken de, bu gözlem yoluyla öğrenmeler ve geçmiş yaşantılar dolayısıyla, kendi ebeveynlerinin davranışlarını taklit edebilir ya da model alabilirler. Buradan hareketle, çocukların kendi ebeveynlerinden, ebeveynlerin nasıl davranması gerektiğine ilişkin bilgiler edinebileceği ve bu bilgiler üzerinden kendi ebeveyn davranışlarını yönlendirmiş olabilecekleri öngörülmektedir.

İlgili alanyazın incelendiğinde, duygu sosyalleştirme sürecinin irdelendiği kuşaklararası bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak ebeveynlik davranışlarının kuşaktan kuşağa aktarıldığını gösteren birtakım çalışmalar bulunmaktadır (örn. Capaldi ve ark., 2003; Patterson, 1998). Örneğin, Covell ve arkadaşları (1995), çocukları bir kural ihlali yaptıklarında anne ve anneannelerin verdikleri hem fiziksel ceza hem de ödül tepkilerinin benzer olduğu ortaya konulmuştur. Benzer şekilde, Olsen ve arkadaşlarının (1999) çalışmasında, anne ve anneannelerin çocuklarına karşı hem şefkatli hem de kısıtlayıcı ebeveynlik davranışlarının benzediği gösterilmiştir. Buna ek olarak, Capaldi ve arkadaşlarının (2003) yürüttüğü çalışmada, üç kuşaktan erkeklerin katılımıyla ebeveynlik davranışlarının aktarımı incelenmiştir. Elde edilen bulgular, birinci kuşaktaki zayıf ebeveynlik davranışlarının doğrudan ikinci kuşaktaki zayıf ebeveynlik davranışlarını yordadığını göstermiştir. Benzer şekilde, ebeveynler, onların babaları ve çocuklarının katılımıyla yürütülen boylamsal çalışmada, yapıcı ebeveynlik davranışlarının babalardan çocuklara aktarıldığı gözlenmiştir (Kerr ve ark., 2009). Yine üç kuşaktan aile bireylerinin katılımıyla yürütülen boylamsal çalışmalarda, hem ihtiyaçlara cevap verme ve etkili iletişim kurma gibi olumlu ebeveynlik davranışlarının (Neppel ve ark., 2009) hem de baskıcı ve düşmanca davranma gibi katı ebeveynlik davranışlarının kuşaktan kuşağa aktarıldığı gözlenmiştir (Bailey ve ark., 2009; Neppel ve ark., 2009). Tüm bu kuşaklararası çalışmalar, bireylerin ebeveynlik davranışlarını aile içinde öğrenme ve yıllar sonra kendileri ebeveyn olduklarında benzer davranış örüntüleri sergileme eğiliminde olduklarını göstermesi açısından oldukça önemlidir. Birey, çocukluk yıllarında ebeveynlerinin davranışlarını gözlemleyerek bir anne/baba nasıl olur, çocuklarına nasıl davranır, aile içi ilişkileri nasıl düzenler gibi konularda açık ya da örtük şekilde fikirler edinebilir. Bu gözlemler bireyin sonraki yıllarda kendisi ebeveyn olduğunda çocuklarına nasıl davranacağı konusunda bir zemin oluşturabilir. Bireylerin kendi ebeveynlerini gözlemleyerek oluşan bu yönelimin bireyin ebeveynlik davranışlarına yansıdığı görülmektedir. Peki diğer ebeveynlik davranışlarında olduğu gibi duygu sosyalleştirme davranışlarında da benzer bir aktarım söz konusu mudur? Anneler kendi anneleri onlara çocukken destekleyici ya da destekleyici olmayan şekilde davrandıkları için kendi çocuklarına benzer şekilde mi davranmaktadırlar? Diğer bir deyişle, bu aktarım bir kader midir, değilse bu aktarımı farklılaştıran bireysel özellikler nelerdir? Bu sorular mevcut tez çalışmasının temelini oluşturmaktadır.

Peki kuşaklararası ebeveyn davranışlarının aktarımını neden anneanne ve anneler arasında gözlemlemeyi bekliyoruz? Ebeveynlerden çocuklara aktarıma bakıldığında, sürekliliğin daha çok annelerden kız çocukları arasında gözlemlendiğine dikkat çekilmiştir (Conger ve ark., 2009). Mevcut çalışmada incelenecek ebeveyn davranışları duygu özelinde sergilenen davranışlardır. Çocukların birincil bakımını ailelerde daha sıklıkla anneler üstlenmektedir. Bu sebeple, anneler çocukların duygusal gelişimlerdeki en önemli sosyalleştirme aktörleridir. Buna ek olarak, Kağıtçıbaşı ve Ataca'nın (2005) üç kuşağın katılımıyla çocuğun değeri ve aile yapılarını inceledikleri çalışmasında, yıllar içinde çocuğun ekonomik değerinin düştüğünü, ancak psikolojik değerinin yükseldiğini göstermişlerdir. Bulgulara göre, duygusal destek gibi beklentileri içeren psikolojik değer, özellikle kız çocuklardan beklenmekte ve karşılanmaktadır. Değişen yaşam koşulları, ekonomik ilerlemeler ve özellikle ortalama eğitim düzeyinin artışı ile birlikte, ebeveynlerin çocukla etkileşimlerden keyif alma, çocuğun başarılarından gurur duyma ve onunla yoldaşlık etme gibi duygusal içerikli bileşenlerden oluşan çocuğun psikolojik değeri artmıştır. Üç kuşağı içeren bahsedilen boylamsal çalışmanın bulguları değerlendirilecek olursa, duygusal bileşenlerin oluşturduğu psikolojik değer artışının kuşaklararası bir sürekliliğe işaret ettiği söylenebilir. Mevcut çalışmada da duygu özelinde sergilenen anne davranışları inceleneceğinden anneannelerden annelere aktarımda benzer bir sürekliliğin gözleneceği beklenmektedir. Buradan yola çıkarak mevcut çalışmada, annelerin okul öncesi dönemde kendi annelerinden maruz kaldıkları duygu sosyalleştirme davranışlarını kendi çocuklarına sergiledikleri duygu sosyalleştirme davranışları yordaması beklenmektedir.

EĞİTİMİN ÖNEMİ

Eisenberg ve arkadaşlarının (1998) öne sürdüğü kapsamlı duygu sosyalleştirme modelinde ebeveynin özelliklerinin duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayacağı belirtilmiştir. Bornstein ve arkadaşları (2003) da annelerin davranışları ve çocuk sonuçları açısından en önemli demografik değişkenin annenin eğitimi olduğunu ortaya koymuştur. Ülkemizde de annenin eğitiminin çocukların duygularına verilen tepkiler açısından kültür içi farklılıkları sağlayan önemli bir bağlam değişkeni olduğu gözlenmektedir. Örneğin, Türkiye örneğinde yürütülen Corapci ve arkadaşlarının (2012) çalışmasında, düşük

eğitim seviyesine sahip annelerin çocuklarının üzüntüsüne karşılık cezalandırıcı ve küçümseyici tepkileri yüksek eğitimli annelerden daha fazla verdikleri, diğer yandan yüksek eğitimli annelerin ise çocuklarının üzüntü ifadelerine karşılık daha fazla sıkıntı tepkisi verdikleri gözlenmiştir. Benzer şekilde, annelerin eğitim düzeyi düştükçe destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarının daha fazla sergilendiği (Güven ve Erden, 2017), aksine eğitim düzeyi yükseldikçe destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarının daha fazla sergilendiği (Seçer ve Karabulut, 2016) ortaya konulmuştur. Eğitim düzeyine göre hangi davranışların daha çok öne çıktığına bakıldığında ise, yüksek eğitimli annelerde küçümseyici tepkilerin daha düşük düzeyde (Altan-Aytun ve ark., 2013) ve duygu ifadesini destekleyici tepkilerin daha yüksek düzeyde sergilendiği gözlenmiştir (Altan-Aytun ve ark., 2013; Fabes ve ark., 2002). Bu bulgular değerlendirildiğinde annenin eğitim düzeyinin destekleyici (promotive) bir faktör olarak rol oynadığı söylenebilir. Yüksek eğitimli annelerin duygular konusunda daha bilinçli oldukları ve çocuklarının duyguları ile daha uygun şekilde baş edebildikleri görülmektedir. Yüksek eğitimli anneler çocuklarının duygularını destekleyici bir ortam oluşturmakta ve çocuklarının olumsuz duygu ifadelerini çocuklarına duygularını öğretmek için bir fırsat olarak değerlendirmektedirler. Buradan yola çıkarak, mevcut çalışma kapsamında yürütölen iki çalışmada da eğitim düzeyinin belirleyici rol oynayacağı düşünülmektedir. Birinci çalışmada eğitim düzeyi hem bir bireysel özellik olarak hem de annelerin içinde büyüdüğü ortamın özelliklerinden biri olarak annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarını farklılaştıran bir değişken olarak değerlendirilmiştir. Benzer şekilde eğitim düzeyi ikinci çalışmada, annelerin duygu sosyalleştirme davranışları ile gelişimsel çocuk sonuçları arasındaki ilişkileri farklılaştıracak bir bağlam değişkeni olarak incelenmiştir.

DUYGU SOSYALLEŞTİRME DAVRANIŞLARININ GELİŞİMSEL ÇOCUK SONUÇLARI AÇISINDAN ÖNEMİ

İlgili alanyazında yürütölen çalışmalarda elde edilen bulgular, duygu sosyalleştirme davranışlarının çocukla ilişkili birçok faktör açısından önemli bir ebeveyn davranışı olduğunu göstermektedir (Corapci ve ark., 2012; Garner ve ark., 2008; Güven ve Erden, 2013; Ramsden ve Hubbard; 2002). Yürütölen çok sayıdaki çalışmada, ebeveynlerin

çocukların üzüntü, korku ve öfke gibi olumsuz duygularına verdikleri destekleyici tepkilerinin, çocukların duygu düzenleme (Garner ve Spears, 2000), duyguları anlama becerileri (Denham ve ark., 1994), olumlu sosyal davranışlar (Acar-Bayraktar ve ark., 2018) ve sosyal yetkinlikleri (Denham ve ark., 2007) gibi olumlu gelişimsel sonuçları artırdığını ve sadece kısa süreli değil aynı zamanda uzun süreli etkilerinin de olabileceğini (Chaplin ve ark., 2005) göstermiştir. Örneğin, çocukları olumsuz duygu ifadeleri gösterdiğinde destekleyici olmayan şekilde davranan annelerin, çocuklarının duygusal açıdan daha değişken oldukları gösterilmiştir (Atay, 2009; Seçer, 2017). Benzer şekilde, annelerin çocuklarının duygularını kabullenici davranışlarının çocuklarının duygu düzenleme becerileri ile pozitif yönde, duygusal değişkenliği ile negatif yönde ilişkili olduğu gösterilmiştir. Diğer yandan, annelerin çocuklarının olumsuz duygularını göz ardı edici ve dikkatini dağıtıcı tepkileri ise çocukların duygu düzenleme becerileri ile negatif, duygusal değişkenlik düzeyleri ile pozitif ilişkili olarak bulunmuştur (İnce, 2020). Erken çocukluk dönemindeki çocuklar ve anneleriyle yürütülen başka bir çalışmada (Yagmurlu ve Altan, 2010), annelerin yüksek düzeyde sıcak ebeveynlik davranışları sergilemesi ve destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarının çocukların mizacından bağımsız olarak duygu düzenleme becerilerini pozitif şekilde yordadığı gösterilmiştir. Tüm bu bulgular, sosyalleştirme süreci içinde annelerin çocuklarının duygularına verdikleri tepkilerin çocukların duygu düzenleme becerileri açısından önemini ortaya koymaktadır. Sosyalleştirme süreci, bebekler dünyaya geldikleri ilk andan itibaren başlamaktadır. Öyle görülmektedir ki çocuklar duygularını nasıl düzenleyeceklerini ve ortama uygun şekilde nasıl ifade edeceklerini en önemli sosyalleştirme aktörü olan anneleri ile etkileşimlerinden öğrenmektedirler. Buradan hareketle, birçok gelişimsel sonucun belirleyicisi olan ve uzun süreli yansımalarının gözlenebildiği duygu sosyalleştirme davranışlarının incelenmesi duygusal gelişim alanyazını açısından oldukça önemlidir.

Çalışmalarda duygu düzenleme becerilerine ek olarak, annelerin duygu özelindeki davranışları ile çocuklarının sosyal yetkinlikleri arasındaki ilişkiye de odaklanılmıştır. Örneğin, ebeveynlerin çocuklarının olumsuz duygularını cezalandırıcı ve küçümseyici tepkileri çocuklarda problem davranışlar ile ilişkilidir (Corapci ve ark., 2012; Eisenberg ve ark., 2001). Buna ek olarak, ebeveynlerin çocukların olumsuz duygularına verdiği destekleyici tepkiler çocuklarının sosyal yetkinlikleriyle ilişkili bulunurken, destekleyici

olmayan davranışların ise problem davranışlar ile ilişkili olduğu gösterilmiştir (Altıntop, 2019). Buna ek olarak, annelerin çocuklarının olumsuz duygularını görmezden gelmesi ile çocukların sosyal yetkinlik düzeyleri arasında negatif ilişki bulunurken, destekleyici davranışlar ile çocukların sosyal yetkinlik düzeyleri arasında pozitif ilişki saptanmıştır (İlhan, 2018). Var olan bulgulardan yola çıkarak annelerin destekleyici davranışlarının çocuklarının sosyal yetkinlikleri için çok önemli bir yordayıcı olduğu söylenebilir. Anneler çocuklarının duygularını uygun şekilde yaşamalarına alan açmakta ve onlara bu duyguları nasıl ifade edecekleri konusunda rehberlik etmektedirler. Anneler çocuklarına duygularını hangi durumda nasıl ifade edebilecekleri konusunda yol göstermektedir. Bu çocuklar kendilerini daha iyi düzenlerken, bu yolla problem davranışları da azalmaktadır. Bu çocuklar duygularını nasıl ifade edeceklerini, hangi durumda ve ne zaman ifade etmenin daha doğru olacağını ve nasıl sakinleşeceklerini daha iyi öğrendiği için içlerindeki bu duygusal enerji olumsuz davranışlarla dışa vurulmamakta; aksine sosyal becerileri artmaktadır. Bunun yanı sıra, annelerin destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarının çocukların sosyal açıdan daha becerikli olmalarını sağladığını ve bu yolla çocukların olumlu sosyal davranışlarını artarken problem davranışların azaldığını sağladığını söylemek mümkündür.

Mevcut çalışmada okul öncesi dönemde sergilenen duygu sosyalleştirme davranışlarına odaklanılacaktır. Duygu sosyalleştirme, her gelişim döneminde çocukların olumlu gelişimi açısından önemli bir rol oynamaktadır. Ancak özellikle çocukların duygusal gelişim açısından önemli kazanımlar elde ettiği okul öncesi dönemde duygu sosyalleştirmenin kritik bir rol oynadığı söylenebilir. Bu dönemde çocuk, duyguların nedenlerini ve sonuçlarını öğrenmeye (Denham ve ark., 2007), hem kendi duygularını anlamaya hem de başkalarının duyguları olabileceğini ve bu duyguların belli davranışlara yol açabileceğini anlamaya başlamaktadır (Cole ve ark., 2009). “Oyuncağım kırıldı, üzüldüm”, “Palyaçonun bakışı beni korkuttu”, “Hediye almak beni mutlu etti” gibi bağlantıları anlarlar. Bunun yanı sıra, herkesin üzülüp ağlayabileceğini ya da sinirlendiğinde bağırabileceğini fark ederler. Bunlara ek olarak, devam eden sosyalleştirme sürecinde içinde buldukları kültürdeki duyguları sergileme kurallarını öğrenmeye başlarlar (Garrett-Peters ve Fox, 2007). Hangi durumda hangi davranışın uygun olduğunu, yalnızken ya da diğer insanların yanında hangi davranışların kabul

gördüğünü öğrenirler. Duygusal gelişimdeki bu ilerlemeler, ebeveynlerin bu süreçteki rolünün incelenmesini özellikle önemli kılmaktadır. Buradan hareketle, mevcut çalışmada okul öncesi dönemde duygu sosyalleştirme sürecinin derinlemesine incelenmesi amaçlanmaktadır.

MEVCUT ÇALIŞMA

Bahsedilen amaç çerçevesinde bu tez çalışmasında, iki ayrı çalışma planlanmaktadır. Birinci çalışmada kuşaklararası bir çalışma yürütülerek anneanne ve annelerin katılımıyla annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayan bireysel özellikler ve içinde büyüdükleri ortamın özellikleri ele alınacaktır. Annelerin gelişimsel tarihleri ve şu an sahip oldukları özellikleri ile duygu sosyalleştirme davranışları arasındaki ilişkiler detaylı biçimde değerlendirilecektir. İkinci çalışmada ise, birinci çalışmada yordayıcıları belirlenen duygu sosyalleştirme davranışları ile gelişimsel çocuk sonuçları arasındaki ilişkilerin incelenmesi planlanmaktadır. Böylece hem duygu sosyalleştirme davranışlarının yordayıcıları hem de gelişimsel çocuk sonuçlarına yansımaları derinlemesine incelenmiş olacaktır. Yürütülen iki çalışmada, temel alınan modellerden biri yukarıda bahsedilen Eisenberg ve arkadaşlarının (1998) bütüncül duygu sosyalleştirme modelidir. Modelde mevcut tez çalışması kapsamında incelenen kuşaklar arası aktarıma değinilmemiş olsa da, duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayabilecek faktörlerin ve duygu sosyalleştirme davranışlarının hangi gelişimsel çocuk sonuçları ile ilişkili olabileceğinin belirlenmesi açısından oldukça yol gösterici olduğu düşünülmektedir. İki çalışma planlanmasının amacı, bir ailede geçmişten bugüne okul öncesi dönemde duygu sosyalleştirme sürecinin hangi değişkenlerle ilişkili olduğunu derinlemesine ele almaktır. Yürütülen iki çalışma ile var olan duygu sosyalleştirme davranışlarının belirleyicileri de yordadığı gelişimsel sonuçlar da çalışılmış olacak ve böylece okul öncesi dönemde duygu sosyalleştirme süreci derinlemesine irdelenmiş olacaktır.

Çalışmaya birinci çalışma kapsamında annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayan faktörlerin belirlenmesi ile başlamak önemlidir. İlgili alanyazında annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayan bağlamsal faktörleri inceleyen kısıtlı sayıda

çalışma bulunmaktadır. Ulaşılabilen az sayıdaki çalışmada, duygu özelinde sergilenen ebeveynlik davranışlarının sosyoekonomik düzey (Lunkenheimer ve ark., 2007) ya da aylık gelir (Shaffer ve ark., 2012) gibi faktörler çerçevesinde ele alındığı dikkat çekmektedir. Önceki çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada, annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayan bireysel özellikler ve annelerin içinde büyüdüğü ortamın özellikleri bir arada değerlendirilecektir. Bunun yanı sıra anne okul öncesi dönemdeyken anneanneninin sergilediği duygu sosyalleştirme davranışları incelenecek ve anneanneden anneye aktarımın ne düzeyde olduğu, aktarım yoksa hangi bireysel faktörlerin bu farklılaşmaya yol açtığı irdelenecektir. İlgili uluslararası alanyazında duygu sosyalleştirme davranışlarını inceleyen kuşaklar arası bir çalışmaya rastlanmamıştır, mevcut çalışma bu açıdan bir ilk niteliği taşımaktadır. Bireyin içinde büyüdüğü ortam ve çocukken hangi davranışlara maruz kaldığı nasıl ki bireyin nasıl biri olacağını etkiliyorsa nasıl bir ebeveyn olacağını da etkileyebilir. Bu noktadan hareketle, duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayan içinde büyüdüğü ortamın özelliklerinin anlaşılması ve hangi bireysel faktörlerin bu süreci farklılaştırdığını göstermeyi amaçlayan birinci çalışmanın ilgili alanyazına önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

İkinci çalışmada ise, birinci çalışma ile yordayıcıları belirlenen annenin duygu sosyalleştirme davranışları ile gelişimsel çocuk sonuçları arasındaki ilişkiler incelenecektir. Annenin duygu sosyalleştirme davranışları ile çocuğun problem ve olumlu sosyal davranışları arasındaki ilişkide anne-çocuk arasındaki ilişki ve çocuğun duygu düzenleme becerilerinin aracı rolü incelenecektir. Duygu sosyalleştirme davranışları, gelişimsel çocuk sonuçları açısından önemli bir yordayıcıdır. Alanyazındaki bulgular, ebeveynlerin çocukların üzüntü, korku ve öfke gibi olumsuz duygularına verdikleri destekleyici tepkilerin, çocukların duygu düzenleme (Garner ve Spears, 2000), duyguları anlama becerileri (Denham ve ark., 1994), olumlu sosyal davranışlar (Acar-Bayraktar ve ark., 2018) ve sosyal yetkinlikleri (Denham ve ark., 2007) gibi olumlu gelişimsel sonuçları artırdığını ortaya koymaktadır. Tüm bu bulgular, annelerin çocuklarının duygularına verdikleri tepkilerin önemini ortaya koymaktadır. Çocuklar duygularını nasıl ifade edecekleri ya da nasıl düzenleyecekleri konusunda uzman şekilde dünyaya gelmemektedir. Üzüntü, öfke ya da korku gibi duyguları bir bağlam içerisinde ifade edebilmek ve bu duyguları düzenleyebilmek için bir rehber ihtiyacı duymaktadırlar. Bu

noktada, nasıl sakinleşebileceği ya da duygularını uygun şekilde nasıl ifade edebileceği konusunda rehberlik alamayan çocuklar duygularını nasıl düzenleyeceklerini öğrenememekte ve davranışlarını düzenleyememektedirler. Diğer yandan, çocukların duygularını yaşamaları için uygun alanı açılırsa, destekleyici şekilde davranılırsa çocuklar da bu öğrenme sürecinden en yüksek faydayı elde ederler ve sosyal açıdan da daha yetkin olurlar. Buradan hareketle, ikinci çalışma kapsamında annelerin duygu sosyalleştirme davranışları ile gelişimsel çocuk sonuçları arasındaki ilişkilerin ortaya koyulması duygusal gelişim çalışmaları açısından oldukça önem taşımaktadır. Böylelikle okul öncesi dönemde annelerin duygu özelinde sergiledikleri davranışların çocuk sonuçları ile ilişkisi anlaşılmış ve ilgili alanyazına katkı sağlanmış olacaktır.

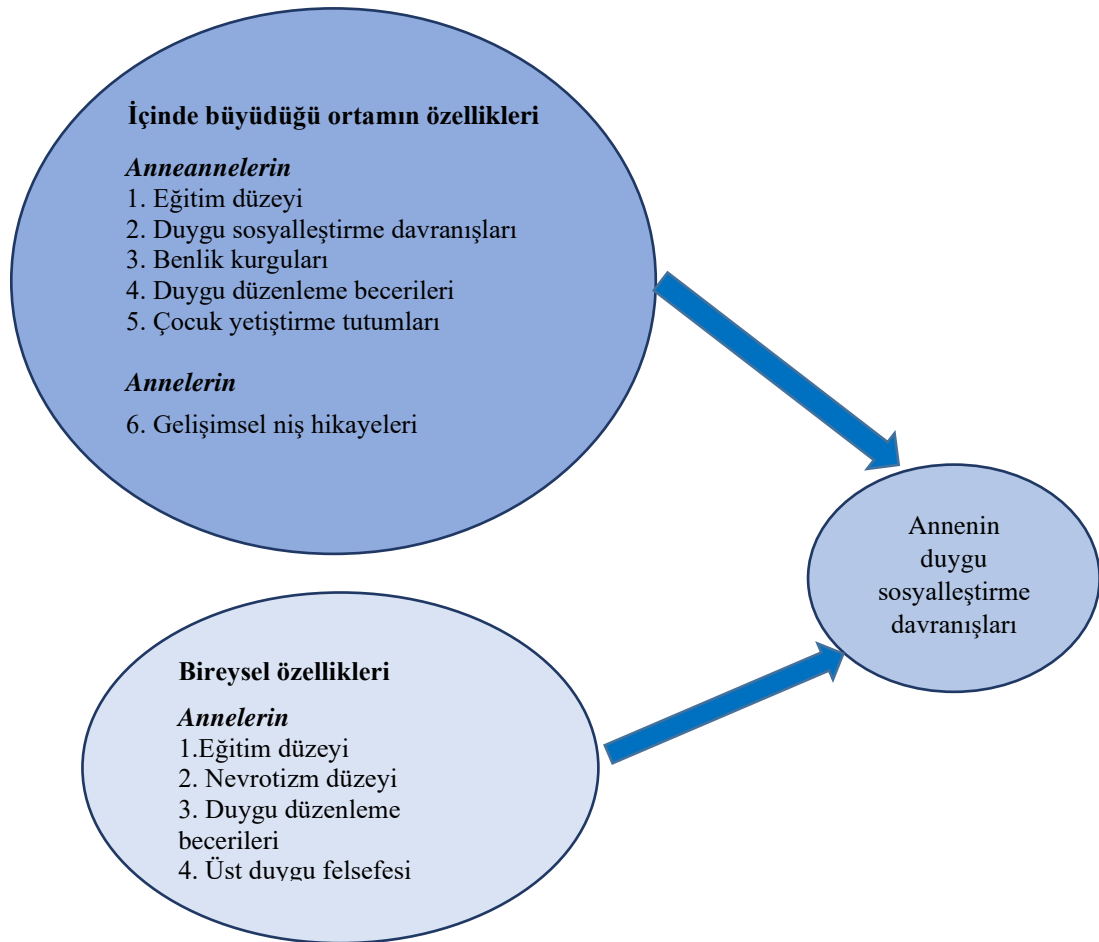
BÖLÜM 1: ÇALIŞMA 1: DUYGU SOSYALLEŞTİRME DAVRANIŞLARININ KUŞAKLARARASI AKTARIMI

1.1. GİRİŞ

İlgili alanyazında duygu sosyalleştirme davranışlarının ele alındığı kapsamlı çalışmalar bulunmaktadır. Duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayan çocukla ilgili faktörler (örn. Cole ve ark., 2009; Cunningham ve ark., 2009), ebeveynle ilgili faktörler (örn. Hughes ve Gullone, 2010; Wong ve ark., 2009) ve ailesel faktörler (örn. Shaffer ve ark., 2012) birçok çalışmada incelenmiş ve önemli bulgular elde edilmiştir. Ancak bir ebeveynin duygu sosyalleştirme davranışlarının, erken çocukluk dönemindeki yaşam koşulları, fiziksel ve sosyal ortamı, anne babalarının davranışları gibi içinde büyüdüğü ortam açısından değerlendirildiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Buna karşın, bağlam içinde gelişen insan yaklaşımını benimseyen kuramlara göre bireyin gelişiminin bağlamdan bağımsız olarak değerlendirilmesi mümkün değildir (Bornstein, 2002). Birey, bağlamın içine gömülüdür ve bireyin gelişimi içinde büyüdüğü ortamın özelliklerinden etkilenmektedir. Bireyin gelişiminin iç içe geçmiş ve birbirini etkileyen sistemler içinde yer alması (Bronfenbrenner, 1979), bağlamsal ve bireysel düzeylerin incelenmesinin önemine dikkat çekmiştir. Buradan hareketle, mevcut çalışmada annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarının hem içinde büyüdükleri ortamdaki hem de şu an sahip olduğu bireysel özelliklerinden bağımsız değerlendirilemeyeceği düşünülmektedir. Bu çerçevede bu çalışmada (1) anneannelerin eğitim düzeyi (2) anneannelerin duygu sosyalleştirme davranışları, (3) anneannelerin duygu düzenleme becerileri, (4) anneannelerin çocuk yetiştirme tutumları, (5) anneannelerin benlik kurguları ve (6) ailenin iklimini anlamamızı sağlayan annelerin gelişimsel niş hikayeleri annelerin içinde büyüdükleri ortamın özelliklerini oluşturmaktadır. Çalışmada, annelerin (1) eğitim düzeyi (2) kişilik özellikleri, (3) duygu düzenleme becerileri ve (4) üst duygu felsefesi olmak üzere dört faktör ise annelerin bireysel özellikleri kapsamında ele alınacak ve annenin duygu sosyalleştirme davranışlarını belirlemedeki rolleri incelenecektir (bkz. Şekil 1).

Bu bölümde sırasıyla annenin içinde büyüdüğü ortama ve bireysel özelliklerine ilişkin faktörler incelenecektir.

Şekil 1. Annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayan faktörler

1.1.1. Bağlamsal Faktörler

Eisenberg ve arkadaşlarının (1998) öne sürdüğü kapsamlı duygu sosyalleştirme modelinde kültürel faktörlerin, çocuk yetiştirme tutumlarının, duygu düzenleme becerilerinin ve ailede içinde duygu özelinde deneyimlenen etkileşimlerin önemine dikkat çekilmiştir. Modele göre, bahsedilen faktörler ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışlarını belirlemede önemli rol oynamaktadırlar. Buradan hareketle, kültürel faktörleri incelemek amacıyla mevcut çalışmaya anneannelerin benlik kurguları dahil

edilmiştir. Anneannelerin benlik kurgularının annelerin içinde büyüdükleri kültürel ortamı anlamak açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Buna ek olarak, annelerin içinde büyüdükleri ortamın özelliklerinden bir diğeri anneannelerin çocuk yetiştirme tutumlarıdır. Anneannelerin çocuk yetiştirme tutumlarının ebeveynlik davranışlarının anlaşılmasına, buna bağlı olarak annelerin duygu özelinde sergiledikleri davranışlar için bir zemin oluşturacağı düşünülmüştür. Bunların yanı sıra, Eisenberg ve arkadaşlarının (1998) modelinden yola çıkarak çalışmaya anneannelerin duygu düzenleme becerileri annelerin içinde büyüdükleri ortamın özelliklerinden biri olarak değerlendirilmiştir. Anneannelerin duygu düzenleme becerileri ile annelerin ebeveynlik davranışları arasındaki ilişkileri irdeleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Fakat anneannelerin duygu düzenleme becerilerinin gelişimsel bağlam açısından önemli bir yordayıcı olabileceği düşünülmüştür. Bunlara ek olarak, Eisenberg ve arkadaşlarının (1998) modelinde ailede duygu özelinde deneyimlenen etkileşimlerin duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayacağı öne sürülmüştür. Mevcut çalışmada da, annelerin içinde büyüdükleri evde hangi duyguların daha sık yaşandığını, genel aile iklimini anlamayı sağlayan gelişimsel niş hikayesi dahil edilmiştir. Böylelikle annelerin içinde büyüdükleri ortamın özellikleri sadece anneannenin bakış açısı ile değil aynı zamanda annenin yani bu çalışma temelinde düşünülecek olursa bireyin kendi bakış açısı ile de incelenmiştir. Bunların yanı sıra, Eisenberg ve arkadaşlarının (1998) çalışmasında yer verilmeyen ancak sonraki çalışmalarda duygu sosyalleştirme davranışları açısından önemi ortaya konan eğitim düzeyi bir diğer faktör olarak mevcut çalışmada incelenmiştir. Anneannelerin eğitim düzeyinin annelerin içinde büyüdükleri ortamın özellikleri konusunda belirleyici rol oynayacağı düşünülmektedir. Tüm bunların yanı sıra, anneannelerin duygu sosyalleştirme davranışlarının annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarını belirleyen faktörlerden olacağı düşünülmektedir. İlgili alanyazında kuşaktan kuşağa duygu sosyalleştirme davranışlarının aktarımını inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak genel ebeveynlik stili ve davranışlarının aktarıldığını gösteren kuşaklararası çalışmalar bulunmaktadır (örn. Capaldi ve ark., 2003; Olsen ve ark. 1999). Buradan hareketle, mevcut çalışmada anneannelerin duygu sosyalleştirme davranışlarının annelerin içinde büyüdükleri ortamın özelliklerini oluşturan faktörlerden biri olması ve annelerin kendi anneleri ile benzer duygu sosyalleştirme davranışları sergilemesi beklenmektedir.

Aşağıda annelerin içinde büyüdüğü ortamın özellikleri ilgili alanyazın kapsamında değerlendirilmiştir.

1.1.1.1. Anneannelerin Benlik Kurguları

Eisenberg ve arkadaşlarının (1998) öne sürdüğü kapsamlı modelde, kültürel değerlerin ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayan faktörlerden biri olduğu öne sürülmüştür. Bu kapsamda bu çalışmada anneannelerin benlik kurgularının annelerin içinde büyüdüğü ortamı belirleyen faktörlerden biri olacağı ve duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayan faktörlerden olacağı beklenmektedir. Bu kapsamda, Kağıtçıbaşı (1985) tarafından öne sürülen Aile değişim modelindeki benlik kurgularından yola çıkılmıştır. Aile değişim modeli Kağıtçıbaşı (1985) tarafından temelde sosyoekonomik değişime bağlı olarak ailenin değişkenliğini incelemek için öne sürülmüştür. Modele göre, benlik, ailenin içinde ve aile de kültür ve sosyo-ekonomik çevrenin içinde yer almaktadır. Aile sisteminin ve işleyişinin farklı sosyo-ekonomik-kültürel bağlamlardaki prototipleri, üç farklı aile modelini ortaya çıkarmaktadır; bunlar, karşılıklı bağımlı aile modeli, bağımsız aile modeli ve duygusal bağımlı aile modelidir. Ve bu aile modelleri, üç farklı benlik modelini ortaya çıkarmaktadır: ilişkisel benlik, özerk benlik ve özerk-ilişkisel benlik. Birinci model olan karşılıklı bağımlı aile modelinde aileler, ataerkil aile yapısına sahiptirler, ilişkisellik kültürü yaygındır, bu sebeple insan ve aile ilişkileri daha sıklıdır. Aile etkileşimi ve sosyalleşme kapsamında, otoriter ebeveynlik yaygın olarak görülürken, çocuk yetiştirmede itaat ve bağımlılık yönelimi bulunmaktadır. Bu modelde, ilişkisel benlik gelişimi görülmektedir (Kağıtçıbaşı, 1985). İkinci model olan bağımsız aile modelinde aileler, çekirdek aile yapısına sahiptirler, bireyci değerleri benimsemektedirler. Çocuk yetiştirme tutumları açısından, serbestlik, özerklik ve kendine güven yönelimi ön plandadır (Kağıtçıbaşı, 1985). Bu modelde, özerk benlik gelişimi görülmektedir. Kağıtçıbaşı'na göre üçüncü aile modeli olan duygusal bağımlı aile modeli, ilişkisellik kültürüne sahip toplumlarda sosyo-ekonomik gelişmeyle ortaya çıkan bağlamsal ve ailesel değişimlerle birlikte ortaya çıkmıştır. Diğer iki modelden farklı olarak bu modelde, maddi alanda birey ve aile düzeyinde bağımsızlık görülürken, duygusal anlamda bağımlı birey ve aile düzeyinde devam etmektedir.

İlgili alanyazın incelendiğinde ailede benlik kurguları ile duygu sosyalleştirme davranışları arasındaki ilişkileri inceleyen kısıtlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Türkiye örneğinde yürütülen bir çalışmada annelerin özerk benlik kurguları ile destekleyici duygu sosyalleştirme davranışları arasında pozitif ilişki olduğu gözlenmiştir (Golcuk, 2020). Buna ek olarak, Benga ve arkadaşlarının (2019) çalışmasında özerk özelliklerden biri olarak değerlendirilebilecek kendi ilgilerine odaklanma özelliği ile annelerin duygu ifadesini destekleyici tepkilerinin ilişkili olduğu gözlenmiştir. Buradan yola çıkarak mevcut çalışmada, anneannelerin sahip oldukları benlik kurgularının annelerin içinde büyüdükleri ortamı oluşturan faktörlerden biri olacağı düşünülmüştür. Şöyle ki, büyüklere itaatin beklendiği ailelerde büyüyen ilişkisel benlik geliştirmiş anneanneler sosyal uyumu önemsedikleri için çocuklarının duygu ifadelerine yeterli dikkati göstermeyebileceği düşünülmektedir. İlişkisel benlik kurgusuna sahip bir ailede, çocukların duygularını ifade edip bireyselliklerini ortaya koymalarına uygun alan açılmayacağı için olumsuz duygular açısından destekleyici bir ortamın yaratılamayabileceği, bu sebeple bu ailelerde destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarının daha yaygın sergileneceği düşünülmektedir. Diğer yandan, çocukların özerkliğinin önemsendiği ailelerde büyüyen özerk benlik geliştirmiş anneannelerin, çocuklarının duygularını önemseyeceği beklenmektedir. Özerk benlik kurgusuna sahip bir ailede, aile bireylerinin duygularını olduğu şekilde yaşamalarının özerkliği öne çıkaracağından çocukların olumsuz duyguları yaşaması için uygun alanın açılacağı düşünülmektedir. Böylece, anneannelerin benlik kurgularının gelişimsel bağlam açısından önemli bir zemin oluşturabileceği ve annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayacağı beklenmektedir.

1.1.1.2. Anneannelerin Çocuk Yetiştirme Tutumları

Baumrind (1972), ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutum ve davranışlarını ebeveynlik stilleri olarak tanımlamış ve otoriter, demokratik ve izin verici olmak üzere üç temel ebeveynlik stili olduğunu öne sürmüştür. Maccoby ve Martin (1983) ise ebeveynlerin çocuklarına karşı olan ilgi ve kontrol davranışlarının düşük ve yüksek olma durumuna göre ebeveynlik stillerinin sınıflandırılabileceğini belirtmiştir. Bu sınıflandırmaya göre ebeveynlik stilleri, ilgi ve kontrol boyutlarının düşük ve yüksek olma durumlarına dörde

ayrılmıştır: otoriter, demokratik, izin verici/ihmalkar ve izin verici/müsamahakar. Eisenberg ve arkadaşları (1998) tarafından öne sürülen bütüncül duygu sosyalleştirme modelinde ebeveynlik stilleri duygu sosyalleştirme davranışlarını etkileyen ebeveyn özelliklerinden biri olarak öne sürülmüştür. İlgili alanyazında bu görüşü destekleyen bulgular ortaya konulmuştur. Örneğin, Chan, Bowes ve Wyver (2009) demokratik annelerin çocuklarının duygularına koçluk ettikleri ya da duygu ifadesini destekleyici tutum sergilediklerini, ancak otoriter annelerin ise çocuklarının duygularını göz ardı ettiklerini göstermiştir. Bu bulgular, ebeveynlerin duygu özelinde sergiledikleri davranışların genel ebeveynlik davranışlarından tam olarak ayrışmadığını göstermektedir. Ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutum ve davranışların, duygu özelinde sergiledikleri davranışlara bir temel oluşturduğu söylenebilir. Örneğin, Gottman ve arkadaşları (1997) destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarının sıcak ve ilgili ebeveynliğin içine gömülü olduğunu belirtmiştir. Diğer bir deyişle, ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları ebeveynliğe dair genel bir zemin oluşturmakta, duygu özelinde sergilenen davranışlar da o zeminin üzerinde ondan tam olarak ayrışmayan ama belirli bir konudaki davranışları içeren bir bileşen olarak değerlendirilmektedir. Buradan yola çıkarak mevcut çalışmada, anneannelerin çocuk yetiştirme tutumlarının annelerin duygu sosyalleştirme davranışları ile ilişkili olacağı düşünülmektedir. Anneannelerin kabul/ilgi davranışlarının annelerin destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarını; anneannelerin denetim/kontrol davranışlarının ise annelerin destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarını pozitif yönde yordayacağı beklenmektedir.

1.1.1.3. Annelerin Gelişimsel Niş Hikayesi

Çalışmada annelerin içinde büyüdüğü ortamı anlamak amacıyla incelenecek değişkenlerden biri annelerin gelişimsel niş hikayeleridir. Gelişimsel niş, küçük çocuklar için emzirilme sıklığı ve süresi, sevgiyle dokunma, çocuğun temel ihtiyaçlarını karşılama, çocukla oyun oynama, olumlu sosyal iklim ve sosyal iç içe olma durumlarını içeren bir gelişim sistemi olarak tanımlanmaktadır (Narvaez ve ark., 2016). Çalışmada incelenen gelişimsel niş hikayesi, çocukken ebeveynleriyle ne sıklıkta oyun oynadıkları ve birlikte aktivite yaptıkları, ceza alıp almadıkları, ebeveynlerinin onları ne sıklıkta sevgiyle kucakladığı, büyüdüğü evde hangi duyguları ne sıklıkla hissettikleri gibi bilgileri

kapsamaktadır. Bireylerin büyüdüğü evde ilişkin keder, aşağılama, korku gibi olumsuz duyguları ve diğer yandan neşeli, kendinden emin ve sakin gibi olumlu duyguları ne sıklıkta hissettiklerini içermektedir. İlgili alanyazında gelişimsel niş oluşturan bu faktörlerin fizyolojik, psikolojik ve sosyal iyi olma halini etkilediğini gösteren önemli bulgular bulunmaktadır (örn. Narvaez ve ark., 2013). Örneğin, ilgiyle dokunmanın güvenli bağlanmayı artırarak çocuğun sosyal ve bilişsel işlevselliğine katkı sağladığı gösterilmiştir (Cushing ve Kramer, 2005). Benzer şekilde başka bir çalışmada, annelerin çocuklarına sevgiyle dokunmasının empati ve öz düzenleme becerilerini artırdığı gözlenmiştir (Narvaez ve ark., 2011). Buna ek olarak, çocukların olumlu gelişimsel niş hikayelerinin öz düzenleme, empati ve vicdan duygusunun gelişimiyle ilişkili olduğu gösterilmiştir (Narvaez ve ark., 2013). Görüldüğü gibi, gelişimsel niş hikayesini oluşturan bileşenler çocukların sosyoduygusal gelişimleri ile ilişkilidir. Bahsedilen çalışmalar, sevgi dolu bir ev ortamında büyüyen ve daha sıklıkla olumlu duyguları hisseden çocukların duygu ve davranışlarını daha kolay düzenleyebildiklerini ortaya koymuştur. İlgili alanyazındaki çalışmalardan hareketle ancak onlardan farklı olarak mevcut çalışmada gelişimsel niş hikayesi gelişimsel çocuk sonuçları ile değil bu çocukların büyüüp anne olduklarında sergiledikleri duygu sosyalleştirme davranışları arasındaki ilişkiler incelenecektir. Sevgiyle kucaklanan, öpülen, yaşadığı evde daha sıklıkla neşeli, kendinden emin hisseden bir çocuğun büyüdüğünde gördüğü bu sevgiyi kendi çocuğuna aktarmaya daha fazla eğilimi olacağı düşünülmektedir. Ebeveynleriyle daha çok birlikte vakit geçiren, neşe gibi olumlu duyguları daha çok hisseden annelerin çocuklarının duygularını destekleme konusunda daha başarılı olacakları düşünülmektedir. Annelerin gelişimsel niş hikayeleri, duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayan gelişimsel bağlamı oluşturan önemli bir değişken olacaktır. Olumlu gelişimsel niş hikayesine sahip annelerin, çocukluk dönemlerinde destekleyici ve sıcak bir ev ortamında büyüdüğü için onların da çocuklarının duygularına karşı destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarını daha çok sergileyecekleri, diğer yandan destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarını daha az sergileyecekleri beklenmektedir.

1.1.2. Bireysel Faktörler

Belsky'nin (1984) ebeveynlik modelinde ebeveynlik davranışlarının en önemli belirleyicilerden biri ebeveynin bireysel özellikleridir. Benzer şekilde, Eisenberg ve arkadaşlarının (1998) öne sürdüğü kapsamlı duygu sosyalleştirme modelinde de ebeveynin cinsiyeti, kişilik özellikleri, ebeveynlik stilleri, üst duygu felsefeleri ve duygu düzenleme becerileri gibi faktörlerin ebeveynlerin duygu özelinde sergiledikleri davranışları anlamada önemli rol oynadığı belirtilmiştir. Bu çalışmada, annelerin kişilik özellikleri ebeveynlerin davranışlarını belirlemede bir zemin oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle, bireyin nasıl biri olduğu nasıl bir ebeveyn olduğuna da yansıyor olabilir. Kişilik özelliklerine ek olarak, annelerin duygularla ilgili bilişlerinin çocuklarının duygularına verdikleri tepkileri yordadığı gözlenmiştir. Çocukların olumsuz duygularının çocuğa bir zarar vermeyeceğini ve çocukların duygularını göstermesinin normal olduğunu düşünen anneler çocuklarının duygularına alan açarak onları desteklemektedirler. Ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışlarını belirleyen bir diğer faktör de kendi duygu düzenleme becerileridir. Kendi duyguları ile etkili şekilde baş edebilen annelerin çocuklarının duygularını nasıl düzenleyeceğini öğretme konusunda daha başarılı olduğu söylenebilir. Annelerin bireysel özelliklerinin diğer ebeveynlik davranışlarında olduğu gibi duygu sosyalleştirme davranışlarını da farklılaştırması beklenmektedir. İlerleyen bölümlerde annelerin bireysel özellikleri ayrıntılı olarak değerlendirilecektir.

1.1.2.1. Annenin Kişilik Özellikleri

Eisenberg ve arkadaşlarının (1998) öne sürdüğü bütüncül duygu sosyalleştirme modelinde duygu sosyalleştirme davranışlarını etkileyen ebeveyn özelliklerinden biri, ebeveynlerin kişilik özellikleridir. Buna ek olarak, Belsky (1984) ebeveynliğin belirleyicilerini bir araya getirdiği modelinde kişiliğin ebeveynlik davranışlarının önemli bir yordayıcısı olduğunu belirtmiştir. Farklı sınıflandırmalar olsa da, kişiliğin en yaygın kabul gören sınıflandırması, kişiliğin beş büyük faktörüdür: gelişime/deneyime açıklık, sorumluluk, dışadönüklük, uyumluluk ve nevrozizm (McCrae ve Costa, 1987). İlgili alanyazında ebeveynlerin kişilik özellikleri ile duygu sosyalleştirme davranışları arasındaki ilişkileri inceleyen az sayıda çalışma bulunsa da, var olan çalışmalar

ebeveynlerin duygu özelinde sergilenen davranışlarının belirleyicilerinden birinin kişilik özellikleri olduğunu göstermiştir. Örneğin, ebeveynlerin kişilik özelliklerinin çocuklarının duygularına verdikleri tepkiler ile ilişkili olduğu gösterilmiştir (Hughes ve Gullone, 2010). Bu çalışmaya göre, annelerin deneyime açıklık, uyumluluk ve sorumluluk özelliklerinin destekleyici duygu sosyalleştirme davranışları ile ilişkili olduğu; diğer yandan nevrozizm, deneyime açıklık ve uyumluluk özelliklerinin ise destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışları ile ilişkili olduğu gösterilmiştir. Benzer şekilde, Türkiye örneğinde babalar ile yürütülen bir çalışmada (Kaya, 2016), babaların dışadönüklük, deneyime açıklık, uyumluluk, sorumluluk ve nevrozizm düzeylerinin destekleyici duygu sosyalleştirme davranışları ile, diğer yandan dışadönüklük ve nevrozizm düzeylerinin ise destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme uygulamaları ile ilişkili olduğu ortaya konulmuştur. Buna ek olarak, annelerin nevrozizm düzeyi ile olumlu duygu paylaşımları arasında negatif ilişki olduğu ortaya konulmuştur (Kochanska ve ark., 2004). Görüldüğü gibi, bireylerin kişilik özellikleri nasıl bir birey olacaklarını belirlediği gibi aynı zamanda nasıl bir ebeveyn olacaklarını da belirlemektedir. Bireylerin ne kadar sorumlu, uyumlu ya da nevrozik oldukları ebeveynlik davranışlarını belirlemektedir. İlgili alanyazında yeterli sayıda çalışma olmasa da, mevcut çalışmada kişilik özelliklerinden nevrozizm düzeyinin duygu sosyalleştirme davranışları açısından daha belirleyici olabileceği düşünülmüştür. Nevrozizm, agresif, sinirli, kızgın, huysuz, sabırsız, kaprisli, aceleci, alıngan ve kaygılı sıfatları ile değerlendirilmektedir. Görüldüğü gibi, daha çok duygular üzerinden değerlendirilen bir kişilik özelliğidir. Bunun yanı sıra, nevrozizm duygusal denge olarak da ifade edilmektedir. Bu çalışmada annelerin duygu özelinde sergiledikleri ebeveynlik davranışlar inceleneceğinden, bu çalışma özelinde duygusal denge düzeyini incelemenin diğer kişilik özelliklerine kıyasla daha önemli olabileceği düşünülmüştür. Annelerin duygu ile ilişkili kişilik özelliklerinin duygu sosyalleştirme davranışları açısından daha güçlü bir yordayıcı olacağı düşünülmektedir. Buradan hareketle, annelerin nevrozizm düzeyi ile destekleyici ve destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarının ilişkili olması beklenmektedir.

1.1.2.2. Annenin Duygu Düzenleme Becerileri

Eisenberg ve arkadaşları (1998) tarafından önerilen kapsamlı duygu sosyalleştirme modelinde duygu sosyalleştirme davranışlarını yordadığı  ne sürülen ebeveynle ilişkili faktörlerden biridir. İlgili alanyazında, annelerin duygu düzenleme becerileri ile duygu sosyalleştirme davranışları arasındaki ilişkiler az sayıda çalışmada çalışılmış olmasına rağmen, ebeveynlerin çocuklarının duygularına verdikleri tepkilerin kendi duygularını yönetme becerilerine gömülü olduğu belirtilmektedir (Eisenberg ve ark., 1998; Gottman ve ark. 1996). Diğer bir deyişle, kendi duygularıyla ilgili daha becerikli olan ebeveynlerin çocuklarının duygularını destekleme konusunda da daha becerikli olabileceği öne sürülmüştür. Örneğin,  fkeli olduğunda nasıl sakinleşeceğini bilen ve bunu uygulayabilen bir anne çocuğu  fkelenendiğinde de onu nasıl destekleyeceğini bilecektir. Bu görüşü destekler şekilde, Atay (2009) kendi duyguları ile ilgili bilgileri düşük düzeyde olan annelerin destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarını daha fazla sergilediklerini ortaya koymuştur. Benzer şekilde Aydın'ın (2010) alışmasında, kendi duygularıyla baş etme becerileri iyi olmayan annelerin çocuklarının duygularına destekleyici olmayan şekilde tepki verdikleri gözlenmiştir. Annelerin kendi duygularını düzenleme konusunda yaşadığı güçlüklerin, çocuklarının olumsuz duygularını reddetme, bastırma, cezalandırma gibi destekleyici olmayan davranışlara yol açabileceği düşünülmüştür. Annelerin kendi duygu düzenleme becerileri ile çocuklarının duygularına verdikleri tepkiler arasındaki ilişki iki yolla oluşabilir. İlk olarak, kendi duyguları ile baş edebilen anneler baş etme stratejilerini daha iyi bildikleri için bunları çocuklarına daha iyi öğretirler. Örneğin, anne çocuğuna öfkeliyken nefesine odaklanmasını ya da öfkesine sebep olan sorunu nasıl çözebileceğine odaklanmasını söyleyebilir. İkinci olarak, kendi duygu düzenleme becerileri zayıf olan anne, çocuğunun duygularını da reddediyor veya baskılıyor olabilir. Örneğin, çocuğu ağladığında özgün olma hali ona bir sorun gibi geldiği için çocuğunun bu duygusunu görmezden geliyor veya cezalandırıyor olabilir. Buradan yola çıkarak mevcut çalışmada, annenin duygu düzenleme becerilerinin duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayıcılarından biri olması beklenmektedir.

Annelerin duygu düzenleme becerilerine ek olarak anneannelerin duygu düzenleme becerileri mevcut çalışmada annelerin büyüdükleri ortamın özelliklerinden biri olarak

değerlendirilmiştir. İlgili ulusal ve uluslararası alanyazında bahsedilen iki değişken arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Fakat anneannelerin duygu düzenleme becerilerinin gelişimsel bağlam açısından önemli bir yordayıcı olabileceği düşünülmüş ve annelerin büyüdükleri ortamın özelliklerinden biri olarak değerlendirilmiştir.

1.1.2.3. Annenin Üst Duygu Felsefesi

Üst duygu felsefesi, Gottman ve arkadaşları (1996), üst duygu felsefesini, ebeveynlerin kendi duyguları ve çocuklarının duygularıyla ilgili sahip oldukları bir dizi düşünce, metafor ve yaklaşım olarak tanımlamıştır. Ebeveynlerin üst duygu felsefeleri, çocuklarının duyguları hakkındaki duygu ve düşüncelerini kapsamaktadır. Ebeveynler iki çeşit üst duygu felsefesine sahip olabilirler: duygu koçluğu felsefesi ve duyguları göz ardı edici felsefe. Duygu koçluğu felsefesini benimseyen ebeveynler, kendilerinin ve çocuklarının duygularının yoğunluğunun farkındadır, çocukların duygu ifadelerini bir öğretim fırsatı olarak görür, çocukların duygularını onaylar, bu duyguları tanımlayarak çocuklara rehberlik eder ve olumsuz duyguya yol açan durumu çözmek için çocuklarla konuşur. Diğer yandan, duyguları göz ardı felsefeye sahip ebeveynler, çocuklarının korku ya da üzüntü gibi olumsuz duygularının çocuklara zarar vereceğini düşünür, bu sebeple çocuğu bu duygulardan olabildiğince çabuk uzaklaştırmaya çalışır ya da çocuğun duygularının önemsiz olduğunu düşünür ve dikkate almaz. Ebeveynlerin davranışlarının hedefe yönelik olduğu ve belli hedef, tutum ve inançlar çerçevesinde şekillendiği bilinmektedir (Dix, 1992). Buradan hareketle, ebeveynlerin duyguyla ilgili bilişleri olan üst duygu felsefelerinin de aynı konudaki davranışları olan duygu sosyalleştirme davranışlarını yönlendirdiği söylenebilir. İlgili alanyazında, üst duygu felsefesinin duygu sosyalleştirme davranışlarını yordadığını gösteren bulgular ortaya konulmuştur. Örneğin, ergenler ve annelerinin katılımıyla yürütülen gözlem çalışmasında, ebeveynlerin üst duygu felsefelerinin ebeveynlik davranışlarını yordadığı gözlenmiştir (Yap ve ark., 2008). Bahsedilen çalışma elde edilen bulgular hem kendisinin hem de çocuklarının duygularının farkında olan ve kabul eden annelerin destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarını daha az sergilediğini ortaya koymuştur. Benzer şekilde, başka bir çalışmada ebeveynlerin çocukların olumsuz duygularının olabileceğini

kabullenme düzeylerinin destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarını negatif olarak yordadığı gösterilmiştir. Buna ek olarak, erken ve orta çocukluk dönemlerini kapsayan boylamsal bir çalışmanın bulgularına göre, duygu koçluğu felsefesini benimseyen ebeveynler dalga geçme, iğneleyici eleştiri ve müdahale etme gibi bileşenler içeren olumsuz ebeveynlik davranışlarını daha az sergilerken, öğrenme sürecinde çocuğa yardımcı olma, onu içtenlikle övme ve destekleme gibi bileşenler içeren olumlu ebeveynlik davranışlarını ise daha fazla sergilemişlerdir (Gottman ve ark., 1996). Bu çalışmalar, annelerin diğer ebeveynlik davranışlarında olduğu gibi, duygu sosyalleştirme davranışlarını da bir düşünce çerçevesinde yönlendirdiğini göstermektedir. Eğer çocukluk döneminde de olumsuz duygular hissedilebileceğini, bunun çocuğa bir zarar vermeyeceğini, aksine çocukluk dönemini duygularını nasıl düzenleyeceği, böyle hissettiğinde ne yapacağı konusunda becerilerinin gelişebileceği önemli bir dönem olarak gören anneler buna paralel ebeveynlik davranışları sergileyeceklerdir. Böyle düşünen ebeveynler, diğerlerinin aksine çocuklarının duygularını kabul edecek, duyguyu anlaması için duyguda kalmasına fırsat tanıyacak ve böylelikle ona destek olacaktır. Ancak şunun da belirtilmesi gerekir ki, burada söylenmek istenen, annelerin çocukların duyguları konusunda ne düşündükleri ile nasıl davrandıklarının aynı şey olduğu değildir. Bununla birlikte anne nasıl düşünüyorsa benzer şekilde davranış geliştirmesinin daha olası olduğudur. Çocuğun duyguları konusunda nasıl düşündüğü nasıl davrandığından ayrı olsa da paraleldir. Buradan hareketle, mevcut çalışmada annelerin üst duygu felsefeleri ile duygu sosyalleştirme davranışları arasındaki ilişkiler incelenecektir. Duygu koçluğu felsefesini benimseyen, çocuklarının duygu ifadelerini bir fırsat olarak gören annelerin bu fırsatı değerlendirerek destekleyici duygu sosyalleştirme davranışları sergileyecekleri beklenmektedir. Diğer yandan, duyguları göz ardı edici felsefeyi benimseyen olumsuz duyguların çocuklara zarar vereceğini düşünen annelerin ise çocuğunu bu duygu durumundan bir an önce uzaklaştırmak için destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışları sergileyecekleri beklenmektedir.

1.1.3. Çalışmanın Amacı ve Hipotezleri

Mevcut çalışmada, gelişimsel çocuk sonuçları açısından önemli bir yordayıcı olduğu bilinen annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarını belirleyen annelerin içinde büyüdüğü ortamın ve bireysel özelliklerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın ilgili alanyazına önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. İlk olarak, önceki çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada annelerin duygu sosyalleştirme davranışları annenin hem içinde büyüdüğü ortam hem de şu an sahip olduğu bireysel özellikler çerçevesinde değerlendirilecektir. Bu faktörlerin birbirinden ayrıştırılması ve birbirlerinin etkileri kontrol edilerek yordayıcı güçlerinin ortaya koyulmasının önemli olduğu düşünülmektedir. İkinci olarak, mevcut çalışmada anneannelerin ve annelerin duygu sosyalleştirme davranışları arasındaki sürekliliğin incelenecek olması, kuşaklararası aktarım olup olmadığını ortaya koyacaktır. Duygu sosyalleştirme davranışlarının kuşaklararası bir çalışma ile incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Mevcut çalışma ile eğer kuşaklararası aktarım varsa, bu davranışların aile içinde öğrenilebildiği, yoksa hangi faktörlerin bu aktarımda bir sapmaya yol açtığı gösterilmiş olacaktır. Buradan hareketle, mevcut çalışmanın temel amacı annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarını annelerin içinde büyüdüğü ortamın özellikleri ve bireysel özelliklerinin incelenmesidir. Bu amaç çerçevesinde, test edilecek hipotezler aşağıda sırasıyla verilmiştir:

Hipotez 1.1. Anneannelerin duygu sosyalleştirme davranışları, annelerde benzer duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayacaktır.

Hipotez 1.2. Annelerin gelişimsel niş hikayesi, destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarını pozitif yönde ve destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarını negatif yönde yordayacaktır; annelerin gelişimsel niş hikayesi didaktik duygu sosyalleştirme davranışlarını farklılaştıracaktır.

Hipotez 1.3. Anneanneninin ilişkisel benlik kurgusu, annenin destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarını pozitif yönde; özerk benlik kurgusu, annenin destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarını pozitif yönde yordayacaktır; anneannelerin ilişkisel

ve özerk benlik kurgusu annelerin didaktik duygu sosyalleştirme davranışlarını farklılaştıracaktır.

Hipotez 1.4. Anneanneninin duygu düzenleme becerileri, annenin destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarını pozitif yönde, destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarını negatif yönde yordayacaktır; anneannelerin duygu düzenleme becerileri annelerin didaktik duygu sosyalleştirme davranışlarını farklılaştıracaktır.

Hipotez 1.5. Anneanneninin kabul/ilgi düzeyleri, annenin destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarını pozitif yönde; anneanneninin denetim/kontrol düzeyleri ise annenin destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarını pozitif yönde yordayacaktır; anneannelerin kabul/ilgi ve denetim/kontrol düzeyleri annelerin didaktik duygu sosyalleştirme davranışlarını farklılaştıracaktır.

Hipotez 1.6. Annelerin nevrotizm düzeyi, destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarını negatif yönde, destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarını pozitif yönde yordayacaktır; didaktik duygu sosyalleştirme davranışlarını farklılaştıracaktır.

Hipotez 1.7. Annelerin duygu düzenleme becerilerinden bastırma düzeyi, destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarını pozitif yönde yordayacaktır. Annelerin duygu düzenleme becerilerinden yeniden değerlendirme düzeyi, destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarını pozitif yönde yordayacaktır. Annelerin bastırma ve yeniden değerlendirme düzeyleri annelerin didaktik duygu sosyalleştirme davranışlarını farklılaştıracaktır.

Hipotez 1.8. Annelerin duygu koçluğu üst duygu felsefeleri, destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarını; duyguları göz ardı edici üst duygu felsefeleri ise destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarını pozitif yönde yordayacaktır. Annelerin duygu koçluğu ve göz ardı edici üst duygu felsefeleri annelerin didaktik duygu sosyalleştirme davranışlarını farklılaştıracaktır.

Hipotez 1.9. Çalışma kapsamında incelenen ilişkiler anneanneninin ve annenin eğitimine göre farklılaşacaktır.

1.2. YÖNTEM

1.2.1. Örneklem

Çalışma kapsamında kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak 76 anneye ve anneden veri toplanmıştır. Çalışmaya katılan anneannelerin yaşları 47 ile 81 arasında ($yaş_{ort.} = 58.66$, $SS = 6.49$) ve annelerin yaşları 27 ile 45 arasında ($yaş_{ort.} = 34.39$, $SS = 3.99$) değişmektedir.

Çalışmaya katılan anneannelerin eğitim düzeyi, çalışma durumu ve algılanan gelir düzeylerine ve annelerin eğitim düzeyi, çalışma durumu ve toplam aylık gelirlerine ilişkin bilgiler Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1. Anneanne ve annelere ilişkin demografik bilgiler

Değişken	n	%	Değişken	n	%
Anneanneler			Anneler		
Eğitim düzeyi			Eğitim düzeyi		
Okuryazar değil	3	3.9	Okuryazar değil	-	-
Okuryazar	5	6.6	Okuryazar	-	-
İlkokul	37	48.7	İlkokul	2	2.6
Ortaokul	6	7.9	Ortaokul	2	2.6
Lise	16	21.1	Lise	13	17.1
Yüksekokul	2	2.6	Yüksekokul	14	18.4
Üniversite	6	7.9	Üniversite	31	40.8
Lisansüstü	1	1.3	Lisansüstü	14	18.4
Çalışma durumu			Çalışma durumu		
Çalışmıyor	7	9.2	Çalışmıyor	10	13.2
Çalışıyor	44	57.9	Çalışıyor	66	86.8
Emekli	23	30.3	Emekli	-	-
Emekli, ama çalışıyor	2	2.6	Emekli, ama çalışıyor	-	-
Algılanan gelir düzeyi			Toplam aylık gelir		
Düşük	8	10.5	2000 TL ve altı	3	3.9
Orta-düşük	7	9.2	2001-4000 TL	15	19.7
Orta	53	69.7	4001-6000 TL	12	15.8
Orta-yüksek	4	5.3	6001-8000 TL	16	21.1
Yüksek	4	5.3	8001-10000 TL	14	18.4
			10001 TL ve üstü	16	21.1

1.2.2. Veri Toplama Araçları

1.2.2.1. Demografik Bilgi Formu

Annelere ilişkin demografik bilgi formu, annelerin yaş, eğitim düzeyi, çalışma durumu, mesleği, toplam aylık gelirleri, eşlerinin eğitim düzeyi, kaç çocukları olduğu, kaç yaşında anne oldukları, evlerinde kaç kişinin yaşadığı, erken çocukluk döneminde annelerinin çalışma durumu gibi bilgileri içermektedir. Benzer şekilde, anneannelere ilişkin demografik bilgi formu, yaş, eğitim düzeyi, çalışma durumu, mesleği, eşlerinin eğitim düzeyi, algılanan gelir durumu, kaç çocukları olduğu, kaç yaşında anne oldukları gibi bilgileri içermektedir.

1.2.2.2. Duygu Kartları Senaryo ve Soruları

Duygu kartları senaryo ve soruları, Aydın (2010) tarafından annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarını incelemek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme ölçümü olarak geliştirilmiştir. Ölçüm, mutluluk, üzüntü, korku ve öfke duygularını anne ve çocuğun yalnız olduğu (private context) ve seyircinin de olduğu (public context) bağlamlarda ölçen sekiz farklı duygu kartı, senaryo ve her senaryo sonrasında sorulan üç sorudan oluşmaktadır. Sorulara anneanne ve annelerin verdiği cevaplar, Çocukların Olumsuz Duyguları ile Başa Çıkma Ölçeği'ni (Fabes, Eisenberg ve Bernzweig, 1990) temel alarak Atay'ın (2009) oluşturduğu kodlama sistemi ile kodlanmaktadır. Kodlama sisteminde değerlendirilen duygu sosyalleştirme davranışları şu şekildedir: *çözüm önerme* (örn., Sevdiği diğer oyuncaklarla oynayabileceğini söylerim.) ve *müdahale etme* (örn., Oyuncağını tamir ederim.) olmak üzere iki problem odaklı duygu sosyalleştirme davranışı; *rahatlatma / fiziksel yakınlık* (örn., ona sarılırım.), *güvence verme* (örn., “Ben buradayım, seni tutabilirim.” derim) ve *dikkat dağıtma* (örn., İlgisini başka bir oyuncuğa yönlendiririm.) olmak üzere üç duygu odaklı duygu sosyalleştirme davranışı; *duygu ifadesini destekleyici davranışlar* (örn., Üzüntüsünü hissetmesini ve bir süre bu duyguda kalmasını tercih ederim. Hemen geçiştirmek istemem, bu konuyla ilgili konuşmaya çalışırım.); *cezalandırıcı davranışlar* (örn., Odasına gitmesini ve ağlaması bitene kadar buraya gelmemesini söylerim.); *küçümseyici davranışlar* (örn., Bunda ağlanacak ne

olduğunu anlamadığımı söylerim.); *sıkıntı tepkileri* (örn., Çocuğum korktuğunda ben endişelenirim.); *nedensel açıklama* (örn., Bu canavarların bilgisayarda yapıldığını söylerim.) ve *sosyal normları anlatma* (örn., “Arkadaşın kitabını çizmiş olabilir, ama o bizim misafirimiz; sinirlenmen kabalık/terbiyesizlik olur.” derim) olmak üzere iki didaktik duygu sosyalleştirme davranışı değerlendirilmektedir. Mutluluk duygusuna verilen tepkiler ise, çocuğun olumlu duygusunu *aynalamayı* (örn., Onun için ben de mutlu olurum.) ve *yükseltmeyi* (örn., O kadar sevinirim ki onunla zıplarım.) içermektedir. Kodlama sırasında sekiz duygu sosyalleştirme kartına katılımcının verdiği cevaplar bir araya getirilerek her duygu sosyalleştirme davranışı için ayrı toplam puan elde edilmektedir. Örneğin, anne ve çocuğun yalnız olduğu senaryolarda çocuğun öfke ve korku duygularına karşılık olarak anne rahatlatma kullandıysa rahatlatma toplam puanı 2 olarak hesaplanmaktadır. Çalışma kapsamında annelerin ve anneannelerin destekleyici, destekleyici olmayan ve didaktik duygu sosyalleştirme davranışları bu ölçüm vasıtasıyla değerlendirilmiştir. Anne ve anneannelerle yürütülen tüm yarı yapılandırılmış görüşmeler iki farklı kodlayıcı tarafından kodlanmıştır. Puanlayıcılar arası güvenilirlik için hesaplanan Kappa 82.33’tür.

1.2.2.3. Dengeli Bütünleşme-Ayrışma (Denge) Ölçeği

Dengeli Bütünleşme-Ayrışma (Denge) Ölçeği, İmamoğlu (1998) tarafından geliştirilmiştir. 5’li Likert tipi ölçümle değerlendirilen ölçek (1= hiç katılmıyorum, 5= tamamen katılıyorum), *ilişki yönelimi* (örn., Kendimi aileme hep yakın hissedeceğime inanıyorum.) ve *gelişme yönelimi* (örn., Kendi isteklerimi yapabilmek için kendime mutlaka zaman ve imkan tanımaya çalışırım.) olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Alt boyutlardan alınan yüksek puan, ilgili benlik kurgusunun yüksekliğine işaret etmektedir. Orijinal ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı ilişki yönelimi ve gelişme yönelimi alt boyutları için sırasıyla, .91 ve .74 olarak bulunmuştur. Mevcut çalışmada, ölçeğin *ilişki yönelimi* alt boyutu anneannelerin ilişkisel benlik kurgusunu, *gelişme yönelimi* alt boyutu anneannelerin gelişimsel benlik kurgusunu ölçmek amacıyla kullanılmıştır. Mevcut çalışma kapsamında ilişki ve gelişme yönelimi alt boyutlarına ilişkin hesaplanan Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları sırasıyla .77 ve .83’ tür.

1.2.2.4. Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği

Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği, Sümer ve Güngör (1999) tarafından geliştirilmiştir. 22 maddeden oluşan ölçek 5’li Likert tipi (1= hiç doğru değil, 5= çok doğru) ölçümle değerlendirilmektedir. Ölçekte *kabul/ilgi* (örn. Çocuğumla sık sık rahatlatıcı bir şekilde konuşurum.), ve *denetim/kontrol* boyutları (örn., Her davranışını sıkı sıkıya kontrol etmek isterim.) olmak üzere iki alt boyut bulunmaktadır. Anneden algılanan *kabul/ilgi* ve *denetim/kontrol* alt boyutları için hesaplanan Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları sırasıyla .94 ve .80’dir (Sümer ve Güngör, 1999). Alt boyutlardan elde edilen yüksek puan, ilgili boyutun daha çok sergilendiğini göstermektedir. Ölçek, mevcut çalışmada anneannelerin ebeveynlik *kabul/ilgi* ve *denetim/kontrol* düzeylerinin değerlendirilmesi amacıyla kullanılmıştır. Mevcut çalışma kapsamında *kabul/ilgi* ve *denetim/kontrol* alt boyutlarının Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları .74 ve .68 olarak hesaplanmıştır.

1.2.2.5. Evrimleşmiş Gelişimsel Niş Hikayesi Envanteri

Evrimleşmiş Gelişimsel Niş Hikayesi Envanteri, Narvaez ve arkadaşları (2016) tarafından bireyin 18 yaşından önce yaşadığı bağlamın özelliklerini ve deneyimlerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkiye örneğine uyarlama çalışması Şener ve arkadaşları (2022) tarafından yürütülmüştür. 13 soru ve 10 duygu setinden oluşan ölçek, 5’li Likert tipi (1= çok az ya da hiç, 5= çok fazla) ölçümle değerlendirilmektedir. Ölçekte, aile beraberliği (örn. Ailece evde ne sıklıkla birlikte bir şeyler yapardınız?), ilgiyle temas (örn. Ne sıklıkla veliniz ya da ebeveynlerinizin en az biri tarafından sevgiyle kucaklandınız?), birlikte oyun oynama (örn. Ne sıklıkta ev dışında başka çocuklarla birlikte serbest oyun oynardınız?) ve aile iklimi (korku, hüzn, kendinden emin, sakin, coşkulu hissetme) gibi bileşenler aracılığıyla bireyin gelişimsel niş hikayesi ilgili maddeler ters çevrilerek *olumlu* ya da *olumsuz* yönde değerlendirilebilmektedir. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .85 ile .92 arasında değişmektedir. Ölçek mevcut çalışmada, annelerin olumlu evrimleşmiş gelişimsel niş hikayelerinin ölçülmesi amacıyla kullanılmıştır. Mevcut çalışma kapsamında olumlu evrimleşmiş gelişimsel niş hikayesi toplam puanına ilişkin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .80 olarak hesaplanmıştır.

1.2.2.6. Temel Kişilik Özellikleri Envanteri

Temel Kişilik Özellikleri Envanteri, Gençöz ve Öncül (2012) tarafından kişiliğin beş büyük faktörüne dayanarak geliştirilmiştir. 45 maddeden oluşan ölçek, 5'li Likert tipi (1= bu özellik beni hiç temsil etmiyor, 5= bu özellik beni çok iyi temsil ediyor) ölçümle değerlendirilmektedir. Ölçekte, *gelişime açıklık* (örn., cesur), *sorumluluk* (örn., paylaşımcı), *dışa dönüklük* (örn., girişken), *uyumluluk* (örn., hoşgörülü), *nevrotizm* (örn., alıngan) ve *olumsuz değer* (örn., yapmacık) olmak üzere altı alt boyut bulunmaktadır. Her boyuttan alınan yüksek puan ilgili kişilik özelliğinin daha fazla sergilendiğine işaret etmektedir. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları *gelişime açıklık*, *sorumluluk*, *dışa dönüklük*, *uyumluluk*, *nevrotizm* ve *olumsuz değer* için sırasıyla .80, .84, .89, .85, .83 ve .71'dir (Gençöz ve Öncül, 2012). Ölçek, mevcut çalışmada annelerin kişilik özelliklerinden *nevrotizm* düzeyini ölçmek amacıyla kullanılmıştır. Mevcut çalışmada *nevrotizm* boyutuna ilişkin hesaplanan Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .77'dir.

1.2.2.7. Duygu Düzenleme Ölçeği

Duygu Düzenleme Ölçeği, Gross ve John (2003) tarafından geliştirilmiş ve Özgüle (2011) tarafından Türkiye örneğine uyarlanmıştır. 10 maddeden oluşan ölçek, 7'li Likert tipi ölçümle (1= hiç doğru değil, 7= tamamen doğru) değerlendirilmektedir. Ölçekte, *yeniden değerlendirme* (örn. Hissettiğim olumsuz duyguları [üzüntü veya kızgınlık gibi] azaltmak istediğimde, düşündüğüm şeyleri değiştiririm.) ve *bastırma* (örn. Olumsuz duygular hissettiğimde, onları belli etmemek için elimden geleni yaparım.) olmak üzere iki alt boyut bulunmaktadır. Alınan yüksek puan ilgili bileşenin yüksekliğine işaret etmektedir. Ölçeğin, *yeniden değerlendirme* ve *bastırma* alt boyutları için Türkiye örneğinde hesaplanan Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları sırasıyla .78 ve .64'tür (Özgüle, 2011). Ölçek, mevcut çalışmada annelerin ve anneannelerin *yeniden değerlendirme* ve *bastırma* düzeylerini değerlendirmek amacıyla kullanılmıştır. Mevcut çalışmada *bastırma* düzeyine ilişkin hesaplanan Cronbach alfa katsayıları anneanne örnekleme için .82 iken, anne örnekleme için .79; *yeniden değerlendirme* düzeyine ilişkin hesaplanan Cronbach alfa katsayıları anneanne örnekleme için .78 iken, anne örnekleme için .82'dir.

1.2.2.8. Annelerin Duygu Stilleri Ölçeği

Annelerin Duygu Stilleri Ölçeği, Lagacé Séguin ve Coplan (2005) tarafından annelerin çocuklarının duygularıyla ilgili düşüncelerini ölçmek amacıyla geliştirilmiş ve Aydın (2010) tarafından Türkiye örneğine uyarlanmıştır. 14 maddeden oluşan ölçek, 5'li Likert tipi ölçümle (1= Hiç katılmıyorum, 5= Tamamen katılıyorum) değerlendirilmektedir. Ölçekte *duygu koçluğu* (örn., Çocuğum öfkeliğinde bu onunla yakınlaşmak için bir fırsattır.) ve *duyguları göz ardı edici üst duygu felsefesi* (örn., Çocuğum öfkeliği zaman benim amacım onu durdurmaktadır.) olmak üzere iki alt boyut bulunmaktadır. Alt boyutlardan alınan yüksek puan, ilgili stile daha fazla sahip olduğuna işaret etmektedir. Ölçeğin *duygu koçluğu* ve *duyguları göz ardı edici üst duygu felsefesi* alt boyutları için Türkiye örneğinde hesaplanan Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları .70 ve .66'dır. Ölçek, mevcut çalışmada annelerin duyguları göz ardı edici üst duygu felsefelerini değerlendirmek amacıyla kullanılmıştır. Mevcut çalışmada *duygu koçluğu* ve *duyguları göz ardı edici üst duygu felsefesi* alt boyutlarına ilişkin Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları sırasıyla .66 ve .70 olarak hesaplanmıştır.

1.2.2.9. Öktem Sözel Bellek Süreçleri Testi

Öktem Sözel Bellek Süreçleri Testi, Rey (1964) tarafından bireylerin sözel öğrenme ve bellek becerilerini ölçmek amacıyla geliştirilmiş ve Öktem (2011) tarafından Türkiye örneğine uyarlanmıştır. Testte A, B ve C formları olmak üzere 3 adet form bulunmaktadır. Mevcut çalışmada anneannelerin uzun süreli bellek becerilerinin değerlendirilmesi amacıyla 15 kelimelik A listesi kullanılmıştır. 15 kelime katılımcıya okunur ve hatırlaması istenir. Amaç katılımcının listeyi öğrenmesini sağlamaktır ve bu amaç doğrultusunda liste katılımcıya 10 defa okunur. Ancak katılımcı 6. okumada 15 kelimenin hepsini hatırlarsa, 1 defa daha tekrar okunur. Listenin okunması bittikten en az 30-40 dakika sonra, listeyi tekrar okuma olmaksızın katılımcının listede yer alan kelimeleri hatırlaması istenir. Bu aşamada katılımcının hatırladığı kelime sayısı uzun süreli belleğini (kendiliğinden hatırlama) temsil eder. Öktem'in (2011) Türkiye örneğine uyarlama çalışmasında testin güvenilirlik analizleri A, B ve C formları arasındaki Pearson korelasyon analizi yürütülerek incelenmiştir. A ve B formları

arasındaki korelasyon analizi sonucunda elde edilen katsayı .33 ($p < .01$) ve A ve C formları arasındaki korelasyon katsayısı .51'dir ($p < .01$). Öktem Sözel Bellek Süreçleri Testi'nde yer alan kesme puanları doğrultusunda, anneannelerin uzun süreli bellek performanslarının 11.44-13.27 puan arasında olması beklenmektedir. Mevcut çalışma kapsamında yalnızca A formu kullanılmıştır.

1.2.3. İşlem

Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan çalışma için gerekli izin alınmıştır. Sonrasında ailelere ulaşabilmek amacıyla kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışmaya katılmayı kabul eden aileler ile yaklaşık bir buçuk saat süren ev ziyareti planlanmıştır. Ev ziyaretlerine araştırmacı ve bir lisans öğrencisi katılmıştır. Anneanne ile tek oturumda yarı yapılandırılmış görüşme, uzun süreli bellek testi ve anket çalışması vasıtasıyla veri toplanmıştır. Anne ile tek oturumda yarı yapılandırılmış görüşme ve anket çalışması yapılmıştır.

Duygu kartları senaryo ve soruları kapsamında yapılan yarı yapılandırılmış görüşmede, anneanne/annelere duygu kartları ayrı ayrı gösterilmekte ve kartın içeriğinden bahsedilmektedir. Sonrasında sırasıyla "Sizce bu durumda bu çocuk ne hissediyor?", "Sizin çocuğunuzun benzer bir durum yaşadığını ve sonrasında size geldiğini hayal edin. Ona ne derdiniz, ne yaptınız?" ve "Bu olay esnasında siz ne hissedersiniz?" şeklinde üç soru sorulmaktadır. Eğer anneanne/anne, "Benim çocuğum böyle bir durumda asla üzülmez." gibi böyle bir durumun yaşanmayacağına dair bir cevap verirse, "Çocuğunuzun üzüldüğünü hayal edin, böyle bir durumda siz ona ne söylediniz?" şeklinde soru yöneltilmekte ve anneanne/annenin o durumda hangi duygu sosyalleştirme davranışını kullandığına ilişkin cevap alınmaya çalışılmaktadır. Sonrasında diğer karta geçilmektedir ve bu şekilde 8 resimli duygu kartı tamamlanmaktadır.

Anneannelere uygulanan uzun süreli bellek testi, demografik bilgi formu doldurulduktan sonra uygulanmaktadır. Test kapsamında anneannelere aynı 15 kelime 10 defa sesli şekilde okunmaktadır. Her seferinde 15 kelimenin hatırlanması istenmekte ve anneannenin hatırlayabildiği kelimeler not edilmektedir. Bu işlem sonrasında anket ve

yarı yapılandırılmış görüşme yapılmaktadır. Son olarak, anneannelerden başta okunan 15 kelimeyi hatırlaması istenmektedir.

Veri toplama işlemi Nisan 2019 – Mart 2020 tarihleri arasında bir yıllık sürede gerçekleştirilmiştir.

1.3. BULGULAR

1.3.1. Veri Temizleme ve Temel İstatistiksel Sayıtların İncelenmesi

Çalışmanın temel analizlerine geçilmeden önce, veri temizleme işlemi gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda öncelikle çalışma kapsamında kullanılan tüm ölçek maddeleri için girilen en yüksek ve en düşük puanlar kontrol edilerek yanlış girildiği tespit edilen maddeler düzeltilmiştir. Daha sonra Kayıp Değer Analizi yürütülerek tüm veride % .05 düzeyinde kayıp veri olduğu tespit edilmiştir. Kayıp değerlerin rastlantısal olup olmadığını test etmek için Little's Missing Completely at Random (MCAR) Testi yapılmıştır. Testten elde edilen bulgular kayıp verinin rastgele olduğunu göstermiştir ($\chi^2 [12300] = 0.00, p > .05$). Bunun yanı sıra, normal dağılım testleri yapılmış ve alt boyutlara ilişkin yatıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri incelenmiş ve verinin normal dağıldığı gözlenmiştir. Buna ek olarak, veri temizleme işlemi kapsamında, uç değerlerin belirlenmesi için Z puanlar hesaplanmış ve araştırmada incelenen değişkenler için hesaplanan Z puanları + – 3 dışında kalan bir katılımcının olmadığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, Mahalanobis analizi yapılmış ancak .001 veya altında kalan bir değer olmadığından 76 anne – anneanne çifti ile analize devam edilmiştir.

1.3.2. Araştırmanın Betimsel Analizlerinden Elde Edilen Bulgular

Araştırmada incelenen değişkenlerin ortalama, standart sapma, beklenen ranj ve gözlenen ranj değerleri Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Çalışmada ele alınan değişkenlerin betimsel değerleri

	N	Beklenen Ranj	En Düşük	En Yüksek	Ort	S
ANNE BİLDİRİMİ						
Olumlu gelişimsel niş hikayesi	76	1-5	2.00	4.79	3.47	.59
Üst duygu felsefesi						
Duyguları göz ardı edici	76	1-5	2.29	5	3.58	.63
Duygu koçluğu	76	1-5	2.43	5	3.99	.51
Duygu Düzenleme Becerileri						
Yeniden değerlendirme	76	1-6	2.17	6	3.88	1.01
Bastırma	76	1-6	1	6	2.59	1.15
Kişilik özellikleri						
Nevrotizm	76	1-5	1.11	4.22	2.53	.68
Duygu sosyalleştirme davran.						
Destekleyici d.s.d.	76	0-8	.17	2.33	1.08	.54
Didaktik d.s.d.	76	0-8	.50	4	2.12	.66
Destekleyici olmayan d.s.d.	76	0-8	0	3	1.49	.68
ANNEANNE BİLDİRİMİ						
Benlik kurgusu						
İlişkisel benlik kurgusu	76	1-5	3.25	5	4.47	.43
Gelişimsel benlik kurgusu	76	1-5	1.46	4.38	2.91	.73
Duygu düzenleme becerileri						
Yeniden değerlendirme	76	1-6	2	6	4.20	1.03
Bastırma	76	1-6	1	6	3.94	1.54
Çocuk yetiştirme tutumları						
Kabul / İlgi	76	1-5	3.09	5	4.33	.49
Denetim / Kontrol	76	1-5	2.09	4.91	3.08	.61
Duygu sosyalleştirme davran.						
Destekleyici d.s.d.	74	0-8	.17	1.83	1.09	.51
Didaktik d.s.d.	74	0-8	.50	3.50	2.12	.78
Destekleyici olmayan d.s.d.	74	0-8	.25	3.50	1.93	.71
Uzun süreli bellek						
Öktem Sözel Bellek Süreçleri Testi	76	1-15	7	15	12.25	1.39

Çalışmada anneanneden alınan ölçümler geriye dönük olarak alınmıştır. Bu sebeple anneannelerin uzun süreli bellek performanslarını kontrol etmek amacıyla Öktem Sözel Bellek Süreçleri Testi kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre mevcut çalışmada bir katılımcı hariç tüm katılımcıların beklenen aralıkta puan aldığı gözlenmiştir.

Çalışmada kapsamında ele alınan değişkenlerin anneannelerin eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) yürütülmüştür. Okuma yazma bilmeyen, okuma yazma bilen, ilkokul

mezunu, ortaokul mezunu ve lise mezunu olan anneanneler eğitim düzeyi düşük; yüksekokul, üniversite, yüksek lisans ve doktora mezunu anneanneler eğitim düzeyi yüksek olarak sınıflandırılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular, anneannenin eğitim düzeyinin anneanneye ilişkin bir değişkende anlamlı etkisinin olduğu saptanmıştır (Wilks' $\Lambda = .85$, $F_{(1,71)} = 1.29$, $p = .26$, $\eta^2 = .15$). Anneannenin gelişimsel benlik kurgusunun ($F_{(1,71)} = 4.37$, $p < .01$, $\eta^2 = .11$) eğitim düzeyine göre farklılaştığı gözlenmiştir. Buna göre, eğitim düzeyi yüksek olan anneannelerin ($Ort. = 3.56$, $S = .24$) eğitim düzeyi düşük anneannelere ($Ort. = 2.83$, $S = .09$) kıyasla daha fazla gelişimsel benlik kurgusuna sahip oldukları gözlenmiştir.

Buna ek olarak, çalışma kapsamında ele alınan değişkenlerin annelerin eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) yürütülmüştür. Anneannelere benzer şekilde, okuma yazma bilmeyen, okuma yazma bilen, ilkokul mezunu, ortaokul mezunu ve lise mezunu olan anneler eğitim düzeyi düşük; yüksekokul, üniversite, yüksek lisans ve doktora mezunu anneler eğitim düzeyi yüksek olarak sınıflandırılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular, annenin eğitim düzeyinin anneye ilişkin bazı değişkenlerde anlamlı etkisinin olduğu saptanmıştır (Wilks' $\Lambda = .76$, $F_{(1,74)} = 2.09$, $p < .05$, $\eta^2 = .05$). Annenin duyguları göz ardı edici üst duygu felsefesinin ($F_{(1,74)} = 1.50$, $p = .05$, $\eta^2 = .05$), duygu düzenleme becerilerinden bastırma düzeyinin ($F_{(1,74)} = 4.54$, $p = .06$, $\eta^2 = .11$), destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarının ($F_{(1,74)} = 2.27$, $p < .01$, $\eta^2 = .83$), destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarının ($F_{(1,74)} = 2.48$, $p < .05$, $\eta^2 = .07$) eğitim düzeyine göre farklılaştığı gösterilmiştir. Buna göre, eğitim düzeyi düşük anneler ($Ort. = 3.85$, $S = .15$), eğitim düzeyi yüksek annelere ($Ort. = 3.51$, $S = .08$) kıyasla daha fazla duyguları göz ardı edici felsefeye sahiptirler. Benzer şekilde, eğitim düzeyi düşük anneler ($Ort. = 3.04$, $S = .27$), eğitim düzeyi yüksek annelere ($Ort. = 2.45$, $S = .15$) kıyasla duygularını daha fazla bastırmaktadırlar. Ek olarak, eğitim düzeyi yüksek anneler ($Ort. = 1.17$, $S = .07$), eğitim düzeyi düşük annelere ($Ort. = .76$, $S = .12$) kıyasla destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarını daha fazla sergilemektedirler. Son olarak, eğitim düzeyi düşük anneler ($Ort. = 1.82$, $S = .16$), eğitim düzeyi yüksek annelere ($Ort. = 1.39$, $S = .09$) kıyasla destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarını daha fazla sergilemektedirler.

Anneanne ve annenin eğitim düzeyinin yanı sıra, çalışma kapsamında ele alınan değişkenlerin annelerin çalışma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) yürütülmüştür. Analiz sonucunda elde edilen bulgular, annenin çalışma durumunun anneye ilişkin bazı değişkenlerde anlamlı etkisinin olduğu saptanmıştır (Wilks' $\Lambda = .77$, $F_{(1,74)} = 1.91$, $p = .06$, $\eta^2 = .23$). Analizden elde edilen bulgular, annenin ilişkisel benlik kurgusunun ($F_{(1,74)} = 10.60$, $p < .01$, $\eta^2 = .96$), duygu düzenleme becerilerinden bastırma düzeyinin ($F_{(1,74)} = 3.10$, $p = .08$, $\eta^2 = .04$) ve nevrozizm düzeyinin ($F_{(1,74)} = 4.62$, $p < .05$, $\eta^2 = .89$) annenin çalışma durumuna göre farklılaştığını göstermektedir. Buna göre, çalışan annelerin ($Ort. = 4.21$, $S = .07$) çalışmayan annelere kıyasla ($Ort. = 3.59$, $S = .18$) daha yüksek ilişkisel benlik kurgusuna sahip oldukları görülmüştür. Buna ek olarak, çalışan annelerin ($Ort. = 2.50$, $S = .14$) bastırma düzeyinin çalışmayan annelere kıyasla ($Ort. = 3.18$, $S = .36$) daha düşük olduğu görülmüştür. Çalışan annelerin ($Ort. = 2.46$, $S = .08$) nevrozizm düzeyinin çalışmayan annelere kıyasla ($Ort. = 2.94$, $S = .21$) daha düşük olduğu görülmüştür.

1.3.3. Anneanne ve Annenin Duygu Sosyalleştirme Davranışları Arasındaki İlişkiler

Anneanne ve annelerin duygu sosyalleştirme davranışları arasındaki ilişkilerin incelenmesi için t-test ve korelasyon analizleri yürütülmüş ve Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Aşağıda sırasıyla bu üç analizden elde edilen bulgulardan bahsedilecektir.

Anneanne ve annelerin 14 duygu sosyalleştirme davranışının karşılaştırılması amacıyla 14 ayrı t-test analizi yürütülmüştür. Birinci Tip Hata olasılığını kontrol etmek amacıyla anlamlılık düzeyi $.05/14 = .004$ olarak kullanılmıştır. T-testi analizinden elde edilen bulgulara göre, anneler ($Ort. = 2.72$, $S = 1.68$), anneannelere ($Ort. = 2.01$, $S = 1.32$) kıyasla çözüm önerme davranışını anlamlı olarak daha fazla kullanmaktadır ($t[73] = 3.30$, $p = .002$). Anneanneler ($Ort. = 1.15$, $S = 1.17$), annelere ($Ort. = .69$, $S = .86$) kıyasla cezalandırıcı davranışları daha fazla kullanmaktadır ($t[73] = 3.37$, $p < .004$). Buna ek olarak, anneanne ve annelerin 3 temel duygu sosyalleştirme davranışlarının karşılaştırılması amacıyla 3 ayrı t-test analizi yürütülmüştür. Birinci Tip Hata olasılığını kontrol etmek amacıyla anlamlılık düzeyi $.05/3 = .017$ olarak kullanılmıştır. Elde edilen

bulgulara göre, anneler ($Ort. = 1.08, S = .54$), anneannelere ($Ort. = .75, S = .35$) kıyasla anlamlı olarak daha fazla destekleyici duygu sosyalleştirme davranışı sergilemektedirler ($t[73] = 5.01, p < .001$). Diğer yandan, anneanneler ($Ort. = 1.93, S = .71$), annelere ($Ort. = 1.50, S = .62$) kıyasla anlamlı olarak daha fazla destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışı sergilemektedirler ($t[73] = -4.38, p < .001$).

Anne ve anneannenin duygu sosyalleştirme davranışları arasındaki ilişkilerin incelenmesi amacıyla korelasyon analizi yürütülmüştür (bkz. Tablo 3). Elde edilen bulgulara göre, anne ve anneannelerin çözüm önerme, küçümseyici, cezalandırıcı ve teslim olma davranışları ve sıkıntı tepkileri arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Buna ek olarak, anne ve anneannelerin sosyal normları anlatma davranışları, yükseltme davranışları arasında marjinal düzeyde anlamlı pozitif ilişki bulunmuştur. Duygu sosyalleştirme davranışları üç temel başlık altında incelendiğinde ise, anne ve anneannelerin destekleyici ve destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışları arasında pozitif ilişki olduğu gösterilmiştir.

Tablo 3. Anne ve anneanneninin duygu sosyalleştirme davranışlarının ortalama değerleri ve aralarındaki ilişkiye ait korelasyon değerleri (N = 74)

	Ort _{anne}	Ort _{anneanne}	r
Destekleyici Duygu Sosyalleştirme Davranışları	1.08	.75	.28*
1. Rahatlatma	.50	.39	.08
2. Güven verme	.68	.41	.08
3. Dikkatini dağıtma	.58	.28	.16
4. Çözüm önerme	2.71	2.01	.27*
5. Müdahale etme	1.70	1.38	-.05
6. Duygu ifadesini dest.	.29	.05	-.09
7. Yükseltme	1.28	1.04	.22†
8. Aynalama	1.88	1.69	.10
Didaktik Duygu Sosyalleştirme Davranışları	2.12	2.12	.15
9. Nedensellik- açıklama	3.12	2.88	.14
10. Sosyal normlar	1.12	1.36	.21†
Destekleyici Olmayan Duygu Sosyalleştirme Davranışları	1.49	1.93	.26*
11. Küçümseyici	1.53	2.14	.31**
12. Cezalandırıcı	.70	1.15	.36**
13. Sıkıntı tepkileri	3.11	3.62	.30**
14. Teslim olma	.62	.82	.12

Not: * p < .05, ** p < .01, † < .08

Anneanne ve annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarının birbirlerine ne kadar benzer olduğunun incelenmesi amacıyla, her bir anneanne anne çifti için 14 duygu sosyalleştirme davranışı (rahatlatma, güven verme, dikkatini dağıtma, çözüm önerme, müdahale etme, nedensel açıklamalar yapma, sosyal normları öğretme, duygu ifadesini destekleme, yükselme, aynalama, küçümseme, cezalandırma, teslim olma ve sıkıntı tepkileri verme) ve bunların toplanmasıyla elde edilen 3 toplam duygu sosyalleştirme davranışı (destekleyici, didaktik ve destekleyici olmayan) arasındaki Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Elde edilen bulgular, anneanne ve annelerin duygu sosyalleştirme davranışları arasındaki benzerliği ifade etmektedir. -1.00 ile +1.00 arasında değişmesi beklenen benzerlik katsayılarının, +1.00 olması mükemmel uyumu ve -1.00 olması ise yüksek düzeyde uyumsuzluğu göstermektedir. Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizinden elde edilen bulgular, 14 duygu sosyalleştirme davranışı için ayrı ayrı incelendiğinde (*Ort.* = .78, *S* = .11, *ranj* = .41 – .99) anneanne ve annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarının yüksek düzeyde benzerlik gösterdiği gözlenmiştir.

Duygu sosyalleştirme davranışları 3 başlık (destekleyici, didaktik ve destekleyici olmayan) altında incelendiğinde ($Ort. = .50$, $S = .57$, $ranj = .12 - 1.00$) ise, anneanne ve annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarının orta düzeyde benzerlik gösterdiği görülmüştür.

1.3.4. Değişkenler Arasındaki Korelasyonel İlişkiler

Çalışmada ele alınan değişkenlere ait korelasyon değerleri Tablo 3'te gösterilmiştir. Buna göre, anneannelerin eğitimi ile anneannelerin gelişimsel benlik kurgusu ve annelerin eğitimi arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur. Anneannelerin eğitimi ile anneannelerin çocuk yetiştirme tutumlarından denetimi ve annelerin göz ardı edici üst duygu felsefesi arasında negatif yönde ilişki bulunmuştur. Buna ek olarak, annelerin eğitimi ile annelerin çalışma durumu ve destekleyici duygu sosyalleştirme davranışları arasında pozitif yönde; diğer yandan annelerin eğitimi ile göz ardı edici üst duygu felsefesi, duygu düzenleme becerilerinden bastırma düzeyi ve destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışları arasında negatif yönde ilişki ortaya konulmuştur. Buna ek olarak, annelerin çalışma durumu ile annelerin gelişimsel niş hikayesi ve ilişkisel benlik kurgusu arasında pozitif yönde; diğer yandan annelerin çalışma durumu ile duygu düzenleme becerilerinden bastırma düzeyi ve nevrozizm düzeyi arasında pozitif yönde ilişki gözlenmiştir.

Tablo 4. Çalışmada ele alınan değişkenler arasındaki korelasyon değerleri (N =76, † p < .10, * p < .05, ** p < .01, *** p < .001)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
1.aa_ eğitim	1																				
2. aa_ ilişkisel benlik kurgusu	-,16	1																			
3. aa_ gelişimsel benlik kurgusu	,55***	-,01	1																		
4.aa_ yeniden değerlendirme düzeyi	,02	-,06	,14	1																	
5.aa_ bastırma düzeyi	-,00	-,27*	-,13	-,04	1																
6.aa_ kabul/ilgi	-,18	,24*	-,05	,01	-,09	1															
7.aa_ denetim/kontrol	-,25*	-,09	-,26*	,11	,04	-,26*	1														
8.aa_ destekleyici d.s.d.	,03	,19	,25*	,28*	-,18	,13	-,16	1													
9.aa_ didaktik d.s.d.	,18	-,05	,13	-,14	-,11	-,05	-,08	-,21†	1												
10.aa_ destekleyici olmayan d.s.d.	-,19	,01	-,08	,03	-,17	-,02	,10	-,04	-,15	1											
11.a_ eğitim	,32**	,03	,26*	,10	-,08	-,04	-,23*	,21†	,01	-,07	1										
12.a_ çalışma	,18	,03	,19	-,08	,00	,29*	-,21†	,12	,04	-,05	,38**	1									
13.gelişimsel niş hikayesi	,14	,18	,29*	-,02	-,08	,08	-,05	,03	-,04	-,08	,18	,31**	1								
14.a_ gözardı edici ü.d.f.	-,21†	-,19	-,09	,20†	,15	,03	,18	,01	-,17	-,04	-,34**	-,13	-,10	1							
15.a_ duygu koçluğu ü.d.f.	-,13	-,03	,08	,22†	-,10	-,02	-,01	,21†	-,09	-,08	,15	-,12	-,17	,34**	1						
16.a_ yeniden değerlendirme düzeyi	-,03	-,14	,14	,07	,00	-,00	,02	,11	-,03	,06	-,02	,05	,02	,46***	,40***	1					
17.a_ bastırma düzeyi	-,08	,00	-,11	,03	,05	,10	,11	-,07	-,20†	,17	-,32**	-,20†	-,12	,39***	,06	,32**	1				
18.a_ nevrotizm düzeyi	,11	,02	-,19	,07	,05	-,00	,19	-,13	-,04	-,15	-,10	-,24*	-,20†	-,18	-,13	-,29*	-,04	1			
19.a_ destekleyici d.s.d.	,16	-,04	,22†	,01	-,12	-,14	-,12	,28*	-,08	,02	,44***	,11	,13	-,34**	,13	,07	,04	-,20†	1		
20.a_ didaktik d.s.d.	,12	-,20†	-,10	,17	-,01	-,07	,17	-,11	,15	,05	-,03	,10	,00	-,03	,01	-,12	-,22†	,05	-,19	1	
21.a_ destekleyici olmayan d.s.d.	-,18	-,10	-,14	,14	,10	,24*	,07	,10	-,20†	,26*	-,25*	-,02	-,14	,22†	,02	,09	,01	,20†	-,34**	,17	1

Tablo 4’te verilen ve yukarıda bahsedilen korelasyon değerleri anneanneninin eğitim düzeyi ve annenin eğitim düzeyi ve çalışma durumunun çalışmada ele alınan bazı değişkenler ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Buna ek olarak, yukarıda bahsedilen iki ayrı Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) ve Bağımsız Gruplar için t-testi analizi sonuçlarından elde edilen bulgular, çalışma kapsamında ele alınan değişkenlerin bazılarının anneannelerin eğitim düzeyi ve annelerin eğitim düzeyi ve çalışma durumuna göre farklılaştığını göstermiştir. Bahsedilen analizlerden elde edilen bulgular ışığında, çalışmanın temel analizlerine geçilmeden önce, standardize residuallar kullanılarak çalışmada ele alınan değişkenler, anneanneninin eğitim düzeyi ve annenin eğitim düzeyi ve çalışma durumuna göre kontrol edilerek tekrar hesaplanmıştır. Bahsedilen üç demografik değişkenin kontrol edilmesinden sonra çalışmada ele alınan değişkenler arasındaki korelasyon değerleri yeniden hesaplanarak Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5’te verilen korelasyon değerlerine baktığımızda, annelerin bastırma düzeyleri ile destekleyici duygu sosyalleştirme davranışları arasında pozitif ve didaktik duygu sosyalleştirme davranışları arasında negatif yönde ilişki olduğu bulunmuştur. Diğer yandan yeniden değerlendirme düzeyleri açısından böyle bir örüntü gözlenmemiştir. Mevcut çalışmada varılmak istenen nokta, annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayan faktörleri belirlemek olduğundan ve örneklem büyüklüğü kısıtlı olduğundan temel analizlerde yeniden değerlendirme düzeyleri dahil edilmemiş ve yalnızca bastırma düzeyinin etkisi incelenmiştir. Bunun yanı sıra, anneanneler ve annelere ilişkin değişkenlerin birbiri ile tutarlı olması adına anneannelerin de yeniden değerlendirme düzeyleri temel analizlere dahil edilmemiş, bastırma düzeyleri değerlendirilmiştir. Buna ek olarak, annelerin duyguları göz ardı edici felsefeleri ile destekleyici duygu sosyalleştirme davranışları arasında negatif ilişki olduğu gösterilmiştir. Diğer yandan, annelerin duygu koçluğuna ilişkin böyle bir ilişki bulunmamıştır. Buradan hareketle, duygu düzenleme becerilerinde olduğu gibi üst duygu felsefelerinde de benzer bir strateji uygulayarak annelerin duygu koçluğu düzeyleri temel analizlere dahil edilmemiş, duyguları göz ardı edici üst duygu felsefeleri incelenmiştir. Son olarak, anneannelerin çocuk yetiştirme tutumlarına baktığımızda, denetim düzeyleri ile annelerin nevrozizm düzeyleri ve didaktik duygu sosyalleştirme davranışları arasında pozitif ilişki olduğu gösterilmiştir. Buradan hareketle, anneannelerin kabul düzeylerine kıyasla denetim

düzeylerinin annelerin duygu sosyalleştirme davranışları açısından daha yüksek yordayıcı güce sahip olduğu düşünülerek, denetim düzeyleri temel analize dahil edilmiştir.

Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda son durumda, çalışmada, anneanneninin gelişimsel benlik kurgusu (İlişkisel ve gelişimsel benlik kurgusu birleştirilmiştir; elde edilen tek boyuttan alınan puan arttıkça gelişimsel benlik kurgusunun arttığını ifade etmektedir.), duygu düzenleme becerilerinden bastırma düzeyi, çocuk yetiştirme tutumlarından denetimi ve duygu sosyalleştirme davranışları ve annenin gelişimsel niş hikayesi annenin duygu sosyalleştirme davranışlarını belirleyen içinde büyüdüğü ortamın özellikleri olarak belirlenmiştir. Buna ek olarak, annenin göz ardı edici üst duygu felsefesi, duygu düzenleme becerilerinden bastırma düzeyi ve nevrozizm düzeyi annenin duygu sosyalleştirme davranışlarını belirleyen bireysel özellikleri olarak belirlenmiştir.

Tablo 5. Anneanneninin eğitim düzeyi ve annenin eğitim düzeyi ve çalışma durumu kontrol edildikten sonra hesaplanan korelasyon değerleri (N = 76, † p < .10, * p < .05, ** p < .01, *** p < .001)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	13	14	15	16	20	23	24	25
1.aa_ilişkisel benlik kurgusu	1																	
2.aa_gelişimsel benlik kurgusu	.09	1																
3.aa_yeniden değerlendirme	-.07	.16	1															
4.aa_bastırma düzeyi	-.27*	-.15	-.02	1														
5.aa_kabul/ilgi	.21†	.04	.06	-.12	1													
6.aa_denetim/kontrol	-.12	-.14	.12	.03	-.29*	1												
7.aa_destekleyici d.s.d.	.20†	.26*	.27*	-.17	.12	-.12	1											
8.aa_didaktik d.s.d.	-.03	.05	-.14	-.12	-.02	-.05	-.21	1										
9.aa_destekleyici olmayan d.s.d.	-.02	.04	.03	-.18	-.05	.05	-.04	-.13	1									
10.a_gelişimsel niş hikayesi	.20†	.23*	-.00	-.08	.02	.05	-.02	-.07	-.05	1								
13.a_göz ardı edici ü.d.f.	-.21†	.06	.26*	.14	-.01	.10	.09	-.16	-.09	-.04	1							
14.a_duygu koçluğu ü.d.f.	-.06	.19†	.20†	-.08	.01	-.04	.20†	-.05	-.12	-.16	.43***	1						
15.a_yeniden değerlendirme	-.15	.19†	.09	.00	-.03	.02	.12	-.03	.06	.00	.49***	.43***	1					
16.a_bastırma düzeyi	.01	-.04	.05	.04	.14	.03	.01	-.22†	.17	-.05	.34**	.11	.35**	1				
20.a_nevrotizm düzeyi	.05	-.28*	.06	.05	.12	.19†	-.10	-.07	-.14	-.15	-.23*	-.14	-.30**	-.11	1			
23.a_destekleyici d.s.d.	-.05	.14	-.05	-.09	-.12	-.04	.22†	-.10	.06	.07	-.22†	.07	.10	.21†	-.20†	1		
24.a_didaktik d.s.d.	-.19†	-.21†	.19†	-.02	-.09	.22†	-.12	.13	.07	-.03	-.04	.05	-.14	-.24*	.07	-.20†	1	
25.a_destekleyici olmayan d.s.d.	-.12	-.04	.18	.08	.20†	.01	.15	-.19†	.23*	-.12	.14	.06	.08	-.06	.23*	-.26*	.18	1

1.3.5. Temel Hipotezlerin Sınanması

Araştırmanın temel hipotezlerinin sınanması için Hiyerarşik Regresyon Analizi kullanılmıştır. Aşağıda verilen analiz planında çalışmada yürütülen analizlere ilişkin bilgiler özetlenmiştir.

1.3.5.1. Analiz Planı

Mevcut çalışmada yordanan değişkenlerin her biri (annelerin destekleyici duygu sosyalleştirme davranışları, didaktik duygu sosyalleştirme davranışları ve destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışları) için bir Hiyerarşik Regresyon Analizi yürütülmüştür. Her yordanan değişken için yürütülen Hiyerarşik Regresyon Analizi'nde birinci adımda annenin içinde büyüdüğü ortamın özelliklerini oluşturan değişkenler girilmiş, ikinci adımda annenin bireysel özellikleri analize eklenmiştir. Bu kapsamda analizlere birinci adımda anneanneninin benlik kurgusu, duygu düzenleme becerilerinden bastırma düzeyi, çocuk yetiştirme tutumlarından denetimi, duygu sosyalleştirme davranışları ve annenin gelişimsel niş hikayesi; ikinci adımda ise annenin göz ardı edici üst duygu felsefesi, duygu düzenleme becerilerinden bastırma düzeyi ve nevrozizm düzeyi eklenmiştir.

Mevcut araştırmanın temel hipotezlerinin sınanması için Hiyerarşik Regresyon Analizi'nin seçilmesinin sebebi, çalışmanın amacına en uygun analizin hiyerarşik regresyon analizi olduğunun düşünülmesidir. Lewis (2007) Hiyerarşik Regresyon Analizinin önceki aşamalarda girilen değişkenlerin etkilerini istatistiksel olarak kontrol ederek sonraki aşamalarda girilen değişkenlerin yordama güçlerini değerlendirmek ve artan geçerliliği incelemek için faydalı olabileceğini belirtmiştir. Artan geçerlik, bir ölçümün diğer veri kaynaklarının yordama gücüne ek olarak yordanan değişkeni ne kadar yordadığını incelemek için kullanılmaktadır (Hunsley ve Meyer, 2003). İlgili alanyazında artan geçerlik kavramının kullanıldığı çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin, Lewis ve arkadaşlarının (2003) çalışmasında, olumsuz duygulara ek olarak olumlu duyguların artan geçerliğinin ergenlerin okula uyumlarını yordama gücü incelenmiştir. Çalışmanın bulguları, olumsuz duygulara ek olarak olumlu duyguların okul uyumunu, okula katılımı

ve başa çıkma becerilerini önemli ölçüde açıkladığını göstermiştir. Benzer başka bir çalışmada, olumlu sosyal davranışlar ve sosyal yetkinlik becerileri gibi olumlu değişkenlerin psikopatolojik semptomlara ek olarak ergenlerin davranış problemlerini ne ölçüde yordadığı araştırılmıştır (Karver ve Bickman, 2002). Bahsedilen çalışmalara benzer şekilde mevcut çalışmanın varsayımı, annenin bireysel özellikleri ve içinde büyüdüğü ortamın özelliklerin birbirinden bağımsız olmadığı ve birbirinden bağımsız olarak değerlendirilemeyeceğidir. Buradan yola çıkarak, çalışmanın amacı, birbirinden bağımsız olarak annenin bireysel özellikleri ve içinde büyüdüğü ortamın özelliklerinin incelenmesi değildir. Aksine çalışmanın amacı, annenin bireysel özellikleri ve içinde büyüdüğü ortamın özellikleri analize bir arada girilerek birbirlerine kıyasla her birinin duygu sosyalleştirme davranışlarını yordama gücünü incelemektir. Diğer bir deyişle, annenin bireysel özellikleri ve içinde büyüdüğü ortamın özelliklerinin yordama gücü incelenirken diğer düzeyin yordama gücü kontrol edilmiş olacaktır.

Aşağıda sırasıyla destekleyici, didaktik ve destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarına ilişkin analizlerden elde edilen bulgular özetlenmiştir.

1.3.5.2. Annelerin Destekleyici Duygu Sosyalleştirme Davranışlarını Yordayan Faktörler

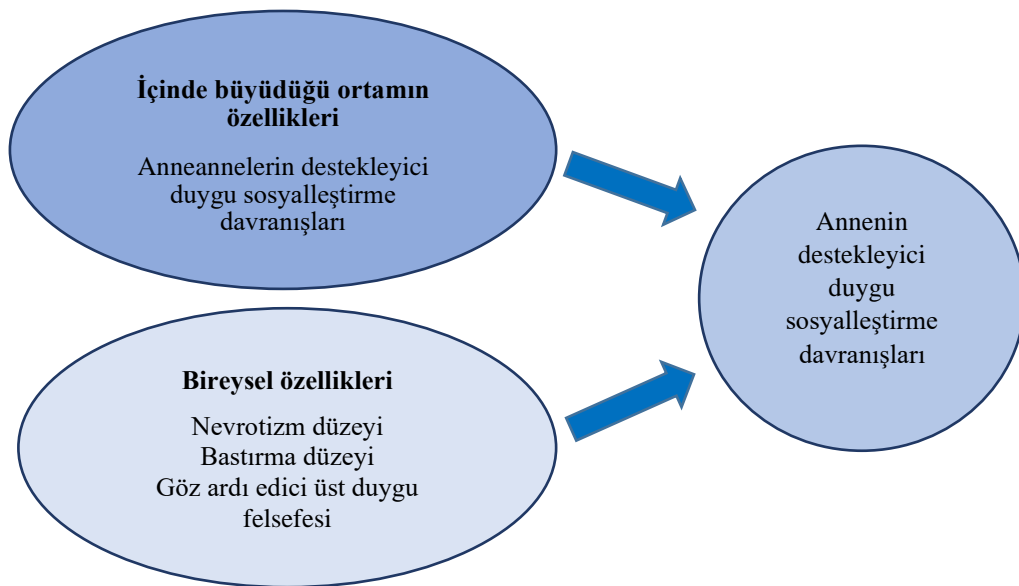
Annelerin içinde büyüdüğü ortamın özellikleri ve bireysel özelliklerinin annelerin destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarını yordama güçlerinin incelenebilmesi için iki adımlı Hiyerarşik Regresyon Analizi yürütülmüştür. Analizden elde edilen bulgular, annenin destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarını annenin içinde büyüdüğü ortamın özelliklerinden anneannelerin destekleyici duygu sosyalleştirme davranışları pozitif yönde yordamıştır (bkz. Şekil 2). Buna ek olarak, annenin destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarını bireysel özelliklerinden annenin duyguları göz ardı edici üst duygu felsefesi ve nevrotizm düzeyi pozitif yönde ve duygu düzenleme becerilerinden bastırma düzeyi negatif yönde yordadığını göstermiştir. Elde edilen bulgulara göre, annelerin içinde büyüdüğü ortamın özellikleri %9 varyans açıklarken, bireysel özellikleri %20 varyans açıklamıştır (bkz. Tablo 6).

Tablo 6. Annelerin destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayan bireysel faktörler

	Değişkenler	Model 1			Model 2		
		B	SE B	β	B	SE B	β
İçinde büyüdüğü ortamın özellikleri	Anneanneninin benlik kurgusu	.09	.10	.12	.08	.08	.11
	Anneanneninin bastırma düzeyi	-.02	.04	-.05	.01	.04	.00
	Anneanneninin denetimi	-.03	.11	-.04	.05	.10	.06
	Anneanneninin destekleyici d.s.d.	.36	.19	.23	.39	.17	.25*
Bireysel özellikleri	Annenin gelişimsel niş hikayesi	.10	.11	.10	.03	.10	.04
	Annenin göz ardı edici ü.d.f.				-.41	.10	-.49***
	Annenin bastırma düzeyi				.12	.05	.26**
	Annenin nevrozizm düzeyi				-.18	.09	-.23†
R ²			.12			.31	
F			1.77			3.69**	
R ² değişimi			.09			.20	

Not: † p < .10, * p < .05, ** p < .01, *** p < .00

Şekil 2. Annelerin destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayan faktörler

1.3.5.3. Annelerin Didaktik Duygu Sosyalleştirme Davranışlarını Yordayan Faktörler

Annelerin içinde büyüdüğü ortama ilişkin özellikler ve bireysel özelliklerinin annelerin didaktik duygu sosyalleştirme davranışlarını yordama güçlerinin incelenebilmesi için, iki

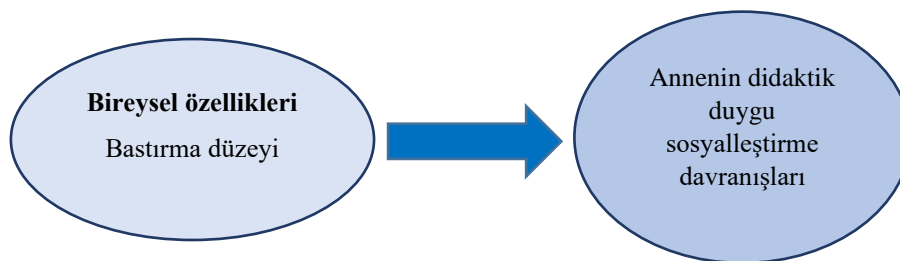
adımlı Hiyerarşik Regresyon Analizi yürütülmüştür. Analizden elde edilen bulgular, annenin didaktik duygu sosyalleştirme davranışlarını içinde büyüdüğü ortamın özelliklerinin yordamadığını göstermiştir (bkz. Şekil 3). Buna ek olarak, annenin didaktik duygu sosyalleştirme davranışlarını bireysel özelliklerinden annenin duygu düzenleme becerilerinden bastırma düzeyinin negatif yönde yordadığını göstermiştir (bkz. Tablo 7). Elde edilen bulgulara göre, annenin içinde büyüdüğü ortamın özellikleri %5 varyans açıklarken, bireysel özellikleri %4 varyans açıklamıştır.

Tablo 7. Annelerin didaktik duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayan bireysel faktörler

	Değişkenler	Model 1			Model 2		
		<i>B</i>	<i>SE B</i>	β	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β
İçinde büyüdüğü ortamın özellikleri	Anneanneninin benlik kurgusu	-.07	.12	-.08	-.08	.12	-.10
	Anneanneninin bastırma düzeyi	-.02	.05	-.04	-.02	.05	-.03
	Anneanneninin denetimi	.16	.13	.15	.17	.14	.15
	Anneanneninin didaktik dsd	.14	.10	.17	.12	.11	.14
	Annenin gelişimsel niş hikayesi	.05	.14	.04	.04	.14	.03
Bireysel özellikleri	Annenin göz ardı edici felsefesi				.05	.14	.05
	Annenin bastırma düzeyi				-.12	.08	-.21†
	Annenin nevrozizm düzeyi				-.00	.12	-.01
R ²			.06			.10	
F			.80			.83	
R ²			.05			.04	

Not: † p < .10, * p < .05, ** p < .01, *** p < .00

Şekil 3. Annelerin didaktik duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayan faktörler

1.3.5.4. Annelerin Destekleyici Olmayan Duygu Sosyalleştirme Davranışlarını Yordayan Faktörler

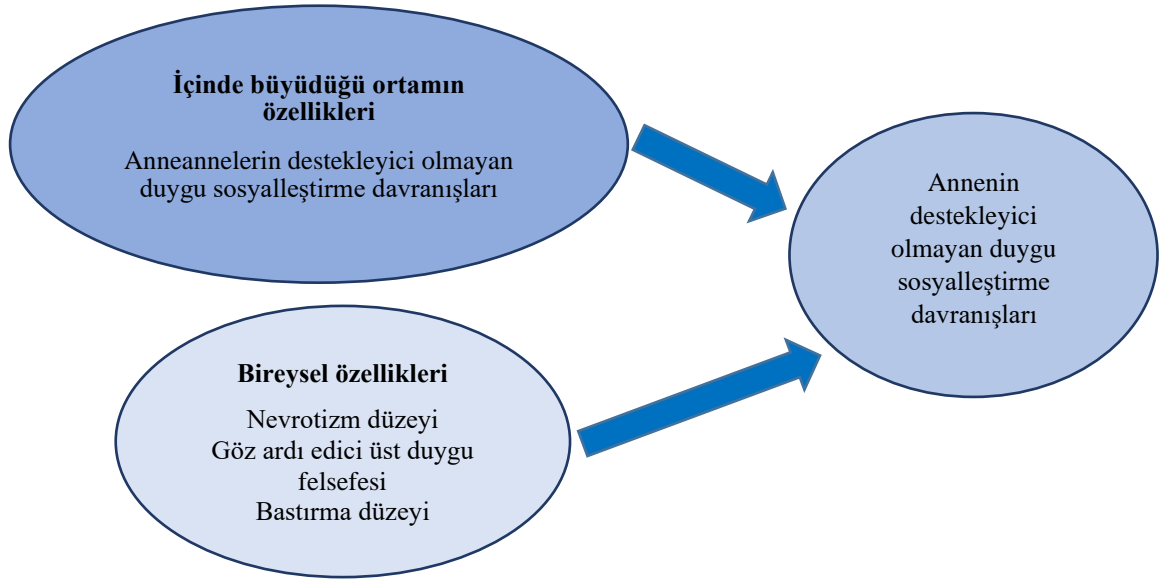
Annelerin içinde büyüdüğü ortamın özellikleri ve bireysel özelliklerinin annelerin destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarını yordama güçlerinin incelenmesi için, iki adımlı Hiyerarşik Regresyon Analizi yürütülmüştür. Analizden elde edilen bulgular, annelerin destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarını annelerin içinde büyüdüğü ortamın özelliklerinden anneannelerin destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarının pozitif yönde yordadığını göstermiştir (bkz. Şekil 4). Buna ek olarak, annelerin destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarını bireysel özelliklerinden annelerin duyguları göz ardı edici üst duygu felsefesi ve nevrozizm düzeyinin pozitif yönde ve bastırma düzeyinin negatif yönde yordadığını göstermiştir. Elde edilen bulgulara göre annelerin içinde büyüdüğü ortamın özellikleri % 15 açıklarken, bireysel özellikleri %16 varyans açıklamıştır (bkz. Tablo 8).

Tablo 8. Annelerin destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayan bireysel faktörler

	Değişkenler	Model 1			Model 2		
		B	SE B	β	B	SE B	β
İçinde büyüdüğü ortamın özellikleri	Anneanneninin benlik kurgusu	-.05	.11	-.05	.03	.11	-.03
	Anneanneninin bastırma düzeyi	.06	.05	.14	.06	.05	.12
	Anneanneninin denetimi	.05	.13	.04	-.16	.13	-.06
	Anneanneninin destekleyici olmayan dsd	.27	.11	.28*	.37	.11	.39**
	Annenin gelişimsel niş hikayesi	-.14	.14	-.12	-.04	.13	-.04
Bireysel özellikleri	Annenin göz ardı edici felsefesi				.38	.13	.37**
	Annenin bastırma düzeyi				-.12	.07	-.21 [†]
	Annenin nevrozizm düzeyi			□	.33	.12	.33**
R ²			.13			.28	
F			1.94			3.15**	
R ² değişimi			.15			.16	

Not: * p < .05, ** p < .01, *** p < .00

Şekil 4. Annelerin destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayan faktörler

1.4. TARTIŞMA

Bu çalışmanın temel amacı annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayan içinde büyüdükleri ortamın özellikleri ve bireysel özelliklerinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda bu bölümde temel hipotezlere ilişkin bulgular tartışılmıştır. Sonrasında araştırmanın sınırlılıklarından bahsedilmiş ve gelecek çalışmalar için öneriler sunulmuştur.

1.4.1. Araştırmanın Temel Hipotezlerine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

1.4.1.1. Annelerin Destekleyici, Destekleyici Olmayan ve Didaktik Duygu Sosyalleştirme Davranışlarını Yordayan Annenin Bireysel Özellikleri

Araştırma bulguları, annenin destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarını içinde büyüdüğü ortamın özellikleri kontrol edildikten sonra bireysel özelliklerinden annenin duyguları göz ardı edici üst duygu felsefesi ve nevrozizm düzeyi negatif yönde ve duygu düzenleme becerilerinden bastırma düzeyi pozitif yönde yordadığını göstermiştir. Benzer şekilde, annenin destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarını içinde büyüdüğü ortamın özellikleri kontrol edildikten sonra bireysel özelliklerinden annenin duyguları göz ardı edici üst duygu felsefesi ve nevrozizm düzeyi pozitif yönde ve bastırma düzeyi negatif yönde yordamıştır. Buna ek olarak çalışma bulguları, annenin bireysel özellikleri kontrol edildikten sonra annenin destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarını içinde büyüdüğü ortamın özelliklerinden anneannenin destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarının pozitif yönde yordadığını göstermiştir. Benzer şekilde, annenin bireysel özellikleri kontrol edildikten sonra annenin destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarını içinde büyüdüğü ortamın özelliklerinden anneannenin destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışları pozitif yönde yordamıştır.

İlk olarak, annelerin içinde büyüdüğü ortamın özellikleri kontrol edildikten sonra duyguları göz ardı edici üst duygu felsefesi, destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarını negatif yönde yordarken, destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme

davranışlarını pozitif yönde yordamıştır. Annelerin çocukların duyguları ile ilgili bilişlerinin duyguyla ilgili davranışlarını yordaması beklendik bir bulgudur. Eğer anneler duyguları göz ardı edici üst duygu felsefesine sahipse çocukluk döneminin üzülmeye ya da öfkelenme dönemi olmadığını, olumsuz duyguların çocuklara zarar vereceğini düşünmektedir. Böyle bir düşünceye sahip olan anneler, davranış düzeyinde de bunu göstererek çocuklarının duygu ifadelerine de alan açmayıp daha az destekleyici davranırken daha fazla destekleyici olmayan şekilde davranmaktadır. Göz ardı edici üst duygu felsefesine sahip olan anneler, çocukların duygularının önemsiz olduğunu düşündüğü için çocuklarının duyguda kalmasına ve duygularını fark etmesine izin vermemektedirler. Bunun yerine bu anneler, çocuklarının duygularını ifade etme ihtiyacını görmezden gelerek duyguları en aza indirmeye çalışmakta, cezalandırmakta, çocuklarının bir an önce o duygudan çıkmasını sağlamak için çocuğun isteklerine teslim olmakta ve çocuklarının duyguları ile baş edemeyip kendileri de sıkıntı tepkilerini daha fazla sergilemektedirler. Elde edilen bu yöndeki bulgular, ilgili alanyazındaki bulgularla da tutarlılık göstermektedir. Örneğin, Yap ve arkadaşlarının (2008) çalışmasında hem çocuklarının hem de kendi duyguları konusunda farkındalığı yüksek olan ve kabullenici olan annelerin destekleyici olmayan davranışları daha az sergilediği gösterilmiştir. Duyguları önemseyen ve göstermenin normal olduğunu düşünen anneler küçümseme ya da cezalandırma gibi destekleyici olmayan davranışları daha az sergilemişlerdir. Benzer şekilde, Hurrell ve arkadaşları (2017) hem kendi hem de çocuklarının duyguları konusunda daha az farkındalığı olan annelerin daha az duygu koçluğu yaptıklarını ortaya koymuştur. Bahsedilen çalışmaların bulguları ve bu çalışmada elde edilen bulgular bize annelerin duygular konusundaki düşüncelerinin davranışlarına yansıdığını göstermiştir. Diğer bir deyişle, duyguların farkında olan, duyguları hissetmenin ve göstermenin normal olduğunu düşünen anneler bu düşünceleriyle paralel şekilde çocuklarının duygularına alan açarak duygu ifadelerine destekleyici şekilde davranmaktadır.

Annelerin duyguları göz ardı edici üst duygu felsefelerinin annenin içinde büyüdüğü ortamın özelliklerine ek olarak hem destekleyici hem de destekleyici olmayan davranışlardaki değişimi önemli ölçüde açıklaması dolayısıyla önemli bir bireysel faktör olduğunu göstermektedir. Bu bize annenin duygularla ilgili bilişlerinin oldukça güçlü bir bireysel özellik olduğunu, annelerin maruz kaldıkları ortamın özelliklerine ek olarak

kendileri duygularla ilgili göz ardı edici yönde düşündüklerinden duygu sosyalleştirme davranışlarının farklılaştığını göstermektedir. Bunun yanı sıra, annelerin göz ardı edici üst duygu felsefesinin hem destekleyici hem de destekleyici olmayan davranışları yordaması sebebiyle de önemli bir bireysel faktör olduğunu söylemek gerekmektedir. Üst duygu felsefesinin olumsuz yönü olmasından dolayı sadece destekleyici olmayan davranışları yordaması beklenebilir. Ancak göz ardı edici üst duygu felsefesi tümünden bir duyguları yok sayma çabası ve duyguların zarar vereceğine dair güçlü düşüncelerdir. Duyguları göz ardı edici üst duygu felsefesine sahip anneler sadece duyguları küçümseme, cezalandırma, teslim olma, sıkıntı tepkilerini daha fazla göstermemekte; aynı zamanda duygu odaklı, problem odaklı ya da duygu ifadesini destekleyici davranışları da daha az sergilemektedirler. Bu açıdan bakıldığında, annelerin sahip olduğu göz ardı edici üst duygu felsefesinin duygu sosyalleştirme davranışlarını yordama konusunda çok önemli bir bireysel faktör olduğunu söylemek mümkündür.

İkinci olarak, annelerin içinde büyüdüğü ortamın özellikleri kontrol edildikten sonra kişilik özelliklerinden nevrozizm düzeyi destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarını negatif, destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarını pozitif yönde yordamıştır. Buna göre, annelerin tüm çocuklukları boyunca maruz kaldıkları ortamın özelliklerine ek olarak kişilik özelliklerinin duygu sosyalleştirme davranışları için önemli bir yordayıcı olduğunu göstermiştir. Elde edilen bu yöndeki bulguya göre, nevrozizm kişilik özelliği o kadar güçlü ve belirleyici bir değişkendir ki tüm çocuklukları boyunca maruz kaldıkları ortamın özelliklerine ek olarak annelerin davranışlarını yordamıştır. Nevrozizm düzeyinin annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarını yordaması beklenen bir bulgudur. Nevrozizm düzeyi, duygular üzerinden değerlendirilen ve agresif, sinirli, kızgın, huysuz, sabırsız, kaprisli, aceleci, alıngan ve kaygılı sıfatlarını içeren kişilik özelliğidir. Buna ek olarak, nevrozizm duygusal denge olarak da ifade edilmektedir. Görüldüğü gibi duygular üzerinden değerlendirilen bir kişilik özelliğinin annelerin duyguyla ilgili ebeveyn davranışlarını yordaması beklenen bir durumdur. Bunun yanı sıra mevcut çalışmanın bu yöndeki bulgusu, ilgili alanyazındaki bulgularla da tutarlılık göstermektedir. Örneğin, Belsky' nin (1984) modelinde de vurgulandığı üzere kişilik özellikleri ebeveynlik davranışlarının en önemli yordayıcılarından biridir. Bireyin nasıl biri olduğu, aynı zamanda nasıl bir ebeveyn olduğunu da belirlemektedir. Bu açıdan

bakıldığında, bireyin kişiliğinin duygularla bölümünün ebeveynlik davranışlarının duygularla ilgili bölümünü yordaması beklenen bir bulgudur. Buna ek olarak, annelerin nevrozizm düzeyi ile olumlu duygu paylaşımları arasında negatif ilişki olduğu bulunmuştur (Kochanska ve ark., 2004). Nevrotizm düzeyi yüksek olan anneler olumlu duygulara daha az odaklanıp olumlu duygu etkileşimlerine daha az girmektedirler. Hem mevcut çalışmada hem de ilgili alanyazında nevrozizm düzeyi ile ilgili elde edilen bulgular, nevrozizm düzeyinin negatif duygulanıma eğilimli olmayla ilişkili olduğunu gösteriyor olabilir. Bu anneler duygular konusunda dengeli olmakta zorlanıp çocuklarının duygularını yönetmekte de zorlanıyor olabilirler. Daha agresif, kaygılı ve alingan olan nevrozizm düzeyi yüksek olan anneler çocuklarına karşı hem destekleyici davranmakta zorlanıyor hem de destekleyici olmayan davranışlarını bastıramıyor olabilirler. Tüm bunlardan hareketle, kişiliğin bir yönü olan nevrozizm düzeyinin annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarını yordamada çok önemli bir güce sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Üçüncü olarak, annenin içinde büyüdüğü ortamın özellikleri kontrol edildikten sonra duygu düzenleme becerilerinden bastırma düzeyi destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarını pozitif yönde ve destekleyici olmayan ve didaktik duygu sosyalleştirme davranışlarını ise negatif yönde yordamıştır. Buna göre, duygularını daha fazla bastıran anneler çocuklarının olumlu ve olumsuz duygu ifadelerini daha fazla desteklemekte, daha az destekleyici olmayan davranış sergilemektedirler. Buna ek olarak, çocukları bir duygusunu ifade ettiğinde daha az öğretici davranmaktadırlar. Elde edilen bu yöndeki bulgu, annelerin duygularını bastırma düzeylerinin oldukça önemli bir bireysel değişken olduğunu, annelerin içinde büyüdüğü ortamın özellikleri kontrol edilse bile üç duygu sosyalleştirme davranışındaki farklılaşmayı da açıkladığını göstermektedir. Bastırma düzeyi, Batı kültüründe yapılan çalışmalarda duygu düzenleme becerilerinin olumsuz boyutu olarak nitelendirilmektedir (örn. Gross ve John, 2003). Duygularını ifade etmek yerine bastırmayı tercih etmek duyguları düzenleme konusunda bir zayıflık olarak değerlendirilmektedir. Ancak Salters-Pedneault ve arkadaşları (2010) bastırmanın seyrek ve esnek bir şekilde kullanılmasının psikolojik uyumla ilişkili olabileceğini öne sürmüştür. Nitekim, sosyal uyumun önemsendiği doğu kültürlerinde yürütülen çalışmalarda bu görüşü destekler şekilde yeniden değerlendirme ve bastırma düzeylerinin

pozitif ilişkili olduğu gözlenmiştir (örn. Matsumoto ve ark., 2008). Buna ek olarak, Kwon ve arkadaşlarının Güney Kore ve ABD’de yürüttükleri çalışmasında Kore örneğinde yeniden değerlendirme ve bastırma düzeylerinin pozitif ilişkili olduğu, ancak ABD örneğinde anlamlı ilişkili bulunmadığı gözlenmiştir. Duygu düzenleme becerilerinin iki boyutu olan bastırma ve yeniden değerlendirme düzeyleri ile kültürün ilişkisini gösteren bu çalışmaların bulguları, bize doğu kültürlerinde bu iki duygu düzenleme becerisinin de işlevsel olabileceğini göstermektedir. Birey o an içinde bulunduğu sosyal ortam uygunsa duygusunu ifade edip yeniden değerlendirmeyi kullanırken, ortamın uygun olmaması durumunda bastırmayı tercih etmektedir. Benzer şekilde, toplulukçu değerlerin görece daha yaygın kabul gördüğü ülkemizde yürütülen bir çalışmada kız ergenlerin bastırma düzeylerinin olumlu sosyal davranışlarını pozitif yönde yordadığı gösterilmiştir (Özgüle ve Sümer, 2017). Bahsedilen bulgular, annelerin duygularını bastırmasının olumsuz duygular hissedildiğinde daha sakin kalabilme, uygun zaman ve ortam olduğunda duygularını göstermeyi tercih etmelerine işaret ediyor olabileceğini göstermiştir. Buna göre duygularını bastırabilen anneler, çocukları olumsuz bir duygusunu ifade ettiğinde daha sakin kalıp kriz anını yönetmekte daha uzman davranıyor olabilir. Bunun bir sonucu olarak da çocuklarının duygularına destekleyici şekilde tepki veriyor ve destekleyici olmayan ve didaktik davranışları tercih etmiyor olabilir. Ancak duyguları bastırma düzeyi konusunda daha fazla araştırmaya ihtiyaç olduğunu, gelecek çalışmalarda ebeveynlerin hem yeniden değerlendirme hem de bastırma düzeyleri ile duygu özelinde sergiledikleri davranışların çalışılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

1.4.1.2. Annelerin Destekleyici ve Destekleyici Olmayan Sosyalleştirme Davranışlarını Yordayan Annenin İçinde Büyüdüğü Ortamın Özellikleri

Araştırma bulguları annelerin bireysel özellikleri kontrol edildikten sonra annelerin destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarını anneannelerin destekleyici duygu sosyalleştirme davranışları ve benzer şekilde annelerin destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarını anneannelerin destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışları pozitif yönde yordadığını göstermiştir. Elde edilen bu bulgular, annenin bireysel özelliklerine ek olarak kendi annelerinden maruz kaldıkları duygu sosyalleştirme

davranışlarının gücünü göstermektedir. Buna göre, annelerin bireysel özellikleri kontrol edildiğinde dahi, anneannelerden annelere duygu sosyalleştirme davranışlarında bir kuşaklararası aktarım söz konusudur. İlgili alanyazında incelenen diğer ebeveynlik davranışlarında olduğu gibi duygu sosyalleştirme davranışlarında da kuşaklar arası aktarımın olduğunun gösterilmesi oldukça önemlidir. Anneler kendileri okul öncesi dönemdeyken kendi anneleri onlara ağladıklarında, üzüldüklerinde, korktuklarında, öfkelenindiklerinde ya da mutlu olduklarında nasıl tepki veriyorsa kendileri de çocuklarına benzer şekilde tepki vermektedirler. Anneler, anneanneler destekleyici davranmışsa destekleyici, destekleyici olmayan şekilde davranmışsa destekleyici olmayan şekilde davranmaktadır. Çalışmanın bu yöndeki bulgusu, Sosyal Öğrenme Kuramı (Miller, 2017) ile açıklanabilmektedir. Sosyal Öğrenme Kuramı'na göre, bireyler aynı cinsten olan ebeveynleri ile kendilerini özdeşleştirerek birçok şeyi gözlem yoluyla ebeveynlerinden öğrenmektedirler (Miller, 2017). Bu çalışmada da annelerin kendileri çocukken anneannelerden bir çocuk duygularını gösterdiğinde ona nasıl davranılacağını öğrendiğini ve kendileri anne olduğunda da bilerek ya da bilmeyerek bu şekilde davrandığı gösterilmiştir. Örneğin, anne küçükken oyuncağı kırılıp ağladığında annesi ona “En sevdiğin oyuncaktı, değil mi? Haklısın bebeğim, gel bakalım yapıştırmayı deneyelim olacak mı?” diyerek duygu ifadesini destekleyici ve çözüm önerici şekilde davranmışsa bu çocuk büyüyüp anne olduğunda da kendi çocuğunun duygusuna alan açacak ve onu destekleyecektir. Çünkü annesinden bunu görmüştür ve öğrenmiştir. Diğer yandan, benzer durumda eğer annesi ona “Bunda üzülecek ne var bebeğim, yenisini alırız.” diyerek küçümseyici ve teslim olan şekilde davranmışsa o da kendi çocuğuna bu şekilde davranacaktır.

Mevcut çalışmada anneanne ve annelerin duygu sosyalleştirme davranışları arasındaki ilişkiler üç farklı analiz yöntemi ile test edilmiş ve benzer sonuçlar elde edilmiştir. İlk olarak, yürütülen Hiyerarşik Regresyon Analizi'nden elde edilen bulgulara göre, annelerin bireysel özellikleri kontrol edildikten sonra anneannelerin destekleyici ve destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarının annelerin destekleyici ve destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarını yordamaktadır. İkinci olarak, yürütülen korelasyon analizi sonuçları anneanne ve annelerin çözüm önerme, küçümseyici, cezalandırıcı ve teslim olma davranışları arasında pozitif ilişki

bulunmuştur. Duygu sosyalleştirme davranışları üç temel başlık halinde değerlendirildiğinde ise, anneanne ve annelerin hem destekleyici hem de destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışları arasında pozitif ilişki olduğu ortaya konulmuştur. Üçüncü olarak, hesaplanan Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon katsayıları anneanne ve annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarının 14 başlık altında bakıldığında yüksek düzeyde benzediğini, 3 temel başlık halinde bakıldığında ise orta düzeyde benzediğini göstermiştir. Yapılan üç farklı analizden elde edilen bulgular da duygu sosyalleştirme davranışlarının kuşaktan kuşağa aktarıldığına işaret etmektedir. Mevcut çalışmada elde edilen bu bulgular ilgili alanyazını destekler niteliktedir. Örneğin, anneanne ve annelerin katılımıyla yürütülen bir çalışmada hem şefkatli davranışların hem de kısıtlayıcı davranışların kuşaktan kuşağa aktarıldığı gösterilmiştir (Olsen ve ark., 1999). Benzer şekilde, yine anneanne ve annelerin katıldığı bir çalışmada hem ödül hem de fiziksel ceza tepkilerinin kuşaktan kuşağa aktarıldığı ortaya konulmuştur (Covell ve ark., 1995). Buna ek olarak, yürütülen diğer çalışmalarda ebeveynlerin ve çocuklarının hem koruma ve ilgiyle bakma gibi olumlu ebeveynlik davranışlarının (Abraham ve ark., 2021; Neppl ve ark., 2009) hem de katı ebeveynlik davranışlarının benzer olduğu gösterilmiştir (Bailey ve ark., 2009; Neppl ve ark., 2009). Bu çalışmalara benzer şekilde iki kuşaktan ebeveynler ve çocuklarının katılımıyla yürütülen bir çalışmada, annelerden hem kız hem de oğlan çocuklarına ilgi gibi pozitif ebeveynlik davranışlarının ve yüksek kontrol gibi negatif ebeveynlik davranışlarının aktarıldığı ortaya konulmuştur (Madden ve ark., 2015). Tüm bu çalışma bulguları ve mevcut çalışmanın bulguları bir araya getirilecek olursa, çocukların ebeveynleriyle olan etkileşimlerindeki bu erken deneyimleri onların kendi ebeveynlik deneyimlerine yansımaktadır. Öyle görülmektedir ki, çocuklar ebeveynlerinin davranışlarını gözlemlemekte ve bir ebeveynin nasıl olması gerektiğini ve çocuğuna nasıl davranacağını öğrenmektedir. Büyüyüp kendileri ebeveyn olduğunda da bu gözlem yoluyla öğrenmeleri ebeveynlik davranışlarına yansımaktadır. Mevcut çalışmanın konusu oluşturan duygu sosyalleştirme davranışları da, yukarıda örnek verilen genel ebeveynlik davranışlarından tam olarak ayrılmamakta, duygu özelinde sergilenen ebeveynlik davranışları olarak tanımlanmaktadır. Buradan yola çıkarak, ilgili alanyazındaki çalışmalara benzer şekilde duygu özelinde sergilenen ebeveynlik davranışlarının da genel ebeveynlik davranışlarında olduğu gibi anneden çocuğa aktarıldığını söylemek mümkündür. Ancak yürütülen bazı çalışmalar genel

ebeveynlik davranışlarının kuşaklararası aktarımını yordayan sosyal destek, mizaç (Abraham ve ark., 2021) ve cinsiyet (Chen ve Kaplan, 2004) gibi bazı düzenleyici değişkenler olabileceğini göstermiştir. Buradan hareketle, gelecek çalışmalarda duygu özelinde sergilenen ebeveynlik davranışlarının aktarımını hangi değişkenlerin güçlendirip ya da zayıflattığını belirleyen düzenleyici değişkenlerin çalışılması uygun olacaktır.

Çalışmanın bir diğer önemli bulgusu, elde edilen tüm bu bulguların annenin eğitimi ve çalışma durumu ve anneannenin eğitimi kontrol edildiği halde kuşaklararası aktarımı işaret etmesidir. Bu bulgu bize, eğitimden bağımsız olarak duygu sosyalleştirme davranışlarının kuşaktan kuşağa aktarıldığını göstermektedir. Diğer bir deyişle, anneler yüksek eğitim almış olsalar da kendi anneleri onlara destekleyici olmayan şekilde davranmışsa onlar da kendi çocuklarının duygularını desteklememekte belki de destekleyememektedir. Bu noktada duygu sosyalleştirme davranışlarını yordama açısından annelerin gelişimsel tarihinin bireysel özellikleri olan eğitim düzeyinden daha güçlü olduğu söylenebilir. Anne yüksek eğitim olsa bile annesinden gördüğü duygu sosyalleştirme davranışlarının etkisinin önüne geçememektedir. Diğer yandan, burada vurgulanmak istenen annelerin eğitim düzeyinin önemli olmadığı değildir. Aksine, bulgular bölümünde değinildiği üzere araştırma kapsamında incelenen değişkenler ile annelerin eğitim düzeyi ve çalışma durumu ve anneannelerin eğitim düzeyi arasında ilişkilerin güçlü olmasından dolayı temel analizlere geçilmeden önce bu üç değişken kontrol edilmiştir. Burada asıl söylenmek istenen, eğitim düzeyi ne olursa olsun çocukken maruz kalınan duygu sosyalleştirme davranışlarının şu an sergilenen duygu sosyalleştirme davranışlarına yansıma eğiliminin olmasıdır.

Peki elde edilen bulgular bir arada değerlendirildiğinde hangi noktalar dikkat çekmektedir? İlk olarak, annelerin destekleyici olmayan davranışlarındaki değişimin %16'sını annenin bireysel özelliklerinin, %15'ini ise anneannelerin destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarının açıkladığı ortaya konulmuştur. Destekleyici olmayan davranışları açıklayan 3 bireysel faktör (annelerin göz ardı edici üst duygu felsefesi, bastırma düzeyi ve nevrozizm düzeyi) toplamda %16 güce sahipken, anneannelerin destekleyici olmayan davranışları tek başına %15 güce sahiptir. Bu oran

bize tek tek bireysel faktörler yerine annelerin çocukken maruz kaldığı duygu sosyalleştirme davranışlarının yordama gücünün en az onlar kadar önemli olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle, annelerin şu anda nasıl biri oldukları yerine çocukluklarında yaptıkları gözlemlerin ve maruz kaldıkları davranışların tek başına daha önemli olduğu söylenebilir. Aslında ele alınan bireysel özellikler, içerik olarak duygu sosyalleştirme davranışlarına çok uzak olmayan faktörlerdir. Örneğin, üst duygu felsefesi, duygu sosyalleştirmenin bilişsel yanısıdır ya da nevrozizm düzeyi kişiliğin duygularla ilgili yönüdür. Ancak böyle olmasına rağmen anne kendi annesinden hangi davranışı gördüyse onu uygulama konusunda daha fazla eğilime sahiptir. Bu bulgu bize, duygu sosyalleştirme davranışlarında kuşaklararası aktarımın çok güçlü olduğunu ve altının çizilmesi gerektiğini göstermektedir. İkinci olarak, annelerin destekleyici olmayan davranışlarını anneannelerin destekleyici olmayan davranışları %16 açıklarken, destekleyici davranışlarında bu oranın %9 olduğu görülmektedir. Buna göre, anneannelerden annelere destekleyici davranışlara kıyasla destekleyici olmayan davranışların aktarımının daha güçlü olduğu söylenebilir. Çocukluğunda destekleyici olmayan davranışlara maruz kalmanın destekleyici davranışlara maruz kalmaktan daha önemli olduğu söylenebilir. Anneler çocukluklarında kendi annelerinden maruz kaldıkları olumsuz davranışları daha çok içselleştiriyor ve büyüyüp kendileri anne olduklarında bu davranışların onlarda oluşturduğu eğilim ortaya çıkıyor olabilir. Üçüncü olarak, destekleyici ve destekleyici olmayan davranışlarda kuşaklararası aktarım varken, didaktik davranışlarda böyle bir aktarım gözlenmemiştir. İlgili alanyazında duygu sosyalleştirme davranışlarına ilişkin kuşaklararası çalışma olmaması bu bulgulara ilişkin farklılığı yorumlamayı güçleştirmektedir. Ancak bu örüntünün yıllar içinde yaşanan kültürel değişimle açıklanabileceği düşünülmektedir. Anneanneler kendi çocuklarını büyütürken içinde buldukları çevrenin sosyal normlarının çok daha belirgin olduğu ve anneannelerin komşuları, akrabaları ya da arkadaşları ile benzer sosyalleştirme hedeflerine sahip olduğu düşünülmektedir. Ancak günümüzde annelerin çocuklarını yetiştirdiği çevrede normların da normlara uymamanın yaptırımlarının da eskisi kadar net olmadığı düşünülmektedir. Bu kültürel değişimin didaktik davranışların kuşaklararası aktarımını engelliyor olabileceği düşünülmektedir. Tekrar altını çizmek gerekirse, ilgili alanyazında bu konuda yürütülmüş bir çalışmaya rastlanmamış olması değerlendirmeyi zorlaştırdığından, aktarımı daha iyi anlayabilmek için gelecek çalışmalarda farklı özelliğe

sahip ve daha geniş örneklerde duygu sosyalleştirme davranışlarının kuşaklararası aktarımının çalışılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Son olarak, annenin bireysel özelliklerinin annelerin didaktik duygu sosyalleştirme davranışlarındaki değişimin %4'ünü açıkladığı ve içinde büyüdüğü ortamın özelliklerince didaktik duygu sosyalleştirme davranışlarına yansımadağı gösterilmiştir. Didaktik duygu sosyalleştirme davranışları kapsamında açıklanan varyans yüzdesinin, destekleyici (sırasıyla %20 ve %9) ve destekleyici olmayan (sırasıyla %16 ve %15) davranışlarına kıyasla çok daha düşük olduğu dikkat çekmektedir. Bu bulgular, çalışmada incelenen değişkenlerin annelerin didaktik duygu sosyalleştirme davranışlarını açıklamada yetersiz kaldığını göstermektedir. Bu çalışmada incelenen didaktik duygu sosyalleştirme davranışları, sosyal normları anlatma ve nedensel açıklamalar yapmayı içermektedir. Özellikle sosyal normları anlatma davranışlarını kültürle ilişkili değişkenlerin daha iyi açıklayabileceği düşünülmektedir. Mevcut çalışmada sadece anneannelerden benlik kurgusu ölçümü alınmış, annelerden kültürel değerler ya da benlik kurguları gibi kültür özelinde değerlendirilebilecek bir ölçüm alınmamıştır. İlerleyen çalışmalarda didaktik duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayan faktörlerin daha iyi belirlenebilmesi için kültür özelinde incelenebilecek değerler ya da sosyalleştirme hedefleri gibi değişkenlerin dahil edilmesi uygun olabileceği düşünülmektedir.

4.2. ÇALIŞMA 1 ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI VE GELECEK ÇALIŞMALAR İÇİN ÖNERİLER

Mevcut çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. İlk olarak çalışmada 76 anneanne- anne çifti ile çalışılmıştır. Örneklemin doğası açısından değerlendirildiğinde iki kuşaktan 76 kişiye ulaşmak önemlidir. Ancak yine kısıtlı örneklem büyüklüğü ileri düzey istatistiksel analiz yapmayı engellemektedir. İlerleyen çalışmalarda bulguların genellenebilirliği açısından da daha yüksek sayıda bir örneklem grubuyla çalışılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Çalışmada anneannelerden alınan bilgiler, geriye dönük olarak alınmıştır. Bu durum alınan bilgilerin yanlış ya da eksik hatırlanmasına açık olmasına sebep olabilmektedir. Bunu kontrol etmek amacıyla mevcut çalışmada anneannelerin uzun süreli bellek

performansları ölçülerek kontrol edilmiştir. Ancak yine de bulgular değerlendirilirken anneannelerden alınan bilgilerin geriye dönük olarak elde edildiği göz önünde bulundurulmalıdır.

Çalışmaya katılan annelerin daha çok yüksek eğitilmiş olduğu görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında örneklem yapısının Türkiye genelini yansıtmadığı söylenebilir. İlerleyen çalışmalarda düşük, orta ve yüksek eğitilmiş gruplardan benzer sayıda anneanne-anne çiftlerinin katılımıyla daha heterojen bir örneklem grubuyla çalışılması, elde edilecek bulguların genellenebilirliğini artıracaktır.

Bahsedilen sınırlılıklarına rağmen, mevcut çalışmanın güçlü yönleri de bulunmaktadır. Öncelikle anneanne ve annelerin katılımıyla yürütülmüş kuşaklararası bir çalışma olması açısından alanyazına çok önemli katkı sağlanmıştır. İlgili ulusal ve uluslararası alanyazında duygu sosyalleştirme davranışlarının kuşaktan kuşağa aktarımını gösteren bir çalışmaya rastlanmamıştır. Buna ek olarak, ulusal alanyazın tarandığında ebeveynlik davranışlarının kuşaklararası incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu açıdan bakıldığında genellikle birincil bakım veren annelerin kuşaktan kuşağa hangi davranışlarının aktarıldığının ve bu aktarıma etki eden faktörlerin neler olduğunun ortaya konulması mevcut çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

Çalışmanın bir diğer güçlü yönü, incelenen temel değişken olan duygu sosyalleştirme davranışlarının yarı yapılandırılmış görüşme yöntemiyle ölçülmüş olmasıdır. Duygu sosyalleştirme davranışları ilgili alanyazında yürütülen çalışmaların çoğunda ölçek yöntemi kullanılarak ölçülmektedir. Buna karşın, yarı yapılandırılmış görüşme yönteminin annelerin günlük yaşamlarında sergiledikleri duygu sosyalleştirme davranışlarını yansıtmakta daha iyi bir yol olacağı düşünülmektedir. Buna ek olarak, anneanne ve annelere duygu sosyalleştirme davranışları sorulurken 8 resim kartı gösterilmiştir. Böylece anneanne ve anneler sorulan duyguyu ve davranışı görselleştirmekte zorlanmamıştır. Resim kartı kullanımının getirdiği bir diğer avantaj da katılımcıların tümünün her sorulan soru için aynı olayı düşünerek cevap vermesidir. Buradan yola çıkarak resimli kart kullanımının standardizasyonu artırdığı söylenebilir.

Son olarak, çalışmada anneanne ve annelerin hem olumlu hem de olumsuz duygulara ilişkin duygu sosyalleştirme davranışları incelenmiştir. İlgili alanyazında yürütülen çalışmaların çoğunda yalnızca olumsuz duyguların sosyalleştirilmesi çalışılmıştır. Ancak duygu sosyalleştirme kavramı hem olumlu hem olumsuz duyguların sosyalleştirmesini içermektedir ve olumsuz duygulara verilen tepkiler gibi olumlu duygulara verilen tepkilerin çalışılması da oldukça önemlidir. Bu açıdan bakıldığında mevcut çalışmada hem olumlu hem de olumsuz duyguları içeren duygu sosyalleştirme davranışlarının çalışılmış olması çalışmanın önemli güçlü yönlerinden birini yansıtmaktadır.

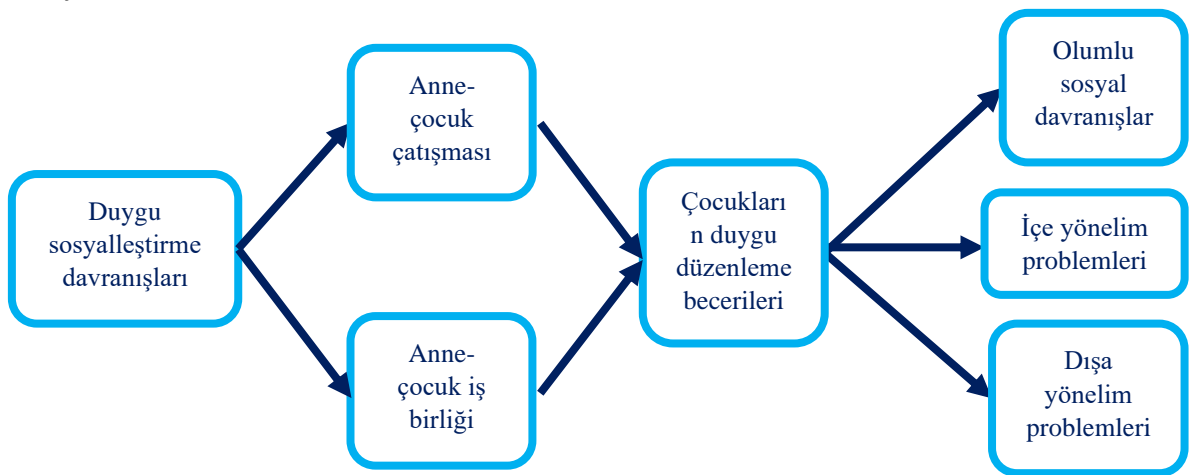
BÖLÜM 2: ÇALIŞMA 2 ANNENİN DUYGU SOSYALLEŞTİRME DAVRANIŞLARI İLE GELİŞİMSEL ÇOCUK SONUÇLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ: ARACI VE DÜZENLEYİCİ FAKTÖRLER

2.1. GİRİŞ

Ebeveyn davranışları ile çocuğa ait gelişimsel sonuçlar arasındaki ilişkiler uzun yıllardır çalışmalara konu olmaktadır. Duygu özelinde sergilenen ebeveyn davranışlarını inceleyen çalışmalar ise son 20 yılda artış kazanmıştır (örn. Corapci ve ark., 2012; Spinrad ve ark., 2007; Valiente ve ark., 2004; Wong ve ark., 2009). Elde edilen bulgular, duygu sosyalleştirme davranışlarının çocukla ilişkili birçok faktör açısından önemli olduğunu göstermektedir (Corapci ve ark., 2012; Garner ve ark., 2008; Güven ve Erden, 2013; Ramsden ve Hubbard; 2002). Yürütülen çok sayıdaki çalışma, ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışlarının çocuklarının duygu düzenleme becerileri, sosyal yetkinlik düzeyleri ya da problem davranışları gibi davranışsal ve amigdala aktivite düzeyi gibi bilişsel belirteçlere kadar birçok faktörü yordadığını göstermiştir (örn. Chen ve ark., 2020; Corapci ve ark., 2012; Denham ve ark., 2007). İlgili alanyazında yürütülen çalışmalardan yola çıkarak mevcut çalışmada, gelişimsel çocuk sonuçları açısından önemli bir yordayıcı olduğu görülen annelerin duygu sosyalleştirme davranışları çalışılacaktır. Diğer çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada, annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarının doğrudan gelişimsel çocuk sonuçları ile ilişkisine odaklanmak yerine, bahsedilen değişkenler arasındaki ilişkide anne-çocuk ilişkisi ve çocukların duygu düzenleme becerilerinin rolüne odaklanılacaktır. Böylece, çocuğun yaşamındaki en önemli yakın ilişkinin bahsedilen değişkenler arasındaki ilişkideki rolü değerlendirilmiş olacaktır. Bunun yanı sıra, ilgili alanyazında annelerin duygu sosyalleştirme davranışları genellikle destekleyici, destekleyici olmayan ve didaktik olmak üzere üç temel başlık halinde çalışılmaktadır. Mevcut çalışmada ise bu başlıkların altındaki problem odaklı (çözüm önerme, müdahale etme), duygu odaklı (rahatlatma, güven verme, dikkatini dağıtma) ve duygu ifadesini destekleyici davranışlar; aynalama ve yükseltme; küçümseyici, cezalandırıcı ve teslim olma davranışları ve sıkıntı tepkileri; çocuğun durumu anlamasını sağlamak için nedensel açıklamalar yapma ve çocuğa sosyal normları, beklentileri ve ahlaki değerleri öğretme davranışları olmak üzere 14 başlık

altında değerlendirilecektir. Böylelikle duygu sosyalleştirme davranışları daha ayrıntılı incelenmiş ve her birinin hem anne-çocuk ilişkisine hem de gelişimsel çocuk sonuçlarına nasıl yansıdığı değerlendirilmiş olacaktır. Buradan hareketle, mevcut çalışmanın temel amacı, okul öncesi dönemde annelerin duygu sosyalleştirme davranışları ile çocuk sonuçları arasındaki ilişkide anne-çocuk ilişkisinin ve çocukların duygu düzenleme becerilerinin rolünü incelemektir (Şekil 5).

Şekil 5. Duygu Sosyalleştirme Davranışları ile Gelişimsel Çocuk Sonuçları Arasındaki İlişkiler

Duygu sosyalleştirme davranışlarını diğer ebeveyn davranışlarında olduğu gibi bağlamdan bağımsız olarak değerlendirmemek gerekmektedir. Eisenberg ve arkadaşlarının (1998) önceki bölümlerde de bahsedilen kapsamlı duygu sosyalleştirme modelini öne sürdükleri çalışmalarında bağlamın etkisine vurgu yapılmıştır. Araştırmacılara göre, bazı duygu sosyalleştirme davranışları diğerlerine göre çocukların duygusal ve sosyal yetkinliklerini güçlendirmeye eğilimlidir. Ancak bir duygu sosyalleştirme davranışının arzu edilen sonucu destekleme derecesi, istenen sonucun tanımına ve sosyal hedeflere ulaşmak için gerçekte o ortamda hangi davranışın işlevsel olduğuna bağlıdır. Burada vurgulanmak istenen nokta, duygusal ve sosyal yetkinliği nasıl tanımladığımızdır. Diğer bir deyişle, eğer bu iki kavramın anlamı kültürden kültüre değişiyorsa o zaman hangi duygu sosyalleştirme davranışlarını destekleyici hangilerini destekleyici olmayan olarak değerlendirdiğimiz de kültürden kültüre değişebilmektedir. Bunun yanı sıra yaygın kullanılan duygu sosyalleştirme davranışları da kültürden kültüre

değişebilmektedir ve buradan yola çıkarak bağlamın etkisini göz ardı etmemek gerekmektedir. Örneğin, duyguları sergileme kurallarında kültürlerarası farklılığa baktığımızda, toplulukçu değerleri benimseyen gruplarda kişilerarası ilişkilere duyarlılığın yüksek olmasından dolayı diğer odaklı duyguların ifadelerinin daha çok teşvik edildiği bilinmektedir (Friedlmeier ve ark., 2015). Buradan hareketle, toplulukçu değerlerin daha yaygın olduğu kültürümüzde hangi duygu sosyalleştirme davranışlarının gelişimsel çocuk sonuçları açısından işlevsel olacağını anlamak açısından annelerin çocuklarının duygularına verdiklerin tepkilerin incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Örneğin, Türkiye’de yürütülen bir çalışmada, annelerin problem odaklı tepkileri ve cezalandırıcı tepkileri arttıkça okul öncesi dönemdeki çocuklarının duygu düzenleme becerilerinin arttığı gözlenmiştir (Uyar ve ark., 2018). Cezalandırıcı tepkilerin çocukların duygu düzenleme becerilerini artırması beklendiği bir bulgu değildir, ancak araştırmacılar bu bulgunun kültür özelinde yorumlanabileceğini belirtmişlerdir. Araştırmacılara göre Türk kültüründe hem bireyci hem de toplulukçu değerler bir arada benimsenmesine rağmen toplulukçu değerler daha ön plandadır; toplulukçu değerlerin daha fazla benimsenmesi sosyal uyumun önemsenmesini beraberinde getirmektedir. Araştırmacılar bu durumun çocukların duygularını bastırmasına ve olumsuz duygularını ifade etmekte zorlanmalarına sebep olduğunu belirtmiştir. Böylece bu çocuklar annelerinin beklediği şekilde üzüldüklerinde daha az ağlamakta, öfkelerini ve korkusunu daha az göstermektedirler. Bu çocukların anneleri de çocuklarının duygu düzenleme becerileri sorulduğunda, sıklıkla ağlamadığını, öfkelenmediğini, korkmadığını rapor ederek aslında daha yüksek duygu düzenleme becerileri rapor etmiş olmaktadır.

İlgili alanyazında yürütülen çalışmalarda elde edilen bulgulardan hareketle, annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarının çocukların duygusal ve sosyal yetkinlikleri için güçlü bir yordayıcı olduğu görülmektedir. Bu sebeple, annelerin davranışları ile çocuk sonuçları arasındaki ilişkide rol oynayan faktörlerin belirlenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu amaçla mevcut çalışmada, bahsedilen değişkenler arasındaki ilişkide anne çocuk ilişkisinin ve çocukların duygu düzenleme becerilerinin aracı rolü ve annenin eğitim düzeyinin bu ilişkileri belirlemedeki rolü incelenecektir. Aşağıda aracı faktörler olan anne-çocuk çatışması ve iş birliği ve çocukların duygu düzenleme becerileri, ilişkileri belirlemedeki rolü incelenecek olan annenin eğitim düzeyi ve sonuç

değişkenleri olan çocukların olumlu sosyal ve problem davranışlarından bahsedilecek ve son olarak çalışmanın amacı özetlenecektir.

2.1.1. Çocuğun Olumlu Sosyal ve Problem Davranışları

Olumlu sosyal davranışlar, diğer kişilerin ya da grupların yararı için baskı altında kalmadan gönüllü olarak ve karşılık talebi olmadan sergilenen davranışlar şeklinde tanımlanabilir (Eisenberg ve ark., 2006; Yağmurlu ve ark., 2005). Problem davranışlar ise genellikle içe yönelim (depresyon veya anksiyete gibi bireyin kendi işleyişi açısından öncelikle içe yönelik zorluklara neden olma) ve dışa yönelim (davranış sorunları veya saldırganlık gibi öncelikle dışa yönelik zorluklara neden olma) problemleri olarak kavramsallaştırılmaktadır (Loeber ve Burke, 2011). Okul öncesi dönem, bebeklik ile okul yılları arasındaki geçişi kapsayan, çocukların ev içi ve ev dışı bağlamlarında nasıl davranılması gerektiğini öğrendiği yıllardır (Espy, 2004). İlgili alanyazında yürütülen çalışmalarda okul öncesi dönemde başlayan problem davranışların yaşamın sonraki dönemlerinde süreklilik gösterebileceği (Campbell, 1995); benzer şekilde, çocukların sosyal etkileşimlerindeki olumlu davranışlarının erken çocukluk boyunca bir süreklilik gösterdiği ve çocuğun uyumu açısından kritik öneme sahip olduğu belirtilmiştir (Ladd ve Price, 1987). Bu sebeple, okul öncesi dönemdeki olumlu sosyal ve problem davranışların yordayıcılarının belirlenmesi oldukça önemlidir.

2.1.2. Anne-Çocuk Çatışması ve İş Birliği

Mevcut çalışmada anne-çocuk çatışması, küçük ya da büyük anlaşmazlıklar ve tartışma, çekişme ya da olumsuz duygulanım şeklinde kavramsallaştırılmıştır (Deater-Deckard, 2000; Deater-Deckard ve ark., 1997). Diğer yandan iş birliği, bu çalışmada göreve nasıl devam edileceği ve görevin nasıl tamamlanacağıyla ilgili açık bir anlaşma ve bunun üzerine konuşma şeklinde değerlendirilmiştir (Deater-Deckard, 2000; Deater-Deckard ve ark., 1997). Mevcut çalışmada incelenen anne-çocuk çatışması ve iş birliği birbirinin zıddı kavramlar olarak değerlendirilmemelidir; anne ile çocuğun çatışmaması iş birliği yaptıkları ya da iş birliği yapmamaları çatıştıkları anlamına gelmemektedir. Ancak anne-

çocuk arasındaki ilişkinin iki boyutu olması dolayısıyla aynı başlık altında değerlendirilmiştir.

İlgili alanyazın incelendiğinde, anne-çocuk ilişkisinin çocukların duygu düzenleme becerileri ve içe yönelim ve dışa yönelim problemleri gibi önemli gelişimsel çocuk sonuçları açısından güçlü bir yordayıcı olduğu görülmektedir. Örneğin, Gorman-Smith ve arkadaşları (2000) ebeveyn-çocuk arasındaki çatışmanın gençlerin problem davranışlarını sürdüren ve artıran bir mekanizma olduğunu belirtmiştir. Ebeveyn ile çocuk arasındaki çatışma, problem davranışların yanında içselleştirme problemleri için de bir risk faktörü oluşturmaktadır. Örneğin, Kafkasyalı anne-çocuk çiftleri ile yapılan bir çalışmada, anne-çocuk arasındaki çatışmanın okul çağı çocuklarında içselleştirme problemlerini yordadığı gösterilmiştir (El-Sheik ve Elmore-Stratton, 2004). Benzer şekilde, okul öncesi dönemden erken ergenlik dönemine kadar anne-baba ve çocukların incelendiği boylamsal bir çalışmada, ebeveyn-çocuk ilişkisinin niteliğinin azalmasının çocukların içselleştirme problemleri için bir risk oluşturduğu gözlenmiştir (Brock ve Kochanska, 2015). Bahsedilen iki çalışmanın bulgularına göre, çocuklar muhtemel birincil bakım verenleri olan anneleri ile ilişkilerinde yaşadıkları çatışma ile baş edemeyip duygularını düzenlemede zorluk yaşıyor ve bu sebeple daha içe dönük, tedirgin ve kaygılı olabilirler. Bu yorumu destekler şekilde, ülkemizde yürütülen bir çalışmada, anne-çocuk arasındaki olumlu ilişki ile çocukların duygu düzenleme becerileri arasında pozitif ilişki olduğu gösterilmiştir (Arslan Özkılıç, 2021). Anne-çocuk ilişkisi ile sonuç davranışları arasındaki ilişkide duygu düzenleme becerilerinin dolaylı rolünü örnekleyen bir çalışma olmamakla birlikte, çalışma bulguları bir araya getirildiğinde böyle bir örüntü olabileceği düşünülmektedir. Bir çocuğun birincil bakım vereni de olan annesiyle olan ilişkisi yaşamındaki en önemli ilişkidir. Bu ilişkisinde yaşadığı olumlu ya da olumsuz etkileşimler onun duygularını düzenleme becerilerine yansıtılarak sonuç davranışlarını yorduyor olabilir. Diğer yandan, Eisenberg ve arkadaşları (1998), duygu sosyalleştirme sürecini oldukça kapsamlı bir model öne sürerek tartıştıkları çalışmalarında, ebeveynlerin çocukların duygularına verdiği tepkilerin etkilediği bileşenlerden birinin de çocukla olan ilişkinin niteliği olduğunu belirtmişlerdir. Ebeveyn-çocuk ilişki niteliğinin de sosyal yetkinlik gibi gelişimsel çocuk sonuçlarını yordadığını öne sürmüşlerdir. Mevcut çalışmada da annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarının anne-çocuk ilişkisi için

önemli bir belirleyici olacağı ve bunun üzerinden gelişimsel çocuk sonuçları ile ilişkili olacağı düşünülmektedir. Annenin destekleyici davranışlarının çocuğuyla arasındaki iş birliğini güçlendirmesi, diğer yandan destekleyici olmayan davranışlarının çocuğuyla arasındaki çatışmayı artırması beklenmektedir.

Bahsedilen çalışmaların bulguları bir araya getirilecek olursa, annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarının çocukların duygu ifadelerine verdikleri tepkiler olması dolayısıyla önemli etkileşimleri içerdiği söylenebilir. Bahsettiğimiz davranışların duygu özelinde sergilenen davranışlar olması onu diğer davranışlardan ayırmakta, bazen bir kriz anını yönetmeyi, bazen de çocuğun yaşadığı mutluluktan alacağı faydayı artırmayı içermektedir. Bu sebeple, bu önemli etkileşimler anne ile çocuk arasındaki ilişkiye yansiyabilir. Bu yolla, çocuğun hayatındaki en önemli aktör olan annesiyle olan ilişkilerinin çocuk sonuçları açısından çok güçlü bir yordayıcı olduğu söylenebilir. Buradan hareketle, bu çalışmada annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarının anne-çocuk çatışması ve iş birliğini yordayarak çocukların duygu düzenleme becerileri yoluyla çocukların olumlu sosyal ve problem davranışlarını yordayacağı düşünülmektedir.

2.1.3. Çocuğun Duygu Düzenleme Becerileri

Duygu düzenleme, ilk olarak bir duygu uyarılması sonrasında duygunun istenen yöne yönlendirilebilmesi, yoğunluğunun azaltılabilmesi ve değiştirilebilmesi şeklinde tanımlanmıştır (Cicchetti ve ark., 1991). Son yıllarda yürütülen çalışmalarda ise, duygu düzenleme çoğunlukla bireyin kendisinin ve başkalarının duygularını anlayabilmesi, devam eden sosyal ve kültürel beklentilere uygun şekilde cevap verebilmesi (Camras ve ark., 2014; Friedlmeier ve ark., 2011) ve ihtiyaç halinde tepkileri geciktirebilmesi olarak kavramsallaştırılmıştır (Cole ve ark., 1994; Diaz ve Eisenberg, 2015).

Mevcut çalışmada annelerin duygu sosyalleştirme davranışları ile çocukların sonuç davranışları arasındaki ilişkide anne-çocuk ilişkisi ve onun üzerinden çocukların duygu düzenleme becerilerinin dolaylı rol oynaması beklenmektedir. Nitekim Rostad ve Whitaker (2016), ebeveynlerin davranışlarının çocuklarıyla olan ilişkilerini etkilediğini ve bu ilişkinin de çocukların sosyoduygusal gelişimine yansıdığını belirtmişlerdir. İlgili

alanyazında annelerin duygu özelinde sergiledikleri davranışların çocukların duygusal yetkinlikleri ile ilişkili olduğunu, çocukların duygusal becerilerinin de olumlu sosyal ve problem davranışları ile ilişkili olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur (örn. Eisenberg ve Fabes, 1994; Fredrickson, 1998). Örneğin, annelerin çocuklarının olumsuz duygularına verdikleri destekleyici tepkilerin çocukların duygu düzenleme becerileri yoluyla çocuklarda problem davranışları ile ilişkili olduğu gözlenmiştir (Duncombe ve ark., 2012). Benzer şekilde, Eisenberg ve arkadaşlarının (2001) çalışmasında, annelerin duygu ifadelerinin çocukların duygu düzenleme becerileri yoluyla davranış problemlerini yordadığı gösterilmiştir. Görüldüğü gibi, ilgili alanyazındaki çalışmalar annelerin duygu özelinde sergiledikleri davranışlar ile çocukların problem davranışları arasındaki ilişkide çocukların duygu düzenleme becerilerinin dolaylı rol oynadığını göstermiştir. Buna göre, annelerin çocuklarının duygularına verdikleri tepkiler yoluyla çocuklar kendilerini daha iyi düzenlerken aynı zamanda bunun bir sonucu olarak da davranış problemlerini daha az sergilemektedirler. Problem davranışlara benzer şekilde, annelerin duygu özelinde sergilediği davranışlar ve duygu düzenleme becerileri ile olumlu sosyal davranışlar ile arasındaki ilişkiler ilgili alanyazındaki bazı çalışmalar ile ortaya konulmuştur. Örneğin, annelerin çocuklarının duygu ifadesini destekleyici şekilde davranmasının çocukların empati becerisini geliştirerek olumlu sosyal davranışlarını artırdığı gösterilmiştir (Taylor ve ark., 2013). Buna ek olarak, duygusal açıdan yetkin çocuklar kendi duygularını ve diğerlerinin duygularını daha iyi anlayabilir ve öfke, korku gibi olumsuz duyguları ile başa çıkma konusunda daha beceriklidirler (Havighurst ve ark., 2013). Çocukların duygularını düzenleme, kendisinin ve başkalarının duygularını anlama ve bu duyguların belli davranışlara yol açacağını bilme konularındaki becerilerinin davranışlarına yansıdığı söylenebilir. Kendi duygularını tanımlayamayan ya da bu duyguyu hissettiğinde bununla nasıl başa çıkacağını bilmeyen çocukların problem davranışlara eğilimi daha fazla olabilir. Diğer yandan, duygu düzenleme becerileri güçlü olan çocuklar öfkelendiklerinde, korktuklarında ya da üzüldüklerinde hem nasıl ifade edecekleri hem de nasıl sakinleşecekleri konusunda daha uzman olduklarından problem davranışları daha az sergilerken olumlu sosyal davranışları daha fazla sergilerler diyebiliriz.

Diğer yandan anne-çocuk ilişkisi ile çocukların duygu düzenleme becerileri arasındaki ilişkileri inceleyen kısıtlı sayıda çalışma bulunmaktadır (örn. Arslan Özkılıç, 2021). Buna

ek olarak ilgili alanyazında, duygu sosyalleştirme davranışlarının, anne-çocuk ilişkisi yoluyla çocuk sonuçları arasındaki ilişkileri ortaya koyan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak mevcut çalışmanın öne sürdüğü modelde, annelerin duygu sosyalleştirme davranışları ile çocukların duygu düzenleme becerileri arasındaki ilişkide anne-çocuk ilişkisinin dolaylı rol oynaması beklenmektedir. Bu çalışmanın incelediği yaşam dönemi olan okul öncesi dönem özelinde değerlendirildiğinde çocuk yaşamındaki en önemli ilişkide yaşadığı güçlerle baş edemiyor ve bu sebeple duygularını düzenleyemiyor ve davranış problemleri gösteriyor olabilir. Bunun yanı sıra, ebeveyn-çocuk ilişki niteliğinin düşük olması bize ebeveynlerin zayıf rehberliğini gösteriyor da olabilir ve bu sebeple çocuklar duygularını nasıl düzenleyeceklerini ve bunun sonucu olarak da nasıl davranmaları gerektiğini öğrenemiyor olabilirler. Yukarıda da bahsedildiği gibi, annenin çocuğun duygularına verdikleri tepkilerin duygusal açıdan yoğun bir etkileşim örneği olması sebebiyle, anne-çocuk ilişkisine yansıdığı düşünülmektedir. Annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarının anne-çocuk ilişkisini farklılaştırması ve bu yolla çocukların duygu düzenleme becerilerini yordaması, bunun da çocukların sonuç davranışlarına yansımaları beklenmektedir.

1.1. ÇALIŞMA 2 ARAŞTIRMANIN AMACI VE HİPOTEZLERİ

Çalışmada annelerin duygu sosyalleştirme davranışları ile gelişimsel çocuk sonuçları arasındaki ilişkide rol oynayan faktörlerin okul öncesi dönemde incelenmesi ile duygu sosyalleştirme sürecinin derinlemesine irdelenmesi mümkün olacaktır. Duygu sosyalleştirme, her gelişim döneminde çocukların olumlu gelişimi açısından önemli bir rol oynamaktadır. Ancak özellikle çocukların duyguların nedenlerini ve sonuçlarını öğrenmeye (Denham ve ark., 2007), hem kendi duygularını anlamaya hem de başkalarının duyguları olabileceğini ve bu duyguların belli davranışlara yol açabileceğini anlamaya başladıkları (Cole ve ark., 2009) okul öncesi dönemde duygu sosyalleştirme daha kritik bir rol oynamaktadır. Bunlara ek olarak, devam eden sosyalleştirme sürecinde içinde buldukları kültürdeki duyguları sergileme kurallarını öğrenmeye başlarlar (Garrett-Peters ve Fox, 2007). Duygusal gelişimdeki bu ilerlemeler, ebeveynlerin bu süreçteki rolünün incelenmesini özellikle önemli kılmaktadır. Buradan yola çıkarak,

mevcut çalışmanın duygusal gelişim çalışmaları açısından önem taşıdığı düşünülmektedir.

Çalışmanın amacı, annelerin duygu sosyalleştirme davranışları ile çocukların olumlu sosyal davranışları ve problem davranışları arasındaki ilişkide anne-çocuk ilişkisinin ve çocukların duygu düzenleme becerilerinin rolünün incelenmesidir. Bu amaçla, aşağıda belirtilen hipotezler test edilecektir:

Hipotez 2.1. Annelerin destekleyici duygu sosyalleştirme davranışları (aynalama, yükseltme, rahatlatma, güven verme, dikkatini dağıtma, çözüm önerme, müdahale etme, duygu ifadesini destekleme), anne-çocuk iş birliğini pozitif yönde, anne-çocuk çatışmasını negatif yönde yordayacaktır.

Hipotez 2.2. Annelerin destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışları (küçümseyici davranışlar, cezalandırıcı davranışlar, sıkıntı tepkileri, teslim olma), anne-çocuk iş birliğini negatif yönde, anne-çocuk çatışmasını pozitif yönde yordayacaktır.

Hipotez 2.3. Annelerin didaktik (nedensellik açıklama, sosyal normları öğretme) duygu sosyalleştirme davranışları, anne-çocuk iş birliği ve çatışmasını farklılaştıracaktır.

Hipotez 2.4. Anne-çocuk iş birliği duygu düzenleme becerilerini pozitif yönde yordayacaktır.

Hipotez 2.5. Anne-çocuk çatışması duygu düzenleme becerilerini negatif yönde yordayacaktır.

Hipotez 2.6. Çocukların duygu düzenleme becerileri olumlu sosyal davranışlarını pozitif yönde, problem davranışlarını negatif yönde yordayacaktır.

Hipotez 2.7. Çalışma kapsamında incelenen ilişkiler annenin eğitimine göre farklılaşacaktır.

2.2. YÖNTEM

2.2.1. Örneklem

Çalışma kapsamında kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak 172 anne-çocuk çiftinden veri toplanmıştır. Çocukların herhangi bir özel eğitim desteği almaması, araştırmaya dahil edilme ölçütü olarak alınmıştır. Bu sebeple, araştırmaya katılan ancak özel eğitim desteği alan bir çocuğun ve annesinin verisi analize dahil edilmemiştir. Yaşları 36 ay ile 68 ay arasında ($yaş_{ort.} = 50.91$, $S = 9.26$) değişen çocukların yaklaşık %47'si kız %52'si erkektir. Çalışmaya katılan annelerin yaşları 24 – 45 arasında ($yaş_{ort.} = 34.41$, $S = 4.51$) değişmektedir.

Tablo 9. Annelerin demografik özellikleri

Değişken	n	%
Çalışma durumu		
Çalışıyor	119	69.2
Çalışmıyor	53	30.8
Toplam aylık gelir		
2000 TL ve altı	14	8.1
2001-4000 TL	42	24.4
4001-6000 TL	30	17.4
6001-8000 TL	31	18
8001-10000 TL	25	14.5
10001 TL ve üstü	30	17.4
Eğitim düzeyi		
İlkokul	12	7
Ortaokul	12	7
Lise	38	22.1
Yüksekokul	21	12.2
Üniversite	63	36.6
Lisansüstü	26	15.1

Çalışmaya katılan annelerin çalışma durumu, gelir durumları ve eğitim düzeylerine ilişkin bilgiler Tablo 9'da gösterilmiştir.

2.2.2. Veri Toplama Araçları

2.2.2.1. Demografik Bilgi Formu

Demografik bilgi formu, annelerin yaş, eğitim düzeyi, çalışma durumu, mesleği, eşlerinin eğitim düzeyi, kaç çocukları olduğu, kaç yaşında anne oldukları, evlerinde kaç kişinin yaşadığı, toplam aylık gelirleri, erken çocukluk döneminde annelerinin çalışma durumu gibi bilgileri içermektedir.

2.2.2.2. Duygu Kartları Senaryo ve Soruları

Duygu Kartları Senaryo ve Soruları, Aydın (2010) tarafından annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarını incelemek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme ölçümü olarak geliştirilmiştir. Ölçüm, mutluluk, üzüntü, korku ve öfke duygularını anne ve çocuğun yalnız olduğu (private context) ve seyircinin de olduğu (public context) bağlamlarda ölçen sekiz farklı duygu kartı, senaryo ve her senaryo sonrasında sorulan üç sorudan oluşmaktadır. Sorulara annelerin verdiği cevaplar, Çocukların Olumsuz Duyguları ile Başa Çıkma Ölçeği'ni (Fabes, Eisenberg ve Bernzweig, 1990) temel alarak Atay'ın (2009) oluşturduğu kodlama sistemi ile kodlanmaktadır. Kodlama sisteminde değerlendirilen duygu sosyalleştirme davranışları şu şekildedir: *çözüm önerme* (örn., Sevdiği diğer oyuncaklarla oynayabileceğini söylerim.) ve *müdahale etme* (örn., Oyuncağını tamir ederim.) olmak üzere iki problem odaklı duygu sosyalleştirme davranışı; fiziksel yakınlık (örn., ona sarılırım.), *güvence verme* (örn., “Ben buradayım, seni tutabilirim.” derim), *dikkat dağıtma* (örn., İlgisini başka bir oyuncuğa yönlendiririm.) olmak üzere üç duygu odaklı duygu sosyalleştirme davranışı; *duygu ifadesini destekleyici davranışlar* (örn., Üzüntüsünü hissetmesini ve bir süre bu duyguda kalmasını tercih ederim. Hemen geçiştirmek istemem, bu konuyla ilgili konuşmaya çalışırım.); *cezalandırıcı davranışlar* (örn., Odasına gitmesini ve ağlaması bitene kadar buraya gelmemesini söylerim.); *küçümseyici davranışlar* (örn., Bunda ağlanacak ne olduğunu anlamadığımı söylerim.); *sıkıntı tepkileri* (örn., Çocuğum korktuğunda ben endişelenirim.), *nedensel açıklama* (örn., Bu canavarların bilgisayarda yapıldığını

söylerim.) ve *sosyal normları anlatma* (örn., “Arkadaşın kitabını çizmiş olabilir, ama o bizim misafirimiz; sinirlenmen kabalık/terbiyesizlik olur.” derim) olmak üzere iki didaktik duygu sosyalleştirme davranışı değerlendirilmektedir. Mutluluk duygusuna verilen tepkiler ise, çocuğun olumlu duygusunu *aynalamayı* (örn., Onun için ben de mutlu olurum.) ve *yükseltmeyi* (örn., O kadar sevinirim ki onunla zıplarım.) içermektedir. Kodlama sırasında sekiz duygu sosyalleştirme kartına katılımcının verdiği cevaplar bir araya getirilerek her duygu sosyalleştirme davranışı için ayrı toplam puan elde edilmektedir. Örneğin, anne ve çocuğun yalnız olduğu senaryolarda çocuğun öfke ve korku duygularına karşılık olarak anne rahatlatma kullandıysa rahatlatma toplam puanı 2 olarak hesaplanmaktadır. Çalışma kapsamında annelerin destekleyici, destekleyici olmayan ve didaktik duygu sosyalleştirme davranışları bu ölçüm vasıtasıyla değerlendirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmelerin tamamı birbirinden bağımsız kodlayıcılar tarafından kodlanmıştır. Puanlayıcılar arası güvenilirlik için hesaplanan Kappa değeri 79.36’dır.

2.2.2.3. Çocukların Duygularını Değerlendirme Ölçeği

Çocukların Duygularını Değerlendirme Ölçeği, Shields ve Cicchetti (1997) tarafından ebeveyn ya da yetişkinler tarafından çocukların duygu düzenleme becerilerinin değerlendirilmesi amacıyla geliştirilmiş ve Altan (2006) tarafından Türkiye örnekleme uyarlanmıştır. 24 maddeden oluşan ölçek 4’lü Likert tipi (1= nadiren/neredeyse hiç, 4= her zaman) ölçümle değerlendirilmektedir. Ölçekte yer alan *duygusal değişkenlik/olumsuzluk* (örn., Duygu hali çok değişkendir.) ve *duygu düzenleme* (örn., Üzüldüğünü, kızıp öfkelenildiğini veya korktuğunu söyleyebilir.) alt boyutları için hesaplanan Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları sırasıyla .96 ve .83’tür. Türkiye örnekleminde yürütülen çalışmada (Altan, 2006), çalışmanın amacıyla paralel olarak alt boyutlar kullanılmamış, duygu düzenleme güçlüklerine işaret eden madde ters kodlanarak *toplam duygu düzenleme puanı* elde edilmiştir. Ölçekten alınan yüksek puan, çocukların duygu düzenleme becerilerinin yüksekliğine işaret etmektedir. Türkiye örnekleminde *toplam duygu düzenleme* boyutuna ilişkin hesaplanan Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .75’tir. Ölçek mevcut çalışmada da *toplam duygu düzenleme puanı* kullanılarak anne

bildirimi ile değerlendirilmiştir. Mevcut çalışma kapsamında elde edilen Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .72'dir.

2.2.2.4. Güçler Güçlükler Anketi

Güçler Güçlükler Anketi, Goodman (1997) tarafından çocukların *problem davranışlar* (hiperaktivite, uyum problemleri, duygusal problemler, akran problemleri) ve *olumlu sosyal davranışlarını* ölçmek için geliştirilmiş ve Güvenir ve arkadaşları (2008) tarafından Türkiye örneğine uyarlanmıştır. 25 maddeden oluşan ölçek 3'lü Likert tipi ölçümle (1= doğru değil, 3= kesinlikle doğru) değerlendirilmektedir. Ölçekte yer alan *problem davranışlar* (örn., Sıkça öfke nöbetleri olur ya da aşırı sinirlidir.) ve *olumlu sosyal davranışlar* (örn., Diğer çocuklarla kolayca paylaşır [yiyecek, oyuncak, kalem vs.]) alt boyutları için Türkiye örneğinde hesaplanan Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları .84 ve .73'tür. Alt boyutlardan alınan yüksek puan, ilgili davranışın daha fazla sergilendiği anlamına gelmektedir. Ölçek, mevcut çalışmada çocukların *olumlu sosyal davranışları, içe yönelim problemleri ve dışa yönelim problemlerinin* değerlendirilmesi amacıyla kullanılmıştır. Mevcut çalışma kapsamında elde edilen *olumlu sosyal davranışlar, içe yönelim ve dışa yönelim* problemlerine ilişkin Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları sırasıyla .69, .60 ve .70'tir.

2.2.2.5. Bir Şekil Çiz (Etch-a-Sketch) Gözlem Çalışması

Bir Şekil Çiz görevi, Deater-Deckard (2000) tarafından anne-çocuk etkileşimini gözlemek amacıyla geliştirilmiştir. Anne ve çocuk mıknatıslı yazı tahtası oyuncuğu ile oynarken gözlemlenirler. Değerlendirme, Anne-Çocuk Etkileşim Sistemi (Deater-Deckard, 2000; Deater-Deckard, Pylas ve Petrill, 1997) kullanılarak yapılmaktadır. Gözlem çalışmasında, anne, çocuk ve diyatik/ikili kodlama yapılabilmektedir. Yapılan gözlem ile *annenin pozitif kontrol, negatif kontrol, olumlu duygulanım, olumsuz duygulanım, cevap verme, görevde olma ve sözelleştirmesi; çocuğun olumlu duygulanım, olumsuz duygulanım, cevap verme, görevde olma, uymama, özerklik, hareketlilik ve sözelleştirmesi* kodlanmaktadır. Bunlara ek olarak, anne ile çocuğun birlikte değerlendirildiği *karşılıklılık, çatışma ve iş birliği* kodlanmaktadır. Bahsedilen boyutlar

7'li Likert tipi (1= hiç, 7= exclusive use of/sürekli) ölçümle değerlendirilmektedir. Çalışma kapsamında anne ve çocuk arasındaki iş birliği (örn., anne “Bir sonrakini yapalım mı?” deyince çocuk “Evet” der.) ve çatışma (örn., anne ve çocuğun küçük ya da büyük anlaşmazlık yaşaması) Anne-Çocuk Etkileşim Sistemi vasıtasıyla ölçülmüştür. Anne-çocuk etkileşimlerini içeren gözlem videoların % 70'i birbirinden bağımsız iki kodlayıcı tarafından kodlanmıştır. Puanlayıcılar arası güvenilirlik için hesaplanan Kappa değeri 74.75'tir.

2.2.3. İşlem

Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan çalışma için gerekli izin alınmıştır. Sonrasında ailelere ulaşabilmek amacıyla kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışmaya katılmayı kabul eden aileler ile yaklaşık bir buçuk saat süren ev ziyareti planlanmıştır. Ev ziyaretlerine araştırmacı ve bir lisans öğrencisi katılmıştır. Anne ile tek oturumda görüşme ve anket çalışması yapılmıştır. Anne ve çocuğun katılımıyla 10 dakika süren bir oyun (Bir Şekil Çiz – Etch-a-Sketch) ile gözlem çalışması yapılmıştır. Yapılan görüşmeler ses kaydı, gözlem çalışması ise video kaydı vasıtasıyla kaydedilmiştir.

Duygu kartları senaryo ve soruları kapsamında yapılan yarı yapılandırılmış görüşmede, annelere duygu kartları ayrı ayrı gösterilmiş ve kartın içeriğinden bahsedilmiştir. Sonrasında sırasıyla “Sizce bu durumda bu çocuk ne hissediyor?”, “Sizin çocuğunuzun benzer bir durum yaşadığını ve sonrasında size geldiğini hayal edin. Ona ne derdiniz, ne yapardınız?” ve “Bu olay esnasında siz ne hissedersiniz?” şeklinde üç soru sorulmuştur. Eğer anne, “Benim çocuğum böyle bir durumda asla üzülmez.” gibi böyle bir durumun yaşanmayacağına dair bir cevap verirse, “Çocuğunuzun üzüldüğünü hayal edin, böyle bir durumda siz ona ne söylerdiniz?” şeklinde soru yöneltilmiş ve annenin o durumda hangi duygu sosyalleştirme davranışını kullandığına ilişkin cevap alınmaya çalışılmıştır. Sonrasında diğer karta geçilmiş ve bu şekilde 8 resimli duygu kartı tamamlanmıştır.

Bir Şekil Çiz gözlem çalışması kapsamında, ilk olarak anne ve çocuğa mıknatıslı yazı tahtası oyuncağı tanıtılmıştır. Bu oyuncakta, biri yatay biri dikey çizmeyi sağlayan iki düğme bulunmaktadır. Anne ve çocuk birer düğmeden sorumlu olurken, görevi

bitirebilmek için iki düğmenin de koordine bir şekilde hareket ettirilmesi gerekmektedir. Anne ve çocuğa birbirlerinin düğmesini kullanmamaları söylenmiştir. Öncelikle bir dikdörtgen çizmeleri ve sonra bir ev çizmeleri istenmiştir. Oyuncak tanıtıldıktan ve kurallar anlatıldıktan sonra kamera kaydı açılmış ve anne ile çocuk odada yalnız bırakılmıştır. 10 dakikalık süre boyunca bitirdiklerini söyleyip odadan çıkmazlarsa, araştırmacı odaya girip 10 dakikalık sürenin dolduğunu söylemiştir. Sonrasında kamera kaydını durdurmuştur.

Veri toplama işlemi Nisan 2019 – Mart 2020 tarihleri arasında bir yıllık sürede gerçekleştirilmiştir.

2.3. BULGULAR

2.3.1. Veri Temizleme ve Temel İstatistiksel Sayıtların İncelenmesi

Çalışmanın temel analizlerine geçilmeden önce, veri temizleme işlemi gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda öncelikle çalışma kapsamında kullanılan tüm ölçek maddeleri için girilen en yüksek ve en düşük puanlar kontrol edilerek yanlış girildiği tespit edilen maddeler düzeltilmiştir. Daha sonra Kayıp Değer Analizi yürütülerek tüm veride % .05 düzeyinde kayıp veri olduğu tespit edilmiştir. Kayıp değerlerin rastgele olup olmadığını test etmek için Little's Missing Completely at Random (MCAR) Testi yapılmıştır. Testten elde edilen bulgular kayıp verinin rastgele olduğunu göstermiştir ($\chi^2 [8845] = 7669.27, p > .05$). Bunun yanı sıra, normal dağılım testleri yapılmış ve alt boyutlara ilişkin yatıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri incelenmiş ve verinin -1.50 – 1.50 aralığında normal dağıldığı gözlenmiştir. Buna ek olarak, veri temizleme işlemi kapsamında, uç değerlerin belirlenmesi için Z puanlar hesaplanmış ve araştırmada incelenen değişkenler için hesaplanan Z puanları + – 3 dışında kalan bir katılımcının verisi silinmiştir. Bunun yanı sıra, Mahalanobis analizi yapılmış ancak .001 veya altında kalan bir değer olmadığından 172 anne-çocuk çifti ile analize devam edilmiştir.

2.3.2. Araştırmanın Betimsel Analizlerinden Elde Edilen Bulgular

Araştırmada incelenen değişkenlerin ortalama, standart sapma, beklenen ranj ve gözlenen ranj değerleri Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10. Çalışmada ele alınan ölçümlerin betimsel değerleri (N = 172)

	N	Beklenen Ranj	En Düşük	En Yüksek	Ort	S
Duygu sosyalleştirme davran.						
Rahatlatma	172	0-8	0	4	.58	.89
Güven verme	172	0-8	0	2	.67	.70
Dikkatini dağıtma	172	0-8	0	3	.53	.79
Çözüm önerme	172	0-8	0	7	3.74	1.52
Müdahale etme	172	0-8	0	5	1.65	1.22
Duygu ifadesini destekleme	172	0-8	0	2	.16	.44
Küçümseyici davranışlar	172	0-8	0	6	1.73	1.48
Cezalandırıcı davranışlar	172	0-8	0	3	.71	.86
Sıkıntı tepkileri	172	0-8	0	6	3.37	1.56
Teslim olma	172	0-8	0	2	.55	.64
Nedensellik açıklama	172	0-8	0	6	3.10	1.12
Sosyal normlar	172	0-8	0	3	1.19	.92
Yükseltme	172	0-8	0	2	1.23	.80
Aynalama	172	0-8	1	2	1.89	.31
Anne-çocuk ilişkisi						
Çatışma	166	1-7	1	3	1.31	.57
İş birliği	166	1-7	1	5	2.25	.89
Çocuğa ilişkin değişkenler						
Duygu düzenleme becerileri	172	1-4	2	3.63	2.86	.30
Olumlu sosyal davranışlar	172	1-3	1	3	2.46	.40
İçe yönelim problemleri	172	1-3	1	2.20	1.36	.25
Dışa yönelim problemleri	172	1-3	1.10	2.40	1.56	.31

Çalışma kapsamında ele alınan değişkenlerin çocukların cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) yürütülmüştür. Elde edilen bulgular, iki değişkenin çocuğun cinsiyetine göre farklılaştığını göstermiştir (Wilks' $\Lambda = .89$, $F_{(2,172)} = .94$, $p = .54$, $\eta^2 = .11$). Bulgulara göre, annelerin çocukların olumsuz duygularına verdiği sıkıntı tepkileri ($F_{(1,172)} = 3.25$, $p = .07$, $\eta^2 = .02$) ve anne-çocuk arasındaki iş birliği ($F_{(1,172)} = 3.32$, $p = .07$, $\eta^2 = .02$) çocuğun cinsiyetine göre farklılaşmaktadır. Buna göre, erkek çocuklara kıyasla ($Ort. = 3.16$, $S = 1.52$) kız çocukların ($Ort. = 3.59$, $S = 1.59$) olumsuz duygu ifadelerine karşılık anneler daha fazla sıkıntı tepkisi göstermektedirler. Buna ek olarak, anne-çocuk arasındaki iş birliğinin erkek çocuklara kıyasla ($Ort. = 2.14$, $S = .73$) kız çocuklar ile anneleri arasında ($Ort. = 2.38$, $S = 1.03$) daha yüksek olduğu gösterilmiştir.

Çalışma kapsamında ele alınan değişkenlerin annelerin eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) yürütülmüştür. Analiz öncesinde ilkokul, ortaokul, lise mezunu olan anneler eğitim düzeyi düşük olarak ve yüksekokul, üniversite ve lisansüstü mezunu olan anneler eğitim düzeyi yüksek olarak sınıflandırılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular, annenin eğitim düzeyinin anne ve çocuğa ilişkin bazı değişkenlerde anlamlı etkisinin olduğu saptanmıştır (Wilks' $\Lambda = .71$, $F_{(2,172)} = 3.06$, $p < .001$, $\eta^2 = .29$). Elde edilen bulgular, annelerin küçümseyici davranışları ($F_{(1,172)} = 4.52$, $p < .05$, $\eta^2 = .03$), sıkıntı tepkileri ($F_{(1,172)} = 7.40$, $p < .01$, $\eta^2 = .04$), teslim olma davranışları ($F_{(1,172)} = 6.95$, $p < .01$, $\eta^2 = .04$), çözüm önerme davranışları ($F_{(1,172)} = 12.65$, $p < .001$, $\eta^2 = .07$), duygu ifadesini destekleyici davranışları ($F_{(1,172)} = 7.15$, $p < .01$, $\eta^2 = .04$), nedensellik açıklama davranışlarının ($F_{(1,172)} = 8.84$, $p < .01$, $\eta^2 = .05$), anne-çocuk iş birliği düzeyinin ($F_{(1,172)} = 17.27$, $p < .001$, $\eta^2 = .09$) ve çocukların içe yönelim davranışları ($F_{(1,172)} = 9.41$, $p < .01$, $\eta^2 = .05$), çocukların dışa yönelim davranışları ($F_{(1,172)} = 6.90$, $p < .01$, $\eta^2 = .04$) çocuğun duygu düzenleme becerilerinin ($F_{(1,172)} = 3.47$, $p < .01$, $\eta^2 = .02$) annenin eğitimine göre farklılaştığını göstermektedir. Buna göre, eğitim düzeyi düşük anneler ($Ort. = 2.05$, $S = 1.46$), eğitim düzeyi yüksek annelere ($Ort. = 1.55$, $S = 1.46$) kıyasla daha fazla küçümseyici davranışlar sergilemiştir. Benzer şekilde, eğitim düzeyi düşük anneler ($Ort. = 3.79$, $S = 1.32$), eğitim düzeyi yüksek annelere ($Ort. = 3.13$, $S = 1.64$) kıyasla daha fazla sıkıntı tepkileri göstermiştir. Buna ek olarak, eğitim düzeyi düşük anneler ($Ort. = .72$, $S = .66$), eğitim düzeyi yüksek annelere ($Ort. = .45$, $S = .62$) kıyasla daha fazla teslim olma davranışları sergilemiştir. Diğer yandan, eğitim düzeyi yüksek anneler ($Ort. = 3.14$, $S = 1.62$), eğitim düzeyi düşük annelere ($Ort. = 2.21$, $S = 1.13$) kıyasla daha fazla çözüm önerme davranışları sergilemiştir. Benzer şekilde, eğitim düzeyi yüksek anneler ($Ort. = .23$, $S = .49$), eğitim düzeyi düşük annelere ($Ort. = .05$, $S = .28$) kıyasla daha fazla duygu ifadesini destekleme davranışı göstermiştir. Buna ek olarak, eğitim düzeyi yüksek annelerin ($Ort. = 3.29$, $S = .10$) eğitim düzeyi düşük annelere ($Ort. = 2.77$, $S = .14$) göre daha fazla nedensel açıklamalarda bulunduğu gözlenmiştir. Benzer şekilde, anne-çocuk arasındaki iş birliğinin eğitim düzeyi yüksek grupta ($Ort. = 2.46$, $S = .08$) eğitim düzeyi düşük gruba ($Ort. = 1.90$, $S = .11$) kıyasla daha fazla olduğu gözlenmiştir. Çocukların içe yönelim davranışlarına bakıldığında, eğitim düzeyi düşük annelerin çocuklarının ($Ort. = 1.44$, $S = .03$) eğitim düzeyi yüksek annelerin çocuklarına ($Ort. = 1.32$, $S = .102$) göre

daha fazla sergilendiği ortaya konulmuştur. Benzer şekilde eğitim düzeyi düşük ($Ort. = 1.64, S = .04$) annelerin çocuklarının eğitim düzeyi yüksek ($Ort. = 1.51, S = .03$) annelerin çocuklarına kıyasla daha fazla dışa yönelim problemi sergilediği görülmüştür. Diğer yandan, eğitim düzeyi yüksek annelerin çocuklarının ($Ort. = 2.89, S = .03$) duygu düzenleme becerilerinin eğitim düzeyi düşük annelerin çocuklarına ($Ort. = 2.80, S = .04$) göre daha fazla olduğu rapor edilmiştir.

Yukarıda verilen MANOVA bulgularından anlaşılacağı üzere, anneye ve çocuğa ilişkin çalışma kapsamında incelenen birçok değişkenin annenin eğitim düzeyine göre farklılaştığı gözlenmiştir. Buradan hareketle, örneklem annenin eğitimine göre iki gruba ayrılmıştır. Araştırmada incelenen değişkenler arası ilişkilerin incelendiği korelasyon analizleri ve temel hipotezlerin sınıandığı yol analizleri düşük eğitim ve yüksek eğitim olmak üzere iki ayrı grupta test edilmiştir.

2.3.3. Değişkenler Arasındaki Korelasyonel İlişkiler

Çalışmada ele alınan değişkenler arasındaki ilişkilere ait korelasyon değerleri iki ayrı örneklem için ayrı ayrı hesaplanmıştır. Eğitim düzeyi düşük annelere ilişkin korelasyonel değerler Tablo 11’de ve eğitim düzeyi yüksek annelere ilişkin korelasyonel değerler Tablo 12’de gösterilmiştir.

Düşük eğitimli örneklemde çocuğun yaşı ile annelerin çocuklarının mutluluğuna karşı gösterdikleri aynalama davranışları arasında negatif; annelerin rahatlatma davranışları ile küçümseyici davranışları ve yükseltme davranışları arasında pozitif; annelerin güven verme davranışları ile küçümseyici davranışları arasında pozitif, nedensel açıklamalar yapma davranışları arasında negatif; annelerin dikkatini dağıtma davranışları ile duygu ifadesini destekleme, cezalandırıcı ve sosyal normları anlatma davranışları arasında pozitif; annelerin dikkatini dağıtma ile nedensel açıklamalar yapma davranışları arasında negatif; annelerin çözüm önerme davranışları ile sosyal normları anlatma davranışları arasında negatif, yükseltme davranışları arasında pozitif korelasyonel ilişki saptanmıştır. Buna ek olarak annelerin küçümseyici davranışları ile anne-çocuk arasındaki çatışma arasında negatif; annelerin sıkıntı tepkileri ile çocuğun içe yönelim problemleri arasında

pozitif; annelerin teslim olma davranışları ile yükseltme arasında negatif; annelerin nedensel açıklamalar yapma davranışları ile sosyal normları anlatma davranışları arasında negatif, yükseltme davranışları arasında pozitif; annelerin sosyal normları anlatma davranışları ile yükseltme ve anne-çocuk arasındaki çatışma arasında negatif; anne-çocuk arasındaki çatışma ile anne-çocuk arasındaki iş birliği arasında negatif korelasyonel ilişki bulunmuştur. Son olarak, çocukların duygu düzenleme becerileri ile olumlu sosyal davranışları arasında pozitif; çocukların duygu düzenleme becerileri ile içe yönelim ve dışa yönelim davranışları arasında negatif; çocukların olumlu sosyal davranışları ile dışa yönelim ve içe yönelim davranışları arasında negatif ilişki bulunurken, içe yönelim davranışları ile dışa yönelim davranışları arasında pozitif ilişki bulunmuştur.

Yüksek eğitilmiş annelerin dahil olduğu örnekleme annenin yaşı ile çocuğun yaşı, rahatlatma davranışları ve nedensel açıklamalar yapma arasında pozitif; annenin yaşı ile teslim olma davranışları arasında ise negatif; çocuğun yaşı ile annenin güven verme ve dikkatini dağıtma davranışları ve çocuğun içe yönelim davranışları arasında negatif, çocuğun yaşı ile duygu düzenleme becerileri arasında pozitif ilişki saptanmıştır. Annelerin rahatlatma davranışları ile dikkatini dağıtma davranışları arasında pozitif; annelerin güven verme davranışları ile sosyal normları anlatma davranışları arasında negatif; annelerin dikkatini dağıtma davranışları ile nedensel açıklamalar yapma davranışları arasında negatif; annelerin çözüm önerme davranışları ile teslim olma ve sosyal normları anlatma davranışları arasında negatif; annelerin çözüm önerme davranışları ile nedensel açıklamalar yapma, yükseltme, aynalama davranışları arasında pozitif; annelerin çözüm önerme davranışları ile anne-çocuk iş birliği arasında pozitif; annelerin çözüm önerme davranışları ile çocukların içe yönelim davranışları arasında pozitif; annelerin duygu ifadesini destekleme davranışları ile teslim olma davranışları arasında negatif; annelerin küçümseyici davranışları ile teslim olma davranışları arasında pozitif; annelerin küçümseyici davranışları ile çocukların olumlu sosyal davranışları arasında pozitif; annelerin cezalandırıcı davranışları ile yükseltme davranışları arasında pozitif; annenin sıkıntı tepkileri ile aynalama davranışları arasında pozitif; annelerin teslim olma davranışları ile nedensel açıklamalar yapma davranışları arasında negatif, sosyal normları anlatma arasında pozitif; annelerin teslim olma davranışları ile anne-çocuk arasındaki iş birliği arasında negatif; annelerin teslim olma davranışları ile

çocukların olumlu sosyal davranışları arasında pozitif ilişki saptanmıştır. Buna ek olarak, annelerin nedensel açıklamalar yapma davranışları ile yükseltme davranışları, anne-çocuk iş birliği ve çocukların duygu düzenleme becerileri arasında pozitif; annelerin sosyal normları anlatma davranışları ile yükseltme davranışları ve çocukların duygu düzenleme becerileri arasında negatif; aynalama ile çocukların dışa yönelim problemleri arasında negatif ilişki bulunmuştur. Son olarak, anne-çocuk arasındaki çatışma ile iş birliği arasında negatif; anne-çocuk çatışması ile çocukların duygu düzenleme becerileri arasında negatif ve dışa yönelim problemleri arasında pozitif; çocukların duygu düzenleme becerileri ile olumlu sosyal davranışları arasında pozitif; içe yönelim ve dışa yönelim davranışları arasında negatif; çocukların olumlu sosyal davranışları ile içe yönelim ve dışa yönelim davranışları arasında negatif ilişki bulunmuştur.

Tablo 11. Eğitim düzeyi düşük annelere ilişkin korelasyon değerleri ($N_{\text{düşük eğitim}} = 62$)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
1. Annenin yaşı	1																					
2. Çocuğun yaşı	.11	1																				
3. Rahatlatma	-.02	-.18	1																			
4. Güven verme	-.15	-.13	-.13	1																		
5. Dikkatini dağıtma	-.08	.08	-.05	.16	1																	
6. Çözüm önerme	.06	-.09	.10	-.03	-.14	1																
7. Müdahale etme	-.07	.14	.20 [†]	-.12	.07	.11	1															
8. Duygu ifadesini destekleme	.05	.19	.01	-.08	.25*	-.15	.02	1														
9. Küçümseyici davranışlar	-.06	-.01	.34**	.26*	.11	-.07	-.02	-.08	1													
10. Cezalandırıcı davranışlar	-.06	.05	.04	.15	.24 [†]	.05	-.14	-.11	.20 [†]	1												
11. Sıkıntı tepkileri	.19	.06	.04	-.20	-.05	-.08	-.08	.19	-.02	.04	1											
12. Teslim olma	.12	-.08	-.02	.14	.02	-.11	.00	-.14	.05	-.19	-.18	1										
13. Nedensellik açıklama	.17	.03	.03	-.32*	-.31*	.11	-.03	.02	-.00	-.19	.01	-.17	1									
14. Sosyal normlar	.01	-.07	-.07	.03	.30*	-.23 [†]	-.04	-.22 [†]	.20 [†]	.12	.19	.05	-.30*	1								
15. Yükseltme	-.19	-.23 [†]	.30*	-.03	.04	.25 [†]	.03	.14	.12	.04	.09	-.28*	.24 [†]	-.30*	1							
16. Aynalama	.09	.10	.18	-.07	-.05	-.21	.08	.04	.17	-.04	.09	.00	-.01	.19	.18	1						
17. Çatışma	.18	.03	.00	-.09	-.15	.10	.00	.12	-.24 [†]	-.23	-.14	.16	.23 [†]	-.37**	-.09	-.10	1					
18. İş birliği	-.01	-.09	.04	.05	-.11	.04	.17	.02	.00	-.16	-.01	.07	-.01	.07	.04	.12	-.32*	1				
19. Duygu düzenleme bec.	-.09	.05	.12	-.02	-.07	.03	-.20	-.19	.10	-.03	-.08	-.13	.20	.10	-.04	-.02	-.21	.02	1			
20. Olumlu sosyal davranışlar	.15	.19	.14	-.09	.02	.10	-.05	-.19	.12	.01	.14	-.19	.19	.05	.06	-.07	-.23 [†]	-.09	.56***	1		
21. İçe yönelim problemleri	-.01	-.14	.03	-.16	.07	.06	-.14	-.03	-.01	.11	.29*	.10	-.12	-.06	.08	-.16	-.13	-.03	-.31*	-.30*	1	
22. Dışa yönelim problemleri	.07	.05	-.07	.08	-.00	.10	.16	.23	-.11	.12	.18	.04	-.12	-.17	-.15	-.00	.23 [†]	-.01	-.64***	-.44***	.32*	1

Not: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$, [†] $p < .09$

Tablo 12. Eğitim düzeyi yüksek annelere ilişkin korelasyon değerleri ($N_{\text{yüksek eğitim}} = 110$)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	
1. Annenin yaşı	1																						
2. Çocuğun yaşı	.27**	1																					
3. Rahatlatma	.21*	-.00	1																				
4. Güven verme	.05	-.25**	.07	1																			
5. Dikkatini dağıtma	-.00	-.27**	.22*	-.03	1																		
6. Çözüm önerme	.10	-.12	.10	.08	-.04	1																	
7. Müdahale etme	-.00	.09	.15	.10	.18	.07	1																
8. Duygu ifadesini destekleme	.04	.17	-.02	.08	-.11	-.03	.04	1															
9. Küçümseyici davranışlar	-.10	.02	-.10	.13	-.16	-.15	-.08	-.18	1														
10. Cezalandırıcı davranışlar	.16	.03	.01	.08	-.11	-.07	-.06	.12	.10	1													
11. Sıkıntı tepkileri	.01	-.05	.16	-.09	.01	.07	.05	.04	-.03	.01	1												
12. Teslim olma	-.22*	-.04	-.15	.13	-.16	-.17†	-.02	-.25**	.41***	-.03	-.01	1											
13. Nedensellik açıklama	.25**	.09	.08	.03	-.21*	.28**	-.14	.15	.01	-.02	.12	-.21*	1										
14. Sosyal normlar	-.07	.07	-.12	-.21*	-.16	-.21*	-.09	-.10	.12	.06	.03	.20*	-.13	1									
15. Yükseltme	.09	.01	.06	.14	.14	.37***	.17	.02	-.04	.17†	.03	.03	.19*	-.54***	1								
16. Aynalama	.03	-.18	-.02	.14	.04	.20*	-.02	.15	-.02	.05	.17†	-.00	.14	-.11	.11	1							
17. Çatışma	.04	-.15	.04	-.05	.05	.08	.00	.04	-.09	.13	.05	.03	-.02	.13	-.06	-.06	1						
18. İş birliği	.15	-.06	.12	.02	.08	.24*	-.06	.12	.01	-.05	-.03	-.19†	.27**	-.04	.12	-.08	-.24*	1					
19. Duygu düzenleme bec.	.03	.23*	.10	-.05	-.12	.06	-.02	.08	.08	-.05	-.03	-.07	.20*	-.20*	.10	.02	-.37***	.17	1				
20. Olumlu sosyal davranışlar	-.14	.15	-.17	-.06	-.13	-.02	-.09	.03	.19*	.02	-.12	.20*	.01	.09	-.08	.07	-.15	.03	.39***	1			
21. İç yönelim problemleri	-.16	-.22*	.02	.14	-.01	.26**	.16	.00	-.12	-.05	-.03	-.06	-.13	-.04	.07	.01	.01	.04	-.26**	-.35***	1		
22. Dışa yönelim problemleri	-.01	-.18	.06	-.08	.02	-.05	-.07	-.05	-.02	.02	.08	.05	-.14	.16	-.01	-.18*	.37***	-.07	-.60***	-.29**	.03	1	

Not: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$, † $p < .09$

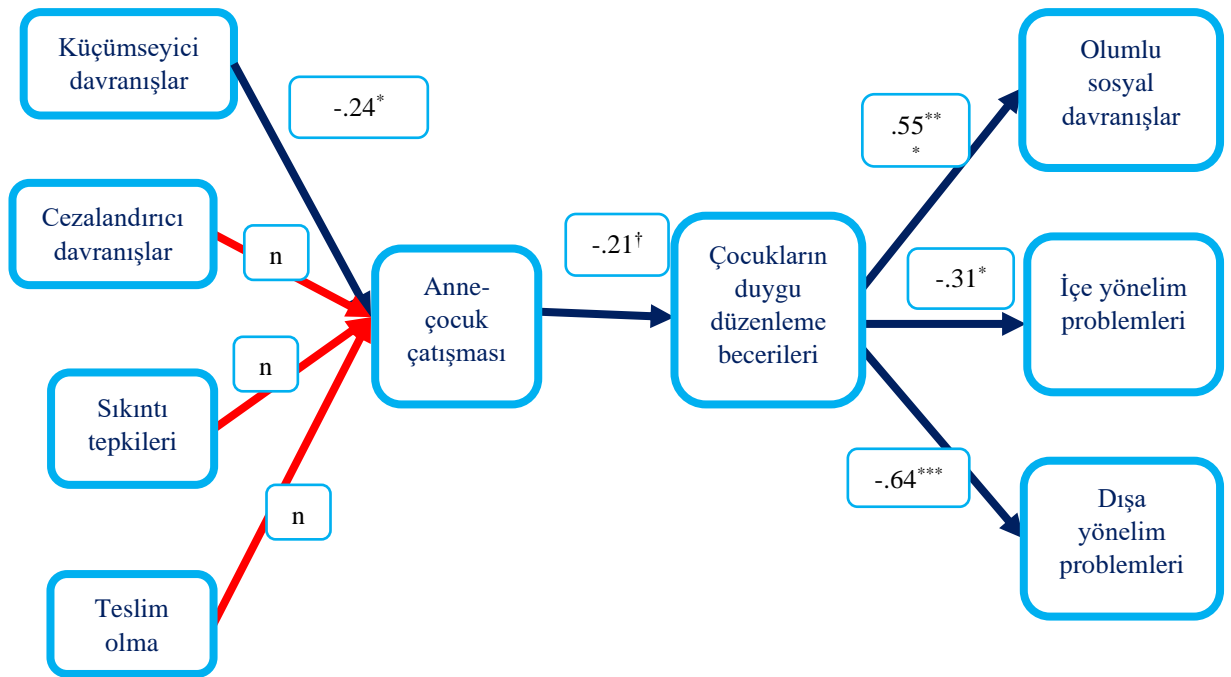
2.3.4. Temel Hipotezlerin Sınanması

Araştırmanın temel hipotezlerinin sınanması için Yol Analizi kullanılmıştır. Olumsuz duygulara ilişkin destekleyici duygu sosyalleştirme davranışları, destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışları, didaktik duygu sosyalleştirme davranışları ve olumlu duygulara ilişkin destekleyici duygu sosyalleştirme davranışları olmak üzere dört model düşük eğitimli ve yüksek eğitimli anne gruplarında ayrı ayrı test edilmiştir.

Düşük eğitim grubunda, destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarının test edildiği modelin uyum iyiliği değerleri beklenen düzeydedir (χ^2/df (10, N = 62) = 1.04, p = .41, RMSEA = .02, NFI = .87, CFI = .99). Bu modele göre, küçümseyici davranışlar anne-çocuk çatışmasını negatif olarak yordamıştır (Şekil 6). Anne-çocuk çatışması çocukların duygu düzenleme becerilerini negatif yordamıştır. Çocukların duygu düzenleme becerilerindeki bu zayıflık olumlu sosyal davranışlarını negatif şekilde yordarken, içe yönelim ve dışa yönelim davranışlarını pozitif şekilde yordamıştır. Buna ek olarak, didaktik duygu sosyalleştirme davranışlarının test edildiği modelin uyum iyiliği değerleri beklenen düzeydedir (χ^2/df (10, N = 62) = 1.19, p = .29, RMSEA = .05, NFI = .86, CFI = .97). Modele göre, sosyal normları anlatma davranışları anne-çocuk çatışmasını negatif olarak yordamıştır (Şekil 7). Anne-çocuk çatışmasındaki bu artış çocukların duygu düzenleme becerilerini azaltarak olumlu sosyal davranışlarda azalışı içe yönelim ve dışa yönelim davranışlarında ise artışı yordamıştır.

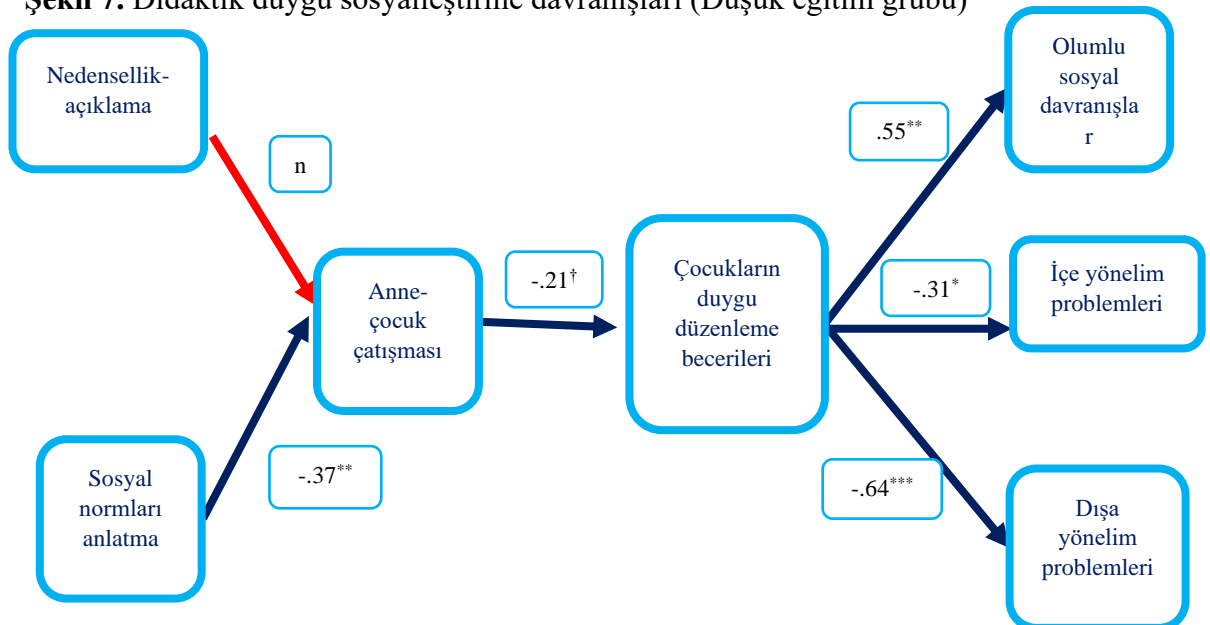
Yüksek eğitim grubunda, destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarının test edildiği modelin uyum iyiliği değerleri beklenen düzeydedir (χ^2/df (10, N = 62) = 2.33, p < .01, RMSEA = .11, NFI = .78, CFI = .86). Annelerin çözüm önerme davranışları anne-çocuk iş birliğini artırarak çocukların duygu düzenleme becerilerini güçlendirmiştir (Şekil 8). Duygu düzenleme becerileri de çocukların olumlu sosyal davranışlarını pozitif, içe yönelim ve dışa yönelim davranışlarını ise negatif olarak yordamıştır.

Şekil 6. Destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışları (Düşük eğitim grubu)

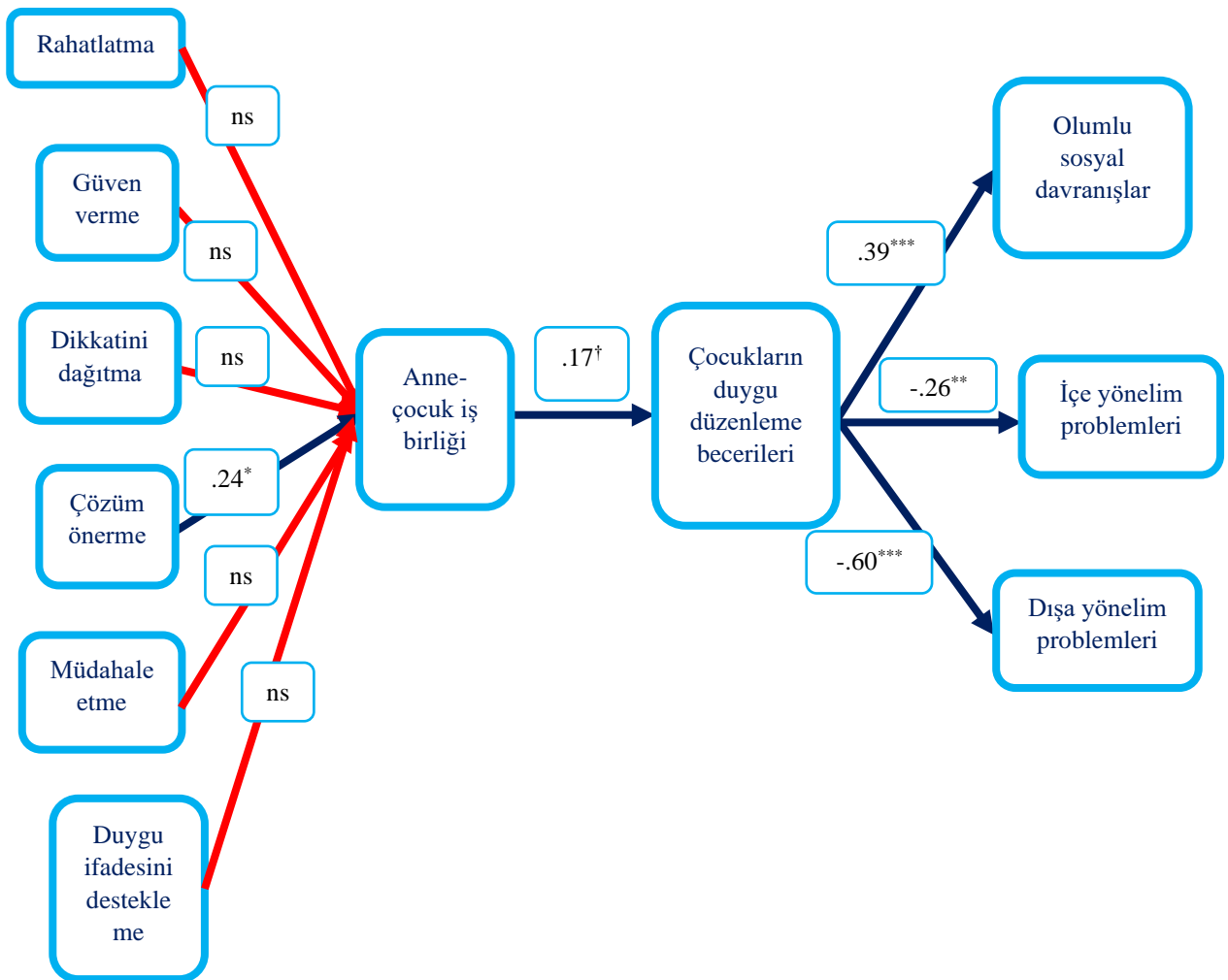
Not: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$, $^\dagger < .09$. Şekilde belirtilen değerler standardize beta değerleridir.

Şekil 7. Didaktik duygu sosyalleştirme davranışları (Düşük eğitim grubu)

Not: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$, $^\dagger < .09$. Şekilde belirtilen değerler standardize beta değerleridir.

Şekil 8. Olumsuz duygulara ilişkin destekleyici duygu sosyalleştirme davranışları (Yüksek eğitim grubu)

Not: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$, † $p < .09$. Şekilde belirtilen değerler standardize beta değerleridir.

2.4. TARTIŞMA

Bu çalışmanın temel amacı, annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarının çocuklarının olumlu sosyal ve problem davranışları arasındaki ilişkide anne-çocuk ilişkisi ve çocukların duygu düzenleme becerilerinin rolünü araştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle çalışmanın betimsel analizlerinden elde edilen bulgular tartışılmış ve sonrasında temel hipotezlerine ilişkin bulgular değerlendirilmiştir. Son olarak, araştırmanın sınırlılıklarından bahsedilmiş ve gelecek çalışmalar için öneriler sunulmuştur.

2.4.1. Araştırmanın Betimsel Analizlerinden Elde Edilen Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırma bulguları, annelerin kız çocuklarının olumsuz duygu ifadelerine daha fazla sıkıntı tepkisi verdiklerini ortaya koymaktadır. Buna göre erkek çocuklara kıyasla kız çocuklarının olumsuz duygu ifadelerine karşılık anneler de üzüldüklerini, korktuklarını ya da öfkelenediklerini belirtmişlerdir. Sıkıntı tepkilerine baktığımızda, annelerin çocuklarının oyuncuğu kırıldığında üzülüp ağlamasına “Onun üzülmesi beni de üzerdi.” ya da eve gelen misafir çocuğun defterini çizmesinden dolayı öfkelenmesine “Onun sinirlenmesi beni de sinirlendirirdi.” gibi ifadelerini içermektedir. Anneler kız çocukları ile kendilerini daha fazla özdeşleştirdiği için çocuklarını kendilerinden ayrı değerlendirmekte zorlanabilmektedir; bu zorlanmadan dolayı çocuğun o andaki duygusunu sosyalleştirmektense çocukla birlikte üzülmelerine ya da öfkelenmelerine yol açıyor olabileceği düşünülmektedir. Bu bulguyu destekler şekilde, Cassano ve arkadaşları (2007) ebeveynlerin aynı cinsiyetten olan çocukları üzüldüğünde daha fazla sıkıntı tepkisi sergilediklerini ortaya koymuştur. Aynı cinsiyetten olan ebeveynin çocuğunun duygularını sosyalleştirme konusunda daha fazla zorlanıyor olabileceği ve bu zorlanmanın annelerin kız çocuklarına daha fazla sıkıntı tepkisi göstermesine sebep oluyor olabileceği düşünülmektedir. Yukarıda bahsedilen çalışmada olduğu gibi ilgili alanyazında cinsiyetin anlamlı etkisini ortaya koyan çalışmalarda spesifik duygular test edilmiştir; çalışmalarda kız çocuklarının üzüntü, erkek çocuklarının ise öfke duygusunun daha çok desteklendiğine ilişkin bulgular bulunmuştur (örn. Chaplin ve ark., 2005; Chaplin ve ark., 2010). Ancak bu çalışmada olumsuz duyguların ayrı ayrı değerlendirilmemesi bu bulgunun yorumlanmasını güçleştirmektedir. Gelecek

çalışmalarda olumsuz duygulara verilen tepkilerin ayrı ayrı test edilmesi bulguların yorumlanmasına ışık tutacaktır.

Sıkıntı tepkilerine ek olarak, anne-çocuk arasındaki iş birliğinin erkek çocuklara kıyasla kız çocukları ile anneleri arasında daha yüksek olduğu gösterilmiştir. Bu bulgu, anneler ve kız çocuklar arasındaki ilişkinin anneler ve erkek çocukları arasındaki ilişkiye kıyasla daha fazla uyum içerdidine işaret ediyor olabilir. İlgili alanyazında anneler ve erkek çocuklar arasındaki ilişkiye kıyasla, anneler ve kız çocukları arasındaki ilişkinin daha fazla yakınlık içerdigini gösteren bulgular bulunmaktadır. Örneğin, ülkemizde yürütölen bir çalışmada anneler ile okul öncesi dönemdeki erkek çocuklarına kıyasla kız çocuklarının arasındaki ilişkinin daha fazla uyum ve yakınlık içerdigi ortaya konulmuştur (Saygı, 2011). Mevcut çalışma ve bahsedilen çalışmanın bulguları değerlendirildiğinde ölkemiz kültüründe anne-kız çocuk ilişkisine yüklenen anlam ile yorumlanabileceği düşünölmektedir. Ölkemiz kültüründe ebeveynlik konusundaki iş bölümünün kız çocukları söz konusu olduğunda daha çok anneye verilmesi dolayısıyla anne-kız çocuk arasındaki ilişki daha yakın olabilmektedir. Buradan hareketle, anneler ve kız çocukları arasındaki ilişkide daha fazla iş birliği gözlenmesi beklendik bir bulgu olarak değerlendirilebilir.

2.4.2. Araştırmanın Temel Hipotezlerine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırma bulguları, eğitim düzeyi düşük annelerin küçümseyici ve sosyal normları anlatma davranışları ile çocukların olumlu sosyal davranışları ve içe yönelim ve dışa yönelim problemleri arasındaki ilişkide anne-çocuk çatışması ve duygu düzenleme becerilerinin dolaylı rol oynadığını göstermiştir. Buna ek olarak, eğitim düzeyi yüksek annelerin çözüm önerme davranışları ile çocukların olumlu sosyal davranışları ve içe yönelim ve dışa yönelim davranışları arasındaki ilişkide anne-çocuk iş birliği ve duygu düzenleme becerileri dolaylı rol oynamıştır. Aşağıda sırasıyla eğitim düzeyi düşük ve yüksek annelere ilişkin bulgular değerlendirilecektir.

İlk olarak, araştırma bulguları, eğitim düzeyi düşük annelerin küçümseyici davranışlarının çocuklarıyla aralarındaki çatışmayı azalttığını göstermiştir. Bağlam

özelinde değerlendirdiğimizde, eğitim düzeyi düşük bir örnekleme annelerin çocuklarının olumsuz duygularını görmezden gelmesi çocukların uyumunu artırıyor olabilir. Üzüntü, korku ya da öfkesi görmezden gelinen çocuk bu duygularını daha az göstererek daha uyumlu davranıyor olabilir; bunun sonucu olarak da anne ile çocuk arasındaki çatışma azalıyor olabilir. Elde edilen bu yöndeki bulgu, bazı araştırma bulguları ile tutarlılık göstermektedir. Örneğin, ülkemizde yürütülen bir çalışmada çocuklarının öfkesine karşılık küçümseyici tepkiler veren annelerin çocukları öğretmenleri tarafından daha az öfkeli ve agresif olarak değerlendirilmiştir (Corapci ve ark., 2012). Bahsedilen çalışmada araştırmacılar, annelerin çocuklarının öfkelerini küçümsemek amacıyla değil, o durumun önemini azaltmak amacıyla küçümseyici davranmış olabileceklerini belirtmiştir. Benzer şekilde, Nepal’de yürütülen Tamang ve Brahman ailelerin katıldığı çalışmada da (Cole ve ark., 2006), Brahman’lara kıyasla daha düşük sosyoekonomik statüye sahip Tamang annelerin çocuklarının öfkesine mizah kullanarak alay etme ya da azarlama gibi tepkiler verdikleri gösterilmiştir. Bunun sebebinin Tamang ailelerin duyguların dışa vurumunun en aza indirilmesinin desteklendiği Budizm inancını benimsemeleri olabileceği düşünülmüştür. Ailelerin çevrelerinde yaygın kabul gören Budizm inancına uygun şekilde çocuklarının öfkelerini bastırmaya çabaladıkları, bunu yaparken de çocuklarının sosyal çevre ile uyumunu önemsedikleri söylenebilir. Benzer bir kültürde toplulukçu değerlerin yaygın görüldüğü Hindistan’da yürütülen başka bir çalışmada da, annelerin öfke yerine üzüntüye daha fazla duygu ifadesini destekleyici davrandıkları, öfkeye karşı ise daha fazla küçümseyici davrandıkları gösterilmiştir (Raval ve Martini, 2009). Mevcut çalışmada olumlu ve olumsuz duygular tek boyut olarak değerlendirilmiş, ayrı ayrı incelenmemiştir. Ancak mevcut çalışmada elde edilen bulguların küçümseyici duygu sosyalleştirme davranışlarına ilişkin bahsedilen çalışma bulguları ile benzer bir alt yapıya sahip olduğu düşünülmektedir. Mevcut çalışmada eğitim düzeyi düşük örnekleme toplulukçu değerlerin görece daha fazla olabileceği düşünüldüğünde Hindistan’da ve Nepal’de yürütülen çalışmalarda olduğu gibi annelerin amacının sosyal uyumu artırmak amacıyla bu şekilde davranıyor olabilecekleri düşünülmüştür. Küçümseyici davranırken eğitim düzeyi düşük annelerin amacı çocuğun duygusunu küçümsemek değil, içinde bulunulan durumun önemini azaltarak çocuğun uyumunu artırmak olabilir; çünkü eğitim düzeyi düşük örnekleme toplulukçu değerler görece daha yaygın kabul görüyor olabilir.

Buradan yola çıkarak eğitim düzeyi düşük annelerin topluluğa uyumu artırmak, benzer olmak, duyguları gösterip sivrilmemek amacıyla çocuklarının duygularını bastırmaya çalışıyor olabilirler. Öyle görülmektedir ki, annelerin çocukların uyumunu artırmaya yönelik bu çabası çocuklarıyla aralarındaki çatışmayı azaltarak çocuk sonuçlarına olumlu yansımaktadır.

Eğitim düzeyi düşük annelerin küçümseyici davranışlarının çocuklarıyla aralarındaki çatışmayı azalttığı yönündeki bulgusu, ilgili alanyazındaki bazı çalışmalarla tutarlı değildir. İlgili alanyazında destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarından biri olan küçümseyici davranışlar daha çok olumsuz gelişimsel sonuçlarla ilişkilidir. Örneğin, annelerin küçümseyici tepkilerinin çocukların problem davranışlarıyla (Corapci ve ark., 2012) pozitif, sosyal becerileriyle negatif (Seçer ve Karabulut, 2016) ilişkili olduğu gösterilmiştir. Bu bulgulara benzer şekilde erken çocukluk dönemini konu alan diğer çalışmalarda, çocukları olumsuz duygu ifadeleri gösterdiğinde küçümseyici davranışların da dahil olduğu destekleyici olmayan şekilde davranan annelerin çocuklarının duygusal açıdan değişken (Seçer, 2017) ve problem davranışlarının daha yüksek (Güven ve Erden, 2017) olduğu gösterilmiştir. İlgili alanyazındaki çalışmalarla, bu çalışmada elde edilen küçümseyici davranışlara ilişkin bulgular arasındaki tutarsızlığın kullanılan yöntemden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Ülkemizde ve dünyada, annelerin duygu sosyalleştirme davranışları değerlendirilirken yaygın şekilde “Çocukların Olumsuz Duyguları ile Baş Etme Ölçeği” kullanılmaktadır (örn. Corapci ve ark., 2012; Güven ve Erden, 2017; Seçer, 2017; Seçer ve Karabulut, 2016). Bu ölçekte değerlendirilen küçümseyici davranışlar “Eğer çocuğum iğneden korkuyor ve iğne olma sırasını beklerken titreyip ağlıyorsa, ben; Ona, iğne olmayı büyük bir mesele haline getirmemesini söylerim.” ya da “Eğer çocuğum bisikletinden düşer, onu kırar ve sonra da üzülüp ağlarsa, ben; Çocuğuma aşırı tepki gösterdiğini söylerim.” gibi ifadelerle değerlendirilmektedir. Bu çalışmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme vasıtasıyla ölçülen küçümseyici davranışlara bakacak olursak, televizyonda bir canavar görüp korkan çocuğuna annelerin “Korkmamasını söylerim.” ifadesi küçümseyici duygu sosyalleştirme davranışı olarak kodlanmaktadır ya da annelerin çocuklarının oyuncağı kırıldıktan sonra üzülduğünde “Üzülmemesini söylerim.” ifadesi küçümseyici duygu sosyalleştirme davranışı olarak kodlanmaktadır. Eğitim düzeyi düşük annelerin

çocuklarının duygularını küçümsedikleri için değil, o olumsuz duygu halinden çocuklarının bir an önce çıkmasını sağlamak için böyle davrandıkları düşünülmektedir. Anneler çocuklarının olumsuz duygu halini uzun süre deneyimlemesini istememelerinin sebebi, bu duyguları yaşamamanın onlara zarar verebileceğini düşünmeleridir. Bu sebeple, çocuklarını bu olumsuz deneyimden korumak amacıyla, çocuklarının olumsuz duygusunu bastırmaya çalışmaktadırlar. Ölçek vasıtasıyla ölçülen küçümseyici davranışlar ise, çocuğun üzüntüsünü, korkusunu, öfkesini doğrudan küçümseyen ya da önemini azaltan bir tepki içermektedir. Buradan yola çıkarak ilgili alanyazında ölçek vasıtasıyla ölçülen küçümseyici davranışların değerlendirildiği çalışmalar ile bu çalışmanın bulgularının tutarsız olması iki ölçüm arasındaki farktan kaynaklanıyor olabileceği düşünülmektedir. Ölçüm yöntemine ek olarak küçümseyici davranışlar ile ilgili belirtilmesi gereken bir diğer nokta, bahsedilen davranışların orijinal form olan İngilizce formunda “minimization reactions” olarak geçmesidir. Minimization, küçümsemekten çok azaltma, en aza indirme, küçültme anlamlarını içermektedir. Buradan hareketle, aslında davranışın içeriği ile davranışı niteleyen ifadenin Türkçe çevirisinin birbiri ile tutarlı olmadığını söylemek mümkündür. Bu açıdan bakıldığında da, mevcut çalışmada küçümseyici davranışlara ilişkin elde edilen bulguların eğitim düzeyi düşük annelerin duyguları küçümseme davranışları olarak değil duygunun etkisini azaltma davranışları olarak değerlendirilmesi daha doğru olacaktır.

Buna ek olarak, ilk bulguya benzer şekilde, yine eğitim düzeyi düşük annelerin dahil olduğu örnekleme, annelerin sosyal normları anlatma davranışlarının anne-çocuk çatışmasını negatif olarak yordadığı ortaya konulmuştur. Eğitim düzeyi düşük annelerin çocuklarının olumsuz duygu ifadelerine karşılık sosyal normları anlatarak çocuklarının buldukları çevreye uyumlarını artırmayı hedefledikleri söylenebilir. Eğitim düzeyi yüksek annelerde böyle bir ilişki gözlenmezken, eğitim düzeyi düşük annelerde bu ilişki örüntüsünün oluşmasının sebebi annelerin çocuk yetiştirme hedefleriyle ilişkili olabilir. Eğitim düzeyi düşük ve yüksek annelerin çocuklarına ilişkin hedeflerinin birbirinden farklılık gösterdiğini ortaya koyan çalışma bulguları mevcuttur. Örneğin, Yağmurlu ve arkadaşlarının (2009) çalışmasında, eğitim düzeyi yüksek annelere kıyasla eğitim düzeyi düşük annelerin uygun davranma odaklı hedefleri daha çok benimsedikleri gösterilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme yöntemiyle annelerin çocuk yetiştirme ile ilgili hedeflerinin

incelendiği çalışmada, uygun davranma odaklı sosyalleştirme hedefleri iyi yetişmiş olma, saygılı, iş birliğine yatkın, itaatkâr bir kişi olma ve aile ile iyi ilişkiler içinde olma gibi özellikleri içermektedir. Mevcut çalışmada da, eğitim düzeyi düşük anneler çocuklarının diğer insanlarla olan uyumunu, diğerlerine benzer olmasını, kabul edilen bir mizaca sahip olmasını ve kabul edilen biri olmasını önemsedikleri için sosyal normları anlatma eğiliminde olabilirler. Bu eğilimle davranan annenin çocuğu sosyal normlara uygun şekilde duygularını daha az gösterebilir, yani annenin beklentisine uygun şekilde davranabilir, bu da anne-çocuk ilişkisine olumlu yansiyarak çatışmayı azaltıyor olabilir. Araştırmanın ilk bulgusuna da bakıldığında, eğitim düzeyi düşük annelerin çocuklarının sosyal uyumunu artırmak amacıyla küçümseyici duygu sosyalleştirme davranışlarını kullanıyor olabilecekleri düşünülmüştür. Eğitim düzeyi düşük annelerde, bu iki duygu sosyalleştirme davranışının öne çıkmasının tesadüf olmadığı aksine bulguların birbirlerini tamamladığı düşünülmektedir. Düşük eğitim grubunda anneler hem küçümseyici davranışları sergilerken hem de sosyal normları anlatırken çocuklarının içinde buldukları sosyal çevreye uyumunu sağlamayı ve çocuklarının toplumca kabul edilen biri olmalarını sağlamalarını hedefliyor olabilirler. Bu görüşü destekler şekilde her iki modelde de benzer ilişki örüntüleri gözlenmiş, eğitim düzeyi düşük annelerin küçümseyici ve sosyal normları anlatma davranışları anne-çocuk çatışmasını azaltarak çocukların duygu düzenleme becerileri yoluyla sonuç davranışlarını yordamıştır.

Eğitim düzeyi düşük annelere ilişkin iki modelden elde edilen bulgulara göre, anne-çocuk çatışması, çocukların duygu düzenleme becerilerini azaltarak olumlu sosyal davranışlarda azalışı içe yönelim ve dışa yönelim davranışlarında ise artışı yordamıştır. Annesi ile daha az çatışma yaşaması çocuğun belki daha az tehlike algılamasını ve bu şekilde kriz anlarında daha sakin kalabilmesini ve olumsuz duygularını içinde bulunduğu bağlama uygun şekilde ifade edebilmesini sağlıyor olabilir. Elde edilen bu bulgular, anne-çocuk arasındaki ilişkinin çocukların öz düzenleme becerilerine yansıdığını ve bunun da önemli gelişimsel çocuk sonuçlarından olumlu sosyal ve problem davranışları yordadığını göstermektedir. Bu bulgu, ülkemizde okul öncesi dönemdeki çocukların annelerinin katılımıyla yürütülen bir çalışmanın bulgularıyla benzerlik göstermektedir (Arslan Özkılıç, 2021). Çalışmada, anne-çocuk arasındaki çatışma azaldıkça çocukların duygu düzenleme becerilerinin arttığı rapor edilmiştir. Annesi ile daha az çatışma yaşayan çocuk

kendi duygularını daha iyi anlamakta ve olumsuz duygularını daha iyi yönetebilmektedir. Buna ek olarak, mevcut çalışmada elde edilen bulgular çocukların duygularını daha iyi düzenleyebilmesinin hem olumlu sosyal davranışlarında artışı hem de içe yönelim ve dışa yönelim problemlerinde azalışı yordadığını ortaya koymuştur. Mevcut çalışmanın bu bulgusu, ilgili alanyazındaki çalışmalar ile tutarlılık göstermektedir. Örneğin, Newland ve Crnic (2011) annelerin olumsuz duygusal davranışları (çocuklara karşı olumsuz tepkiler, kelime seçimleri, tonlamalar ve düşmanlığı içermektedir) ile çocukların içe yönelim ve dışa yönelim davranışları arasındaki çocukların duygu düzenleme becerilerinin dolaylı rol oynadığı gösterilmiştir. Benzer şekilde, annelerin duyguları kabullenici davranışları ile çocukların saldırganlıkları arasındaki ilişkide duygu düzenleme becerileri dolaylı rol oynadığı ortaya konulmuştur (Ramsden ve Hubbard, 2002). Mevcut çalışmada eğitim düzeyi düşük annelere ilişkin incelenen iki modelin bulguları bir araya getirilecek olursa, eğitim düzeyi düşük annelerin küçümseyici duygu sosyalleştirme davranışları ve sosyal normları anlatma davranışlarının çocuk sonuçları açısından destekleyici (promotive) bir faktör olarak rol oynadığı söylenebilir. Annelerin çocukların olumsuz duygularına karşılık verdikleri bu tepkiler anne-çocuk ilişkisine olumlu yansiyarak olumsuz sonuçları azaltmakta ve olumlu sonuçları artırmaktadır. Hem ilgili alanyazındaki çalışma bulgularından hem de mevcut çalışmanın bulgularından yola çıkılarak annelerin duygu özelinde sergiledikleri davranışların gelişimsel çocuk sonuçları açısından önemli bir değişken olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu bulguların benzer ve farklı örneklerde yinelenmesinin ilişki dinamiklerini anlamak açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Son olarak araştırma bulguları eğitim düzeyi yüksek annelerin çözüm önerme davranışlarının anne-çocuk iş birliğini artırarak çocukların duygu düzenleme becerilerini artırdığını göstermiştir. Çocukların duygu düzenleme becerilerinin de olumlu sosyal davranışlarda artışı, içe yönelim ve dışa yönelim problemlerinde azalışı yordadığı ortaya koyulmuştur. Mevcut çalışmada elde edilen bu bulgu, ilgili alanyazındaki çalışmalar ile tutarlılık göstermektedir. Örneğin, Eisenberg ve arkadaşları (1998) geniş bir duygu sosyalleştirme modeli öne sürdükleri çalışmalarında, annelerin çocuklarının duygularına verdikleri tepkilerin çocukları ile aralarındaki ilişkiyi etkileyeceğini ve bunun da çocukların duygu ifadelerine ve sosyal becerilerine yansıtacağını tartışmışlardır. Bu

çalışmada da, annelerin duygu sosyalleştirme davranışları ile çocuk sonuçları arasındaki ilişkide anne-çocuk ilişkisi dolaylı rol oynamıştır. Elde edilen bu bulgu, eğitim düzeyi yüksek annelerin çocuklarının oyuncağı kırıldığında üzülmeleri, arkadaşı defterini çizdiğinde öfkelenmesi ya da kaydırdan kaymaktan korkması karşısında verdiği problemi çözmeye yönelik davranışları anne ile çocuğun ilişkisine olumlu yansıdığını göstermektedir. Aslında annenin çözüm önerme davranışları ile anne-çocuk iş birliğini birbirini tamamlayan kavramlar olarak değerlendirilebilir. Şöyle ki, çocuğun olumsuz bir duygusunu ifade ettiği anlar yönetilmesi gereken bir krizin olduğu anlardır (örn., çocuğun korkup ağladığı, öfkelenmesi ya da üzülmeye ağladığı anlar). Örnekteki eğitim düzeyi yüksek anneler bu kriz anında problemi çözmeyi hedefleyen çözümler önermektedirler. Diğer yandan, anne ile çocuğun birlikte bir şey yaparken, -bu çalışma örneğinde kurallarını yeni öğrendikleri bir oyuncakla oynarken- iş birliği içinde olmaları da bir çeşit problemi çözüme davranışıdır. Çünkü ilk kez oynadıkları, kurallarını birlikte öğrendikleri, birlikte keşfettikleri bir oyun oynamaktadırlar ve ancak iş birliği yaptıklarında oyunu çözebilmektedirler. Buradan hareketle, çocuğun olumsuz duygusunu somut bir çözüm önererek yönetmeye çalışan annenin çocuğu ile arasındaki ilişkide iş birliğinin artışı beklendiği bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Buna ek olarak, anne-çocuk arasındaki iş birliği çocukların duygu düzenleme becerilerini pozitif şekilde yordamıştır. Mevcut çalışmada elde edilen bu bulgu, ilgili alanyazındaki çalışmalarla benzerlik göstermektedir. Örneğin, anne-çocuk arasındaki olumlu ilişki arttıkça çocukların duygu düzenleme becerilerinin arttığı gösterilmiştir (Arslan Özkılıç, 2021). Bu çalışmada ele alındığı şekilde iş birliği bileşenini içeren anne-çocuk ilişkisi ile çocukların duygusal yeterlikleri arasındaki ilişkiyi değerlendiren bir çalışmaya rastlanmamıştır. Buna rağmen mevcut çalışmada elde edilen bulgular ve ilgili alanyazındaki çalışma bulgularından yola çıkılarak, pozitif anne-çocuk ilişkisinin duygu düzenleme becerilerini artırdığını söylemek mümkündür. Bu açıdan bakıldığında, alanyazındaki çalışmalar ile bu çalışmada elde edilen bulgular paralellik göstermektedir. Bu çalışmada anne ile çocuğun iş birliği içinde olması, birbirlerini dinleyerek takip ederek birlikte uyum içinde çalışmalarını, birbirlerinin oyuncakla oynamasını beklemelerini, hangi hareketi yapacakları konusunda fikir birliğine varmalarını içermektedir. Aslında tüm bunlar çok önemli bir şeye işaret etmektedir: bu ilişkide anne ile çocuk birbirlerine saygı duymaktadır. Saygı içeren bir anne-çocuk ilişkisinde, çocuğun duygularını düzenlemeyi öğrenebilmesi için uygun bir

ortam yaratıldığı çıkarımı yapılabilir. Aile üyelerinin birbirlerine saygı duydukları, bir iş yaparken birbirlerinin fikrini aldıkları, birlikte hareket ettikleri bir aile ortamında çocuklar olumsuz duygularını nasıl sergileyeceği konusunda destekleyici bir çevre oluşturulmuş olur. Böylece çocuklar, duygularını düzenleme konusunda beceri kazanırlar ve duyguları sergileme kuralları konusunda da bilgi edinirler. Son olarak, duygularını daha iyi düzenleyebilen çocukların olumlu sosyal davranışları daha fazla ve içe yönelim ve dışa yönelim problemlerini ise daha az sergiledikleri gösterilmiştir. İlgili alanyazında çocukların öz düzenleme becerileri ile davranışları arasındaki ilişkileri gösteren birçok çalışma bulunmaktadır (örn. Calkins ve ark., 1999; Cole ve ark., 1996; Hill ve ark., 2006). Örneğin, duygularını düzenlemekte güçlük yaşayan çocukların daha fazla dışa yönelim problemi (Cole ve ark., 1996) ve içe yönelim problemi (McCoy ve Raver, 2011) yaşadıkları gösterilmiştir. Benzer şekilde başka bir çalışmada, duygu düzenleme becerilerinin hem akranlarla iş birliği içinde olma ile temsil edilen olumlu sosyal davranışları artırdığı hem de akranlarla çatışma yaşama ile temsil edilen dışa yönelim problemleri azalttığı ortaya koyulmuştur (Calkins ve ark., 1999). İlgili alanyazındaki çalışmalar ile bu çalışmanın bulguları değerlendirildiğinde, duygularını daha iyi düzenleyebilen çocukların hem olumlu sosyal davranışları daha fazla hem de problem davranışları daha az sergiledikleri görülmektedir. Buradan hareketle, duygu düzenleme becerilerinin çocuk sonuç davranışları açısından çok güçlü bir yordayıcı olduğu gözlenmektedir.

Elde edilen bulgulardan yola çıkarak dikkat edilmesi gereken başka bir nokta ise, eğitim düzeyi düşük örnekleme küçümseyici ve sosyal normları anlatma davranışlarının çatışmayı yordarken iş birliğini yordamaması ne anlama gelmektedir? Diğer yandan, eğitim düzeyi yüksek örnekleme çözüm önerme davranışlarının iş birliğini yordarken çatışmayı yordamaması neye işaret etmektedir? Bahsedilen üç davranış da anne-çocuk arasındaki ilişkiye yansımaktadır, ancak ilişkinin farklı yönleri açısından etkili oldukları ortaya konulmuştur. Eğitim düzeyi düşük annelerin bahsedilen davranışlarının anne-çocuk ilişkisindeki pozitif yönü artırmadığı, ancak çatışmayı baskıladığı söylenebilir. Yani bu davranışlar ilişkiyi daha iyi hale getirmemektedir, sadece anne ile çocuk daha az çatışma yaşamaktadır. Annelerin çocuğun olumsuz duygu deneyimi yaşamasını engellemeyi amaçlayan davranışları ve sosyal normları öğretme çabasının çocukların bu

duyguları daha az göstermesine ya da annenin istediği şekilde davranmasına yol açtığı söylenebilir. Bu bulguya benzer şekilde, yukarıda da bahsedilen Yağmurlu ve arkadaşlarının (2009) çalışmasında, eğitim düzeyi yüksek annelerle karşılaştırıldığında eğitim düzeyi düşük annelerin saygılı ve itaatkar olma gibi özellikleri içeren uygun davranma odaklı hedefleri daha çok benimsedikleri gösterilmiştir. Mevcut çalışmada da, eğitim düzeyi yüksek annelerin örnekleminde böyle bir örüntü gözlenmezken eğitim düzeyi düşük annelerin örnekleminde çocuklar annelerinin itaatkar olma beklentisine uygun şekilde duygularını daha az gösteriyor olabilirler. Böylece anne ile çocuk daha az çatışmaktadırlar, ancak aralarındaki ilişkinin niteliği artmamaktadır. Aksine, eğitim düzeyi yüksek annelerin çözüm önerme davranışları ise, anne-çocuk ilişkisindeki olumlu bileşeni artırmaktadır. Çözüm önerme davranışları, destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarındandır. Annenin çocuğu olumsuz bir duygusunu ifade ettiği anda, annenin çocuğu desteklemesi sorunu çözmek için aktif bir çaba içinde olması, beklendik şekilde anne ile çocuk arasındaki ilişkinin niteliğini artırmakta ve daha iyi bir ilişkiyi sağlamaktadır. Tüm bunlardan hareketle, annelerin destekleyici, destekleyici olmayan ve didaktik davranışlarının anne-çocuk ilişkisine yansıdığı ancak ayrıntılı şekilde incelendiğinde ilişki örüntülerinde farklı bir mekanizma işlediğini söylemek mümkündür.

2.4.3. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Gelecek Çalışmalar İçin Öneriler

Mevcut çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. İlk olarak, çalışmada 172 anne-çocuk çifti ile çalışılmıştır. Araştırma bulgularının genellenebilirliği açısından daha yüksek sayıda örneklem ile çalışılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Gelecek çalışmalarda daha geniş örneklemle çalışılması sonuçların genellenebilirliğin artırılmasını sağlayacaktır.

Çalışmada boylamsal yöntem tercih edilmemiştir. Enlemesine kesitsel yöntem elde edilen bulgular ile neden sonuç ilişkisi kurulmasına izin vermemektedir. Bu sebeple kurulan ilişkilerin yönü boylamsal desen ile yürütülen bir çalışmada farklı çıkabilir. Buradan yola çıkarak gelecek çalışmalarda boylamsal yöntem kullanılmasının duygu sosyalleştirme davranışları, anne-çocuk ilişkisi ve çocuk sonuçları arasındaki ilişkileri anlamak açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Son olarak bu çalışmada sadece annelerin duygu sosyalleştirme davranışları değerlendirilmiştir. Ancak babalar ya da öğretmenler gibi çocukların her gün iletişim halinde oldukları diğer yetişkinlerin duygu sosyalleştirme davranışlarının da gelişimsel çocuk sonuçları ile ilişkisinin çalışılması önemlidir. Bu sebeple gelecek çalışmalarda çocuğun etkileşim içinde olduğu diğer yetişkinlerle de çalışılması çocuk sonuçlarının daha iyi değerlendirilebilmesi açısından oldukça önem arz etmektedir.

Bahsedilen sınırlılıklarına rağmen, mevcut çalışmanın güçlü yönleri de bulunmaktadır. İlk olarak, duygu sosyalleştirme davranışları yarı yapılandırılmış görüşme ile ölçülmüştür. İlgili alanyazındaki çoğu çalışmada duygu sosyalleştirme davranışları ölçek yöntemi kullanılarak ölçülmektedir. Görüşme yönteminin annelerin günlük yaşamlarında sergiledikleri duygu sosyalleştirme davranışlarını daha iyi yansıtacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın önemli güçlü yönlerinden biri kullanılan yöntemdir. Buna ek olarak, yarı yapılandırılmış görüşmeler sırasında 8 resim kartı kullanılmıştır. Böylece anneler sorulan duyguyu ve davranışı daha kolay görselleştirebilmiştir ve bu yolla çalışmaya katılan annelerin hepsi sorulan soru için aynı olayı düşünerek cevap vermiştir. Buradan yola çıkarak görsel kullanımın standardizasyonu artırdığı söylenebilir.

Yöntem açısından değerlendirildiğinde çalışmanın bir başka güçlü yönü, bu çalışmada anne-çocuk ilişkisi gözlem yoluyla değerlendirilmiştir. Anne ve çocuklar Bir Şekil Çiz oyuncağı ile oynarken baş başa bırakılmış ve 10 dakika video kaydı alınmıştır. Anne ile çocuğun araştırmacı yanlarında olmadan baş başa kalması ve kendi evlerinde olmaları sebebiyle alıştıkları doğal ortamlarında olmaları alınan gözlemin gücünü artırmaktadır. Gözlem yönteminin kullanılması ile anne ile çocuğun ilişkisini olduğu hale en yakın şekilde ölçüldüğü söylenebilir. Bu da mevcut çalışmanın öne çıkan bir diğer güçlü yanı olarak değerlendirilebilir.

Bunların yanı sıra, mevcut çalışma ilgili alanyazındaki çalışmalardan farklı olarak annelerin duygu sosyalleştirme davranışları ile gelişimsel çocuk sonuçları arasındaki ilişkide anne-çocuk ilişkisinin rolünü ortaya koymuştur. Böylece aslında annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarının anne ile çocuk arasındaki ilişkiye yansıdığı ve onun

üzerinden gelişimsel çocuk sonuçlarını yordadığı gösterilmiştir. Diğer bir deyişle, bahsedilen değişkenler arasındaki ilişkinin mekanizması

Son olarak, çalışmada annelerin çocuklarının hem olumlu hem de olumsuz duygularını nasıl sosyalleştirdikleri test edilmiştir. İlgili alanyazındaki çalışmaların çoğu sadece olumsuz duyguların sosyalleştirilmesine odaklanmıştır. Ancak daha önce de bahsedildiği gibi, annelerin çocuklarının olumlu duygularına verdikleri tepkilerin de çocuk sonuçları açısından güçlü bir yordayıcı olabileceği düşünülmektedir. Çocukların mutlu olduğu zamanlar olumsuz duygu ifadelerinde olduğu gibi bir kriz anını yansıtmamaktadır, ancak bu zamanlarda da çocuklar annelerinin verdikleri tepkilerden duygusal fayda elde etmektedirler. Bu çalışmada incelenen değişkenler açısından anlamlı bir ilişki saptanmamış olsa da, olumlu duyguların da farklı şekillerde sosyalleştirilebileceğini göstermenin değerli olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple gelecek çalışmalarda annelerin çocukların olumlu duygularına verdikleri tepkilerin farklı yaş gruplarında ve farklı değişkenlerle çalışılması oldukça önemlidir.

SONUÇ

Mevcut tez çalışması kapsamında yürütülen iki çalışma, okul öncesi dönemde duygu sosyalleştirme sürecinin derinlemesine incelemesi amaçlanmıştır. Genel tartışma bölümünde yürütülen iki çalışmanın bulguları kısaca özetlenecektir. Sonrasında çalışmaların önemli noktalarına değinilecek ve son olarak çalışmaların sınırlılıkları ve gelecek çalışmalar için öneriler sunulacaktır.

BULGULARIN ÖZETİ

Birinci çalışmada, anneanne ve annelerin katılımıyla kuşaklar arası bir çalışma yürütülerek annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayan içinde büyüdükleri ortamın özellikleri ve şimdiki özellikleri incelenmiştir. Araştırma bulguları, annenin destekleyici ve destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarını annenin şimdiki özelliklerinden annenin duyguları göz ardı edici üst duygu felsefesi, nevrozizm düzeyi ve duygu düzenleme becerilerinden bastırma düzeyinin yordadığını göstermiştir. Buna göre, annenin duyguları göz ardı edici üst duygu felsefesi ve nevrozizm düzeyi destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarını negatif yönde, destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarını ise pozitif yönde yordamıştır. Diğer yandan, duygu düzenleme becerilerinden bastırma düzeyi destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarını pozitif yönde ve destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarını negatif yönde yordamıştır. Buna ek olarak çalışma bulguları annelerin içinde büyüdüğü ortamın özellikleri açısından, annenin destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarını anneannenin destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarının, annenin destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarını ise anneannenin destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarının pozitif yönde yordadığını göstermiştir. Son olarak annelerin didaktik duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayan faktörlere baktığımızda, annenin şimdiki özelliklerinden duygu düzenleme becerilerinden bastırma düzeyinin negatif yönde ortaya konulmuştur.

İkinci çalışmada, annelerin duygu sosyalleştirme davranışları ile çocukların olumlu sosyal ve problem davranışları arasındaki ilişkide anne-çocuk ilişkisi ve çocukların duygu

düzenleme becerilerinin rolü incelenmiştir. Araştırma bulguları, eğitim düzeyi düşük annelerin küçümseyici ve sosyal normları anlatma davranışlarının çocuklarıyla aralarındaki çatışmayı azalttığını göstermiştir. Anne-çocuk çatışması ise, çocukların duygu düzenleme becerilerini azaltarak olumlu sosyal davranışlarda azalışı içe yönelim ve dışa yönelim davranışlarında ise artışı yordamıştır. Eğitim düzeyi düşük annelere ilişkin bulgulara bakıldığında, annelerin küçümseyici ve sosyal normları anlatma davranışları ile çocukların olumlu sosyal ve problem davranışları arasındaki ilişkide anne-çocuk çatışmasının ve çocukların duygu düzenleme becerilerinin dolaylı rol oynadığı ortaya konulmuştur. Buna ek olarak araştırma bulguları eğitim düzeyi yüksek annelerin çözüm önerme davranışlarının anne-çocuk iş birliğini artırarak çocukların duygu düzenleme becerilerini artırdığını göstermiştir. Çocukların duygu düzenleme becerilerinin de olumlu sosyal davranışlarda artışı, içe yönelim ve dışa yönelim problemlerinde azalışı yordadığı ortaya koyulmuştur. Eğitim düzeyi yüksek annelere ilişkin bulgulara bakıldığında ise, annelerin çözüm önerme davranışları ile çocukların olumlu sosyal ve problem davranışları arasındaki ilişkide anne-çocuk iş birliği ve duygu düzenleme becerileri dolaylı rol oynamıştır.

EĞİTİMİN ÖNEMİ

Eğitim düzeyi aile bağlamını oluşturan önemli bileşenlerden biridir. Bornstein ve arkadaşları (2003), annelerin davranışları ve çocuk sonuçları açısından en önemli demografik değişkenin annenin eğitimi olduğunu öne sürmüştür. Eisenberg ve arkadaşlarının (1998) öne sürdüğü kapsamlı duygu sosyalleştirme modelinde de ebeveynlerin eğitim gibi temel bireysel özelliklerinin duygu sosyalleştirme davranışlarını yordayacağı belirtilmiştir. Bu noktada, annelerin eğitim düzeyi aile bağlamını oluşturan güçlü bileşenlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Mevcut tez çalışması kapsamında yürütülen iki çalışmada da eğitim düzeyinin araştırmada incelenen değişkenler açısından önemli bir faktör olduğu görülmüştür. İlk çalışmada, annenin eğitim düzeyi ve çalışma durumu ve anneanneninin eğitim düzeyinin araştırma kapsamında incelenen değişkenlerin düzeyini farklılaştırdığı görülmüş ve kontrol edilmiştir. İkinci çalışmada ise, eğitim düzeyi düşük ve yüksek annelere ilişkin veriler ayrı modellerde test edilmiş ve değişkenler arası ilişkilerin farklılaştığı ortaya konulmuştur. Bu bize, okul öncesi

dönemde duygu sosyalleştirme süreci açısından eğitimin çok güçlü bir belirleyici olduğunu göstermektedir. İlgili alanyazındaki bulgulara da bakıldığında eğitim düzeyinin annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarını farklılaştırdığı gözlenmektedir (örn. Altan-Aytun ve ark., 2013; Güven ve Erden, 2017; Seçer ve Karabulut, 2016). Mevcut tez çalışmasında yürütülen iki çalışmanın ve ilgili alanyazındaki bulgular değerlendirildiğinde annenin eğitim düzeyinin yüksek olmasının destekleyici (promotive) bir faktör olarak rol oynadığı söylenebilir. Eğitim düzeyi yüksek annelerin duygular konusunda daha bilinçli oldukları ve çocuklarının duygularını destekleyici bir ortam oluşturdukları görülmektedir. Çocuklarının duygu ifadelerini bir fırsat olarak değerlendirdikleri için de çocuklarının duygularıyla daha uygun şekilde baş edebildikleri görülmektedir. Sonuç olarak, annenin eğitim düzeyinin çocukların duygularına verilen tepkiler açısından ülkemizde kültür içi farklılıkları sağlayan önemli bir bağlam değişkeni olduğu söylenebilir.

KUŞAKLARARASI AKTARIM

Mevcut çalışma önemli bir ebeveyn davranışı olan duygu sosyalleştirme davranışlarının kuşaklar arası aktarımını göstermesi açısından ilgili alanyazına önemli katkı sağlamıştır. İlgili ulusal ve uluslararası alanyazında duygu sosyalleştirme davranışlarının kuşaklararası bir çalışma ile incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır, mevcut çalışma bu açıdan bir ilk niteliği taşımaktadır. Elde edilen bulgular, destekleyici ve destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme davranışlarında kuşaklararası aktarım olduğunu göstermiştir. Duygu sosyalleştirme davranışlarında kuşaklararası aktarımın gösterilmesi, annelerin çocukken kendi annelerinden maruz kaldıkları duygu sosyalleştirme davranışlarını kendi çocuklarına uyguladıklarını göstermiştir. Elde edilen bulgulara dayanılarak duygu sosyalleştirme davranışlarının aile içinde öğrenildiğini söylemek mümkündür. Anneler çocukların duygularına nasıl tepki verileceğini, duygu ifadeleri ile nasıl başa çıkılacağını kendi çocukluk deneyimlerinden öğrenmektedirler.

Annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarında kuşaklararası aktarıma ek olarak, bu aktarıma yansıyan bireysel özelliklerin de gösterilmesi çalışmanın bir diğer güçlü yönünü oluşturmaktadır. Bunu sağlamak amacıyla, annelerin hem gelişimsel bağlamı hem de

sahip olduğu bireysel özellikler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu faktörler birbirinden ayrıştırılmış ve diğer düzey kontrol edilerek yordama güçleri test edilmiştir. Yaşam boyu gelişim yaklaşımında da önemle vurgulanan gelişimsel bağlamın öneminin ortaya koyulması açısından bu faktörlerin birlikte çalışılması önemlidir. Mevcut çalışma kapsamında elde edilen bulgular, annelerin üst duygu felsefelerinin, duygu düzenleme becerilerinin ve kişilik özelliklerinin önemli bireysel özellikler olduğunu annelerin duygu özelinde sergiledikleri davranışları yordadığını göstermiştir.

GELECEK ÇALIŞMALAR İÇİN ÖNERİLER

Sonuç olarak, yürütölen iki çalışmanın bulguları bir araya getirildiğinde, önemli doğurguları olduğu düşünölmektedir. Elde edilen bulguların çocuk sonuçları açısından önemli bir ebeveyn davranışı olduğu bilinen duygu sosyalleştirme davranışlarının yordayıcılarının belirlenmesi ilgili müdahale programlarına önemli bir veri kaynağı oluşturulacağı düşünölmektedir. Örneğinin, çalışmamızda duygu özelinde sergilenen davranışlarda kuşaklararası aktarım olduğu ve aktarımın destekleyici olmayan davranışlarda daha güçlü olduğu ortaya konulmuştur. Destekleyici olmayan davranışların kuşaktan kuşağı aktarılmasının önüne geçmek amacıyla, hazırlanacak müdahale programlarında destekleyici olmayan davranışların azaltılmasına odaklanılabilir. Bunun yanı sıra, kuşaktan kuşağı aktarılması sebebiyle annelerin bu davranışları gözlem yoluyla öğrenmiş olabileceklerine vurgu yapılabilir. Gözlem yoluyla öğrenmiş olmaları, buna ilişkin farklı bir davranış repertuarına sahip olmadıklarını gösteriyor olabilir. Buradan hareketle, programlarda daha önce görmedikleri ancak çocuk sonuçları açısından işlevsel olan destekleyici duygu sosyalleştirme davranışları öğretiler. Buna ek olarak, bireysel değişkenler açısından baktığımızda da annelerin üst duygu felsefelerinin ve duygu düzenleme becerilerinin davranışlarını belirlediğı görölmüştür. Annelere duygu sosyalleştirme sürecinin nasıl olduğu, çocukları nasıl etkileyebildiğı, hangi sonuç davranışları ile ilişkili olduğu anlatılırsa, annelerin çocukların duyguları ile ilgili bilişlerinin değiştirebileceğı düşünölmektedir. Buna ek olarak, annelere duygularını, annelerin kendi duygularını nasıl yönetebilecekleri, duyguları ile nasıl başa çıkabileceklerine yönelik programlar oluşturulabilir. Tüm bunlardan yola çıkılarak

yürütülen iki çalışmanın bulguları bir araya getirildiğinde duygu sosyalleştirme sürecine ilişkin önemli bir bilgi kaynağı elde edilmiş olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abraham, E., Letkiewicz, A. M., Wickramaratne, P. J., Bunyan, M., van Dijk, M. T., Gameraff, M. J., ... ve Weissman, M. M. (2021). Major depression, temperament, and social support as psychosocial mechanisms of the intergenerational transmission of parenting styles. *Development and Psychopathology*, 1-15.
- Acar-Bayraktar, A. V., Cakmak, Z. ve Saritas-Atalar, D. (2019). Parenting and children's prosocial and problem behaviors in middle childhood: The role of Turkish mothers' emotion socialization practices. *Social Development*, 28(2), 333-346.
- Altan, Ö. (2006). *The effects of maternal socialization and temperament on childrens emotion regulation*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Koç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Altan-Aytun, Ö., Yagmurlu, B. ve Yavuz, H. M. (2013). Turkish mothers' coping with children's negative emotions: A brief report. *Journal of Child and Family Studies*, 22(3), 437-443.
- Altıntop, İ. (2019). *Ebeveynlerin duygu sosyalleştirmesi ile çocukların sosyal yetkinliği arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Arslan Özkılıç, S. (2021). *Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Anneleriyle Olan İlişkileri ve Annelerin Çocuğa Yönelik İlgisi ile Duygu Düzenleme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Atay, Z. S. (2009). *Annelerde duygulanım ve erken çocukluk dönemindeki duygu sosyalizasyonu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aydın, F. (2010). *Maternal emotion regulation, socio-economic status and social context as predictors of maternal emotion socialization practices*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bailey, J. A., Hill, K. G., Oesterle, S. ve Hawkins, J. D. (2009). Parenting practices and problem behavior across three generations: monitoring, harsh discipline, and drug use in the intergenerational transmission of externalizing behavior. *Developmental Psychology*, 45(5), 1214-1226.

- Baumrind, D. (1972). An exploratory study of socialization effects on black children: Some black-white comparisons. *Child Development*, 261-267.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, 55(1), 83-96.
- Benga, O., Susa-Erdogan, G., Friedlmeier, W., Corapci, F. ve Romonti, M. (2019). Maternal self-construal, maternal socialization of emotions and child emotion regulation in a sample of Romanian mother-toddler dyads. *Frontiers in Psychology*, 9, 2680.
- Bornstein, M. H., Hahn, C., Suwalsky, J. T. D. ve Haynes O. M. (2003). *The Hollingshead Four-Factor Index of Social Status and the Socioeconomic Index of Occupations*. içinde M. H. Bornstein ve R. H. Bradley, (Ed.), Socioeconomic status, parenting, and child development (29-82).
- Bornstein, M. H. (2002). *Parenting infants*. M. H. Bornstein (Ed.), Handbook of parenting içinde Children and parenting (2. baskı, 3-43). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Brock, R. L. ve Kochanska, G. (2015). Decline in the quality of family relationships predicts escalation in children's internalizing symptoms from middle to late childhood. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 43(7), 1295-1308.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Harvard University Press.
- Calkins, S. D., Gill, K. A., Johnson, M. C. ve Smith, C. (1999). Emotional reactivity and emotion regulation strategies as predictors of social behavior with peers during toddlerhood. *Social Development*, 8, 310-341.
- Campbell, S. B. (1995). Behavior problems in preschool children: A review of recent research. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 36(1), 113-149.
- Camras, L. A., Shuster, M. M. ve Fraumeni, B. R. (2014). Emotion socialization in the family with an emphasis on culture. *Children and Emotion*, 26, 67-80.
- Capaldi, D. M., Pears, K. C., Patterson, G. R. ve Owen, L. D. (2003). Continuity of parenting practices across generations in an at-risk sample: A prospective comparison of direct and mediated associations. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 31(2), 127-142.
- Cassano, M., Zeman, J. ve Perry-Parrish, C. (2007). Influence of gender on parental socialization of children's sadness regulation. *Social Development*, 16, 210-231.

- Chan, S. M., Bowes, J. ve Wyver, S. (2009). Parenting style as a context for emotion socialization. *Early Education and Development*, 20(4), 631-656.
- Chaplin, T. M., Casey, J., Sinha, R. ve Mayes, L. C. (2010). Gender differences in caregiver emotion socialization of low-income toddlers. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 2010(128), 11-27.
- Chaplin, T. M., Cole, P. M. ve Zahn-Waxler, C. (2005). Parental socialization of emotion expression: Gender differences and relations to child adjustment. *Emotion*, 5, 80–88.
- Chen, X., McCormick, E. M., Ravindran, N., McElwain, N. L. ve Telzer, E. H. (2020). Maternal emotion socialization in early childhood predicts adolescents' amygdala-vmPFC functional connectivity to emotion faces. *Developmental Psychology*, 56(3), 503.
- Cicchetti, D., Ganiban, J. ve Barnett, D. (1991). *Contributions from the study of high-risk populations to understanding the development of emotion regulation*. J. Garber ve K. A. Dodge (Eds.), Cambridge studies in social and emotional development. The development of emotion regulation and dysregulation içinde (s. 15-48). New York, NY, US: Cambridge University Press.
- Cole, P. M., Dennis, T. A., Smith-Simon, K. E. ve Cohen, L. H. (2009). Preschoolers' emotion regulation strategy understanding: Relations with emotion socialization and child self-regulation. *Social Development*, 18(2), 324-352.
- Cole, P. M., Michel, M. K. ve Teti, L. O. D. (1994). The development of emotion regulation and dysregulation: A clinical perspective. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 59(2-3), 73-102.
- Cole, P.M., Tamang, B. ve Shrestha, S. (2006) Cultural Variations in the Socialization of Young Children's Anger and Shame. *Child Development*, 77, 1237-1251.
- Cole, P. M., Zahn-Waxler, C., Fox, N. A., Usher, B. A. ve Welsh, J. D. (1996). Individual differences in emotion regulation and behavior problems in preschool children. *Journal of Abnormal Psychology*, 105(4), 518.
- Conger, R. D., Belsky, J. ve Capaldi, D. M. (2009). The intergenerational transmission of parenting: Closing comments for the special section. *Developmental Psychology*, 45(5), 1276-1283.

- Corapci, F., Aksan, N. ve Yagmurlu, B. (2012). Socialization of Turkish Children's Emotions: do different emotions elicit different responses? *Global Studies of Childhood*, 2(2), 106-116.
- Covell, K., Grusec, J. E. ve King, G. (1995). The intergenerational transmission of maternal discipline and standards for behavior. *Social Development*, 4(1), 32-43.
- Cunningham, J. N., Kliewer, W. ve Garner, P. W. (2009). Emotion socialization, child emotion understanding and regulation, and adjustment in urban African American families: Differential associations across child gender. *Development and Psychopathology*, 21(1), 261-283.
- Cushing, B. S. ve Kramer, K. M. (2005). Mechanisms underlying epigenetic effects of early social experience: The role of neuropeptides and steroids. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 29(7), 1089-1105.
- Deater-Deckard, K. (2000). Parenting and child behavioral adjustment in early childhood: A quantitative genetic approach to studying family processes. *Child Development*, 71, 468-484.
- Deater-Deckard, K., Pylas, M. ve Petrill, S. A. (1997). *The Parent-Child Interaction System (PARCHISY)*. London: Institute of Psychiatry.
- Denham, S. A. (1998). Emotional development in young children. Guilford Press.
- Denham, S. A., Basset, H. H. ve Wyatt, T. (2007). *The socialization of emotional competence*. Joan E. Grusec ve Paul D. Hastings (Ed.), *Handbook of Socialization: Theory and Research* içinde (s. 614-637). New York: The Guilford Press.
- Denham, S. A., Zoller, D. ve Couchoud, E. A. (1994). Socialization of preschoolers' emotion understanding. *Developmental Psychology*, 30(6), 928.
- Diaz, A. ve Eisenberg, N. (2015). The process of emotion regulation is different from individual differences in emotion regulation: conceptual arguments and a focus on individual differences. *Psychological Inquiry*, 26(1), 37-47.
- Dix, T. (1992). *Parenting on behalf of the child: Empathic goals in the regulation of responsive parenting*. I. E. Sigel, A. V. McGillicuddy-DeLisi ve J. J. Goodnow (Eds.), *Parental belief systems: the psychological consequences for children* içinde (2. baskı, s. 319-346). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

- Duncombe, M. E., Havighurst, S. S., Holland, K. A. ve Frankling, E. J. (2012). The contribution of parenting practices and parent emotion factors in children at risk for disruptive behavior disorders. *Child Psychiatry & Human Development*, 43, 715-733.
- Eisenberg, N., Cumberland, A. ve Spinrad, T. L. (1998). Parental socialization of emotion. *Psychological Inquiry*, 9(4), 241-273.
- Eisenberg, N. ve Fabes, R. A. (1994). Mothers' reactions to children's negative emotions: Relations to children's temperament and anger behavior. *Merrill-Palmer Quarterly (1982-)*, 138-156.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A. ve Murphy, B. C. (1996). Parents' reactions to children's negative emotions: Relations to children's social competence and comforting behavior. *Child Development*, 67(5), 2227-2247.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A. ve Spinrad, T. L. (2006). Prosocial development. N. Eisenberg (Eds.), *Handbook of Child Psychology içinde* (s. 646-718). New Jersey: John Wiley & Sons.
- Eisenberg, N., Gershoff, E. T., Fabes, R. A., Shepard, S. A., Cumberland, A. J., Losoya, S. H., ... ve Murphy, B. C. (2001). Mother's emotional expressivity and children's behavior problems and social competence: Mediation through children's regulation. *Developmental Psychology*, 37(4), 475.
- El-Sheikh M. ve Elmore-Stratton L. (2004). The link between marital conflict and child adjustment: parent-child conflict and perceived attachments as mediators, potentiators, and mitigators of risk. *Developmental Psychopathology*, 16, 631-648.
- Espy, K. A. (2004). Using developmental, cognitive, and neuroscience approaches to understand executive control in young children. *Developmental Neuropsychology*, 26, 379-384.
- Fabes, R. A., Eisenberg, N. ve Bernzweig, J. (1990). The coping with children's negative emotions scale: Procedures and scoring. Arizona State University.
- Fabes, R. A., Poulin, R. E., Eisenberg, N. ve Madden-Derdich, D. A. (2002). The Coping with Children's Negative Emotions Scale (CCNES): Psychometric properties and relations with children's emotional competence. *Marriage & Family Review*, 34(3-4), 285-310.

- Fredrickson, B. L. (1998). Cultivated emotions: Parental socialization of positive emotions and self-conscious emotions. *Psychological Inquiry*, 9(4), 279-281.
- Friedlmeier, W., Corapci, F. ve Benga, O. , *Early Emotional Development in Cultural Perspective*. Jensen, L. A. (Ed.). (2015). The Oxford handbook of human development and culture: An interdisciplinary perspective içinde. New York, NY: Oxford University Press.
- Friedlmeier, W., Corapci, F. ve Cole, P.M. (2011). Emotion socialization in cross-cultural perspective. *Social and Personality Psychology Compass*, 5, 410–427.
- Garner, P. W., Dunsmore, J. C. ve Southam-Gerrow, M. (2008). Mother–child conversations about emotions: Linkages to child aggression and prosocial behavior. *Social Development*, 17(2), 259-277.
- Garner, P. W. ve Spears, F. M. (2000). Emotion regulation in low-income preschoolers. *Social Development*, 9(2), 246-264.
- Garrett-Peters, P. T. ve Fox, N. A. (2007). Cross-cultural differences in children's emotional reactions to a disappointing situation. *International Journal of Behavioral Development*, 31(2), 161-169.
- Gençöz, T. ve Öncül, Ö. (2012). Examination of personality characteristics in a Turkish sample: Development of Basic Personality Traits Inventory. *The Journal of General Psychology*, 139(3), 194-216.
- Gentzler, A. L., Ramsey, M. A. ve Black, K. R. (2015). Mothers' attachment styles and their children's self-reported security, as related to maternal socialization of children's positive affect regulation. *Attachment & Human Development*, 17(4), 376-398.
- Goodman, R. (1997). The strengths and difficulties questionnaire: A research note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 38, 581-586.
- Gorman-Smith D., Tolan P.H. ve Henry D.B.B. (2000). A developmental-ecological model of the relation of family functioning to patterns of delinquency. *Journal of Quantitative Criminology*, 16, 169–198.
- Gottman, J. M., Katz, L. F. ve Hooven, C. (1996). Parental meta-emotion philosophy and the emotional life of families: theoretical models and preliminary data. *Journal of Family Psychology*, 10(3), 243.

- Gottman, J. M., Katz, L. F. ve Hooven, C. (1997). *Meta-emotion: How families communicate emotionally*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Gross, J. J. ve John, O. P. (2003). Individual differences in two emotion regulation processes: Implications for affect, relationships, and well-being. *Journal of Personality & Social Psychology*, 85, 348-362.
- Güven, E. ve Erden, G. (2017). Duygu sosyalleştirmenin çocuklarda gözlenen davranış sorunlarına katkısı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 32(79), 18-32.
- Halberstadt, A. G., Dunsmore, J. C., Bryant Jr, A., Parker, A. E., Beale, K. S. ve Thompson, J. A. (2013). Development and validation of the Parents' Beliefs About Children's Emotions Questionnaire. *Psychological Assessment*, 25(4), 1195.
- Havighurst, S. S., Wilson, K. R., Harley, A. E., Kehoe, C., Efron, D. ve Prior, M. R. (2013). "Tuning into Kids": Reducing young children's behavior problems using an emotion coaching parenting program. *Child Psychiatry & Human Development*, 44, 247-264.
- Hill, A. L., Degnan, K. A., Calkins, S. D. ve Keane, S. P. (2006). Profiles of externalizing behavior problems for boys and girls across preschool: the roles of emotion regulation and inattention. *Developmental Psychology*, 42(5), 913.
- Hughes, E. K. ve Gullone, E. (2010). Parent emotion socialisation practices and their associations with personality and emotion regulation. *Personality and Individual Differences*, 49(7), 694-699.
- Hunsley, J. ve Meyer, G. J. (2003). The incremental validity of psychological testing and assessment: conceptual, methodological, and statistical issues. *Psychological Assessment*, 15(4), 446.
- Hurrell, K. E., Houwing, F. L. ve Hudson, J. L. (2017). Parental meta-emotion philosophy and emotion coaching in families of children and adolescents with an anxiety disorder. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 45(3), 569-582.
- İlhan, T. (2018). *Ebeveynlerin duygu sosyalleştirme stratejileri ile çocukların sosyal yetkinlik düzeyleri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Imamoğlu, E. O. (1998). Individualism and collectivism in a model and scale of balanced differentiation and integration. *The Journal of Psychology*, 132, 95-105.

- İnce, S. (2020). Okul öncesi dönem çocuklarının duygu düzenleme becerileri ile anne, baba ve öğretmenlerinin duygu sosyalleştirme davranışlarının incelenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara).
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1985). Intra-family interaction and a model of family change. Family in Turkish Society. *Turkish Social Science Association*, Ankara, 149-165.
- Kagitcibasi, C. ve Ataca, B. (2005). Value of children and family change: A three-decade portrait from Turkey. *Applied Psychology*, 54(3), 317-337.
- Karver, M. ve Bickman, L. (2002). Positive functioning: does it add validity to maladaptive functioning items?. *Evaluation and Program Planning*, 25(1), 85-93.
- Katz, L. F., Shortt, J. W., Allen, N. B., Davis, B., Hunter, E., Leve, C. ve Sheeber, L. (2014). Parental emotion socialization in clinically depressed adolescents: Enhancing and dampening positive affect. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 42(2), 205-215.
- Kaya, E. (2016). Babaların duygu sosyalleştirme uygulamaları ve bu uygulamaların okul öncesi çocuklarının sosyal ve duygusal gelişimindeki rolü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kerr, D. C. R., Capaldi, D. M., Pears, K. C. ve Owen, L. D. (2009). A prospective three generational study of fathers' constructive parenting: Influences from family of origin, adolescent adjustment, and offspring temperament. *Developmental Psychology*, 45(5), 1257-1275.
- Kochanska, G., Friesenborg, A. E., Lange, L. A., & Martel, M. M. (2004). Parents' personality and infants' temperament as contributors to their emerging relationship. *Journal of Personality and Social Psychology*, 86(5), 744-759.
- Ladd, G. W. ve Price, J. M. (1987). Predicting children's social and school adjustment following the transition from preschool to kindergarten. *Child Development*, 58, 1168-1189.
- Lagacé-Séguin, D. G. ve Coplan, R. J. (2005). Maternal emotional styles and child social adjustment: Assessment, correlates, outcomes and goodness of fit in early childhood. *Social Development*, 14(4), 613-636.

- Lewis, A. D., Huebner, E. S., Reschly, A. L. ve Valois, R. F. (2009). The incremental validity of positive emotions in predicting school functioning. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 27(5), 397-408.
- Loeber, R. ve Burke, J. D. (2011). Developmental pathways in juvenile externalizing and internalizing problems. *Journal of Research on Adolescence*, 21(1), 34-46.
- Lunkenheimer, E. S., Shields, A. M. ve Cortina, K. S. (2007). Parental emotion coaching and dismissing in family interaction. *Social Development*, 16(2), 232-248.
- Maccoby, E.E. ve Martin, J.A. (1983). *Socialization in the context of the family: Parent-child interaction*. içinde P. Mussen and E.M. Hetherington, editors, Handbook of Child Psychology, volume IV: Socialization, personality, and social development. New York: Wiley
- Madden, V., Domoney, J., Aumayer, K., Sethna, V., Iles, J., Hubbard, I., ... ve Ramchandani, P. (2015). Intergenerational transmission of parenting: Findings from a UK longitudinal study. *The European Journal of Public Health*, 25(6), 1030-1035.
- Malatesta, C. Z. ve Haviland, J. M. (1985). *Signals, symbols, and socialization*. M. Lewis, The socialization of emotions içinde (s. 89-116). Springer, Boston, MA.
- Matsumoto, D., Yoo, S. H. ve Fontaine, J. (2008). Mapping expressive differences around the world: The relationship between emotional display rules and individualism versus collectivism. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 39, 55-75.
- McCoy, D. C. ve Raver, C. C. (2011). Caregiver emotional expressiveness, child emotion regulation, and child behavior problems among head start families. *Social Development*, 20(4), 741-761.
- McCrae, R. R. ve Costa, P. T. (1987). Validation of the five-factor model of personality across instruments and observers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(1), 81.
- Miller, P. H. (2017). *Theories of developmental psychology*. (Z. Gültekin, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Narvaez, D., Wang, L., Gleason, T., Cheng, Y., Lefever, J. ve Deng, L. (2013). The evolved developmental niche and child sociomoral outcomes in Chinese 3-year-olds. *European Journal of Developmental Psychology*, 10(2), 106-127.

- Neppl, T. K., Conger, R. D., Scaramella, L. V. ve Ontai, L. L. (2009). Intergenerational continuity in parenting behavior: mediating pathways and child effects. *Developmental Psychology*, 45(5), 1241-1256.
- Newland, R. P. ve Crnic, K. A. (2011). Mother–child affect and emotion socialization processes across the late preschool period: Predictions of emerging behaviour problems. *Infant and Child Development*, 20(6), 371-388.
- Olsen, S. F., Martin, P. ve Halverson Jr, C. F. (1999). Personality, marital relationships, and parenting in two generations of mothers. *International Journal of Behavioral Development*, 23(2), 457-476.
- Öktem Tanör, Ö. (2011). *Öktem Sözel Bellek Süreçleri Testi (ÖKTEM SBST) El Kitabı*. Birinci Baskı, Ankara, Türk Psikolog Derneği Yayınları.
- Özgüle, E. T. U. ve Sümer, N. (2017). Emotion regulation during adolescence and psychological adjustment: Psychometric qualities of emotion regulation questionnaire in Turkish culture. *Türk Psikoloji Yazıları*, 20(40), 19-22.
- Patterson, G. (1998). Continuities—A search for causal mechanisms: Comment on the special section. *Developmental Psychology*, 34, 1263–1268.
- Ramsden, S. R. ve Hubbard, J. A. (2002). Family expressiveness and parental emotion coaching: Their role in children's emotion regulation and aggression. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 30(6), 657-667.
- Raval, V.V. ve Martini, T.S. (2009). Maternal Socialization of Children's Anger, Sadness, and Physical Pain in Two Communities in Gujarat, India. *International Journal of Behavioral Development*, 33, 215-219.
- Rostad, W. L. ve Whitaker, D. J. (2016). The association between reflective functioning and parent–child relationship quality. *Journal of Child and Family Studies*, 25(7), 2164-2177.
- Salters-Pedneault, K., Steenkamp, M. ve Litz, B. T. (2010). Suppression. A. M. Kring ve D. M. Sloan (Der.), *Emotion Regulation and Psychopathology: A Transdiagnostic Approach to Etiology and Treatment* (ss. 137-156). New York, USA: The Guilford Press.
- Saygı, D. (2011). *Ebeveyn-Çocuk İlişkisi Ölçeği'nin Türkçeye Uyarlanması ve Anne-Çocuk İlişkisinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Seçer, Z. (2017). Sosyal Olarak Yetkin Okul Öncesi Çocukların Duygu Düzenlemeleri İle Annelerinin Duygu Sosyalleştirme Davranışları Arasındaki İlişkiler. *Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(4), 1435-1452.
- Seçer, Z. ve Karabulut, N. (2016). Anne-babaların duygusal sosyalleştirme davranışları ile okul öncesi çocukların sosyal becerilerinin analizi. *Eğitim ve Bilim*, 41(185), 147-165.
- Shaffer, A., Suveg, C., Thomassin, K. ve Bradbury, L. L. (2012). Emotion socialization in the context of family risks: Links to child emotion regulation. *Journal of Child and Family Studies*, 21(6), 917-924.
- Shewark, E. A. ve Blandon, A. Y. (2015). Mothers' and fathers' emotion socialization and Children's Emotion Regulation: A Within-Family Model. *Social Development*, 24(2), 266-284.
- Shields, A. ve Cicchetti, D. (1997). Emotion regulation among school-age children: the development and validation of a new criterion Q-sort scale. *Developmental Psychology*, 33(6), 906.
- Spinrad, T. L., Eisenberg, N., Gaertner, B., Popp, T., Smith, C. L., Kupfer, A., ... ve Hofer, C. (2007). Relations of maternal socialization and toddlers' effortful control to children's adjustment and social competence. *Developmental Psychology*, 43(5), 1170.
- Sümer, N. ve Güngör, D. (1999). Çocuk yetiştirme stillerinin bağlanma stilleri, benlik değerlendirmeleri ve yakın ilişkiler üzerindeki Etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(44), 35-58.
- Şahin, G. ve Arı, R. (2015). Okul öncesi çocukların duygu düzenleme becerilerinin bağlanma örüntüleri açısından incelenmesi. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5, 1-12.
- Şener E., Yüceol Akşit G., Aytaç A. B., Acar Bayraktar A. V., Çakmak Z. ve Çen Yağız S. (basımda). *Psikoloji Çalışmaları*.
- Taylor, Z. E., Eisenberg, N., Spinrad, T. L., Eggum, N. D., & Sulik, M. J. (2013). The relations of ego-resiliency and emotion socialization to the development of empathy and prosocial behavior across early childhood. *Emotion*, 13(5), 822.

- Tulpar, L. B., Aktan, Z. D. ve Yardımcı, E. (2019). 4–6 Yaş Aralığındaki Çocukların Bağlanma Stillerinin ve Duygu Düzenleme Becerilerinin İncelenmesi. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi*, 1(2), 57-73.
- Ural, O., Güven, G., Sezer, T., Efe-Azkeskin, K. ve Yılmaz, E. (2015). Okul öncesi dönemdeki çocukların bağlanma biçimleri ile sosyal yetkinlik ve duygu düzenleme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 11, 589-598.
- Uyar, R. Ö., Genç, M. M. Y. ve Arnas, Y. A. (2018). Okul öncesi dönem çocukların duygu düzenleme ve duyguları anlama becerilerinin yordayıcısı olarak annelerin duygu sosyalleştirme davranışları. *Eğitim ve Bilim*, 43(195), 1-17.
- Valiente, C., Eisenberg, N., Fabes, R. A., Shepard, S. A., Cumberland, A. ve Losoya, S. H. (2004). Prediction of children's empathy-related responding from their effortful control and parents' expressivity. *Developmental Psychology*, 40(6), 911.
- Van IJzendoorn, M. H. (1992). Intergenerational transmission of parenting: A review of studies in nonclinical populations. *Developmental Review*, 12, 76–99.
- Wang, Q. (2001). “Did you have fun?”: American and Chinese mother–child conversations about shared emotional experiences. *Cognitive Development*, 16(2), 693-715.
- Weaver, C.M., Shaw, D.S., Crossan, J. L. ve ark. (2015). Parent–child conflict and early childhood adjustment in two-parent low-income families: parallel developmental processes. *Child Psychiatry & Human Development*, 46, 94–107.
- Wong, M. S., McElwain, N. L. ve Halberstadt, A. G. (2009). Parent, family, and child characteristics: Associations with mother-and father-reported emotion socialization practices. *Journal of Family Psychology*, 23(4), 452-463.
- Yagmurlu, B. ve Altan, O. (2010). Maternal socialization and child temperament as predictors of emotion regulation in Turkish preschoolers. *Infant and Child Development: An International Journal of Research and Practice*, 19(3), 275-296.
- Yağmurlu, B., Sanson, A. ve Köymen, S. B. (2005). Effects of parenting and child temperament on the development of prosocial behavior: The mediating role of theory of mind. *Turkish Journal of Psychology*, 20, 1-20.

Yap, M. B., Allen, N. B., Leve, C. ve Katz, L. F. (2008). Maternal meta-emotion philosophy and socialization of adolescent affect: The moderating role of adolescent temperament. *Journal of Family Psychology*, 22(5), 688.

EK 1. Orijinallik Raporu

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 12/09/2022

Tez Başlığı : DUYGU SOSYALLEŞTİRME DAVRANIŞLARI VE GELİŞİMSEL ÇOCUK SONUÇLARI: KUŞAKLARARASI BİR İNCELEME

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 120 sayfalık kısmına ilişkin, 11/09/2022 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 7 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç
- 4- Alıntılar dâhil
- 5- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

12.09.2022

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Zeynep Çakmak

Öğrenci No: N15241025

Anabilim Dalı: Psikoloji

Programı: Genel Psikoloji

Statüsü: Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Dr. Öğr. Üyesi A. Berna Aytaç

(Unvan, Ad Soyad, İmza)

EK 2. Etik Komisyon İzni

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : 35853172-300
Konu : Zeynep ÇAKMAK Hk.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 11.02.2019 tarihli ve 12908312-300/00000455307 sayılı yazı.

Enstitünüz Psikoloji (Genel Psikoloji) Anabilim Dalı Doktora programı öğrencilerinden Zeynep ÇAKMAK'ın Dr. Öğr. Üyesi Arife Berna AYTAÇ "Duygu Sosyalleştirme Davranışları ve Gelişimsel Çocuk Sonuçları: Kuşaklararası Bir İnceleme" başlıklı tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun 19 Şubat 2019 tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur..

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

e-izmalıdır
Prof. Dr. Rahime Meral NOHUTCU
Rektör V.

Evrakın elektronik imzalı suretine <https://belgedogrulama.hacettepe.edu.tr> adresinden f6843eb7-6c05-42d7-b25d-1f91e032a165 kodu ile erişebilirsiniz.
Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'na uygun olarak Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır.

Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara
Telefon:0 (312) 305 3001-3002 Faks:0 (312) 311 9992 E-posta:yazim@hacettepe.edu.tr İnternet
Adresi: www.hacettepe.edu.tr

Duygu Didem İLFER*

